UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

POLITICKÁ IMAGINACE V ČESKÉ SPOLEČNOSTI

Mimetickou hrou k ideální budoucnosti společnosti

Magisterská diplomová práce

Obor studia: Kulturní antropologie

Autor: Bc. Ester Topolářová

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.

Olomouc 2020

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „*POLITICKÁ IMAGINACE V ČESKÉ SPOLEČNOSTI: Mimetickou hrou k ideální budoucnosti společnosti*“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne …… Podpis ……

PODĚKOVÁNÍ

Tato práce by nebyla možná bez pana doktora Šotoly, který mi dal dostatečnou svobodu k tomu, abych práci zrealizovala, a podporoval mě i ve chvílích, kdy nebylo jasné, kam se práce bude ubírat. Jeho zájem mě motivoval práci více promýšlet a zlepšovat. Jeho trpělivost mi umožnila práci měnit tak dlouho, dokud jsem s ní nebyla spokojená.

Jsem také zavázána všem svým participantkám a participantům. Oceňuji, že se i přes minimální informace zúčastnili workshopů politické imaginace a že byli ochotní vyzkoušet politickou imaginaci. Bez nich by tato práce neexistovala.

V neposlední řadě jsem vděčná své rodině a svým kamarádům, kteří mě podporovali, poslouchali a četli části textů. Jejich zájem a zpětná vazba mě posunuly v přemýšlení o politické imaginaci a motivovaly pokračovat.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Ester Topolářová
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	Kulturní antropologie a kulturální studia
Obor obhajoby práce:	Kulturní antropologie
Vedoucí práce:	Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	POLITICKÁ IMAGINACE V ČESKÉ SPOLEČNOSTI**:** Mimetickou hrou k ideální budoucnosti společnosti
Anotace práce:	V české společnosti je někdy těžké rozeznat, co jedinci, kteří nejsou zapojení do sociálních hnutí, očekávají od budoucnosti společnosti. Proto jsem v této práci vyvinula a vyzkoušela nástroj studia politické imaginace, abych pochopila, jaká politická imaginace je navozena tímto nástrojem a co vypovídá o české společnosti. Politickou imaginaci, fiktivní myšlení o alternativách současné společnosti, jsem studovala skrze workshopy politické imaginace. Ty jsem navrhla jako ohniskové skupiny založené na mimetické konstruktivní hře, kdy participující „stavěli“ ideální budoucnost společnosti z každodenních předmětů. Třemi kroky interpretace jsem došla k chápání politické imaginace jako způsobu kolektivního myšlení, které se odehrává v dialogu a které participujícím ukazuje, že konverzace o politických tématech je možná a může být přínosná. Workshopy s jedinci neangažovanými v české společnosti ukázaly, že kritika společnosti se soustředí především na jedince a i společenská změna je chápána na individuální úrovni.
Klíčová slova:	politická imaginace, dialog, kolektivní myšlení, mimetická konstruktivní hra, česká společnost, politika
Title of Thesis:	POLITICAL IMAGINATION IN THE CZECH SOCIETY: Towards the Ideal Future of the Society through Mimetic Constructive Game

Annotation:	It is sometimes difficult to identify what individuals in the Czech society who are not engaged in social movements expect from its future. Therefore, I developed and tested a method for studying political imagination to comprehend what kind of political imagination it evokes and what such imagination implies about the Czech society. I studied political imagination, fictive thinking about alternatives of current society, through workshops of political imagination. I have developed them as focus groups based on mimetic constructive game in which the participants built an ideal future of the society with the help of everyday objects. Though a three-step interpretation, I arrived at the understanding of political imagination as a mode of collective thinking that happens in dialogue. This thinking ensured the participants that it is possible to carry out conversations about political topics and that such conversations can be beneficial. These workshops, which I conduced with people who were not an active part of the society, revealed that the critique of the society is mostly focused on the individual and so is societal change.
Keywords:	political imagination, dialogue, collective thinking, mimetic constructive game, Czech society, politics
Názvy příloh vázaných v práci:	bez přílohy
Počet literatury a zdrojů:	105
Rozsah práce:	147 s. (268 158 znaků s mezerami)

OBSAH

MILÁ ČTENÁŘKO, MILÝ ČTENÁŘI, ... 9

ÚVOD 10

1. TEORIE – CO JE TO POLITICKÁ IMAGINACE 13

1.1 Pojem „politická“ 13

1.2 Utopianismus 15

1.3 Žití alternativních světů 18

1.4 Každodenní politická imaginace v sociálních hnutích 20

1.5 Politická imaginace jako dialog 21

1.6 Politická imaginace a jedinec 22

1.7 Shrnutí – politická imaginace jako dialog o alternativách 23

2. METODOLOGIE I – JAK STUDOVAT POLITICKOU IMAGINACI 25

2.1 Ohniskové skupiny 28

2.2 Reflexivní rozhovor 37

2.3 Reflexe „světa“ 37

2.4 Etické aspekty výzkumu 38

2.5 Shrnutí – workshopy politické imaginace jako nástroj výzkumu 39

3. METODOLOGIE II – JAK INTERPRETOVAT DATA O POLITICKÉ IMAGINACI 41

3.1 Teoretické zakotvení 44

3.2 Interpretace I – hodnoty, interakce a mini-biografie 46

3.3 Interpretace II & III – zakotvená teorie a fenomenologie 52

3.4 Srovnání interpretativních přístupů 57

3.5 Analýza – propojení interpretací 58

3.6 Shrnutí – tři interpretace komplexního lidského fenoménu 58

4. Reflexe výzkumnice – po workshopech 59

5. INTERPRETACE A ANALÝZA – PROŽITEK POLITICKÉ IMAGINACE A JEJÍ POCHOPENÍ 61

6A. „SVĚT“, INTERAKCE A MINI-BIOGRAFIE – ROZTŘÍDĚNÍ DAT 63

6B. PROŽITKY POLITICKÉ IMAGINACE – FENOMENOLOGIE 94

6B.1 Prožitky politické imaginace – skupinová úroveň 95

6B.2 Prožitky vyrovnávání – individuální úroveň 99

6B.3 Shrnutí – prožitky politické imaginace 103

6B. Reflexe výzkumnice – vlastní prožitky z politické imaginace 105

6C. POLITICKÁ IMAGINACE JAKO KOLEKTIVNÍ MYŠLENÍ V NEZVYKLÉM PROSTORU – ZAKOTVENÁ TEORIE 106

6C.1 Co znamená, že politická imaginace probíhá v dialogu? Jakou roli má dialog v tomto procesu? 108
6C.2 Jaké kolektivní myšlení je navozeno na workshopu? Co participujícím umožňuje? 116
6C.3 Jaký vliv měla zkušenost s politickou imaginací na účastníky a účastnice workshopu? 120
6C.4 Shrnutí – propojenost politické imaginace 122
6C. Reflexe výzkumnice – kolektivní myšlení 123
7. ANALÝZA – PROPOJENÍ TŘÍ INTERPRETACÍ 125
7.1 Propojení tří interpretací v jedné mini-biografii 126
7.2 Kritické zamyšlení nad metodou 128
8. POLITICKÁ IMAGINACE JAKO REFLEXE A KRITIKA ČESKÉ SPOLEČNOSTI 130
8.1 Kritika lidí v české společnosti 131
8.2 Kritika institucí v české společnosti 131
8.3 Shrnutí – vnímání české společnosti a společenské změny 132
8. Reflexe výzkumnice – ovlivnění politickou imaginací 134
9. Reflexe výzkumnice – v aktivistickém prostředí 136
ZÁVĚR – POLITICKÁ IMAGINACE V ČESKÉ SPOLEČNOSTI 138
LITERATURA A ZDROJE 140
SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A SCHÉMAT 146

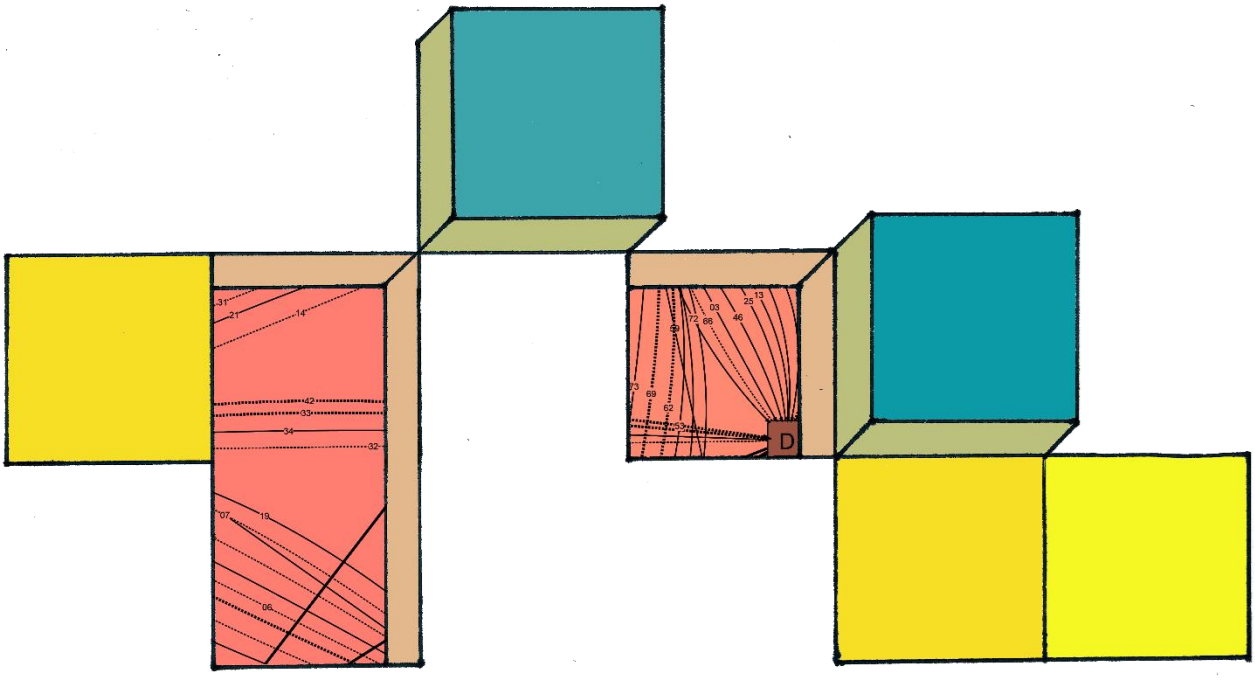

MILÁ ČTENÁŘKO, MILÝ ČTENÁŘI,

text, který následuje, prezentuje mé myšlenkové pochody od prvních průzkumů toho, co by mohla být politická imaginace, až po její rozložení na dílčí aspekty a opětovné propojení. Politickou imaginaci považuji za fenomén s mnoha aspekty. Abych k ní byla spravedlivá, přistupovala jsem k ní co nejkomplexněji. To se odrazilo v textu tím, že někdy jde hodně do hloubky, abych se ujistila, že mé myšlenky jsou opravdu podložené. Protože jsem vytvářela ke zkoumání politické imaginace vlastní metodologii a každý její aspekt jsem postupně obhajovala, některé části jsou lépe pochopitelné v návaznosti na předchozí. Zatímco některé kapitoly lze bez problémů přečíst jako samostatné, jiné předpokládají pochopení mých předešlých myšlenek. Text práce popisuji už na začátku, protože způsob čtení ovlivní i to, co si čtenář či čtenářka z textu odnesou, a ráda bych sdílela, k čemu jsem dospěla.

Každý text má žánr, který je dán pravidly i nepsanými očekáváními. Pro mě byla práce mimo jiné i přemýšlení o tom, jak prezentovat, k čemu jsem dospěla, způsobem, který je dostatečně detailní a zároveň může zaujmout. I když jsem se držela daných pravidel, snažila jsem se s nimi zacházet tak, aby práce nejen textově ale i vizuálně reprezentovala, co jsem o politické imaginaci chtěla říci. Jinými slovy, do textu je lepší vstoupit bez očekávání, s otevřenou myslí, počítat s možností toho, že se setkáme s politickou imaginací.

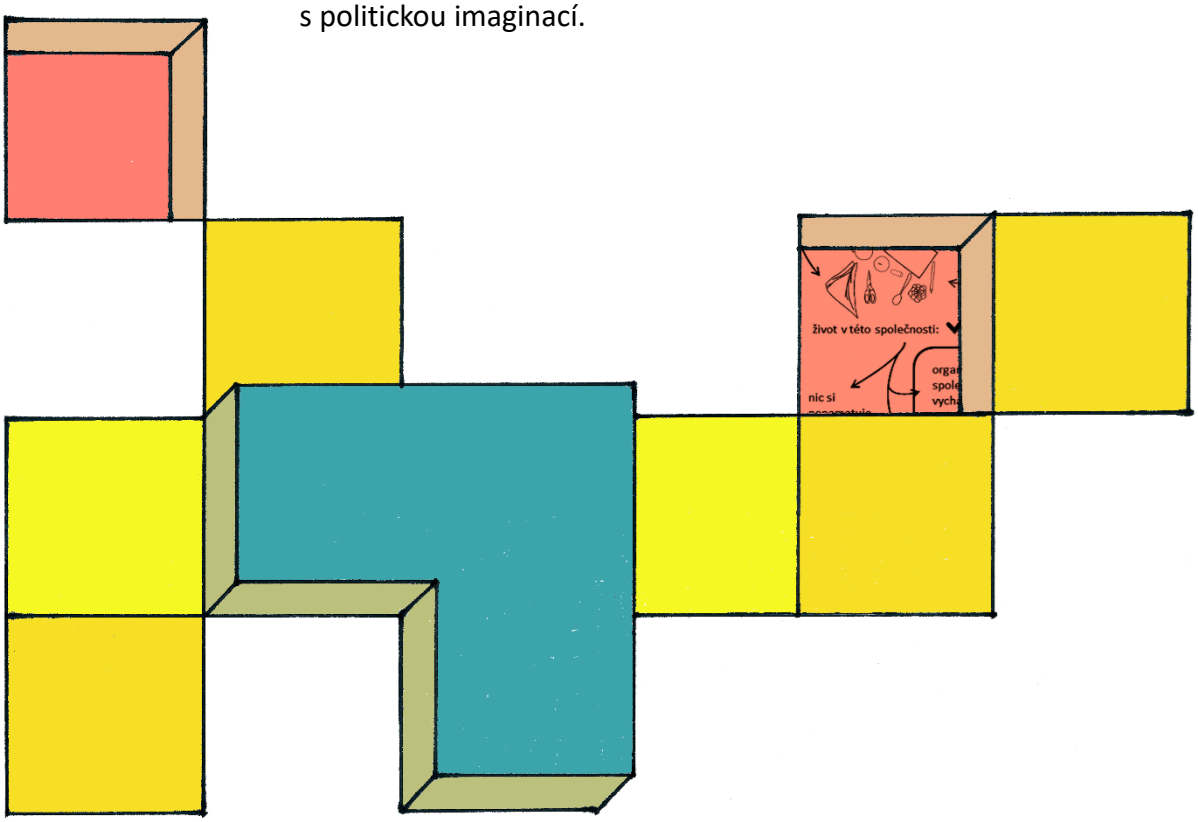

ÚVOD

Jakou budoucnost státu a společnosti vlastně očekávají lidé, kteří žijí v Česku? Kam by chtěli, aby se svět ubíral? Tyto otázky se mi honily hlavou od té doby, co jsem se vrátila zpátky do Česka. Více než cokoliv jiného jsem byla zmatená. Po pěti letech ve Spojených státech amerických, kde lidé, se kterými jsem trávila čas, bojovali za dosažitelnou zdravotní péči, pravidelné zvyšování minimální mzdy a obecně přiblížení se ideálu sociálního státu, mě Česko mátlo. Nedokázala jsem pochopit ani vysledovat, co vlastně lidé, kteří nejsou zapojení do společenských hnutí, chtějí a jak vnímají společnost. Z rozhovorů jsem měla pocit, že lidé jsou tak spokojení, že si neumí, nechtějí a nemusí představovat jinou společnost než tu, ve které žijeme. Nejdříve abych se sama zorientovala v české společnosti a následně už i s akademickým zájmem, jsem se rozhodla zjistit, jaká je pro jedince, kteří nejsou aktivní v české veřejné sféře, ideální budoucnost společnosti. Tak jsem došla ke studiu politické imaginace jako *specifického procesu dialogu založeného na fiktivním myšlení, ve kterém si participující představují alternativní svět*.

Alternativní, v tomto případě ideální, budoucnost společnosti se může zdát vzdálená a příliš abstraktní. Je to právě proces přemýšlení nad alternativními uspořádáními společnosti, který umožňuje uvědomění si toho, s čím v té současné nesouhlasíme a jak by se to mohlo změnit (Critchley, 2011; Marcos, 2001; Sargent, 2010). Politická imaginace je jedním ze způsobů, jak vést dialog o politických a společenských tématech. Dialog je kritický k pochopení vlastních hodnot a hodnot ostatních (Bohm, 1996). Protože empirické studium politické imaginace není příliš rozšířené, stanovila jsem si následující cíle:

I. *Vyvinout nástroj empirického studia politické imaginace, který ji pomůže navodit.*
II. *Vyzkoušet tento nástroj.*
III. *Zjistit, jak tento nástroj působí na participující.*
IV. ***Pochopit, jakou politickou imaginaci nástroj navozuje.***

Čtvrtý cíl je pro práci stěžejní, protože vede k pochopení politické imaginace. Toto pochopení by ale nebylo možné bez prvních tří cílů, které se soustředí na vývoj nástroje. Stejně tak abychom mohli porozumět nástroji, především takovému, který navozuje určitý fenomén (v tomto případě politickou imaginaci), je potřeba chápat, jaký je fenomén, který nástroj navozuje. Problém, který práce adresuje, je *nedostatek nástrojů empirického studia politické imaginace.*

K pochopení politické imaginace jsem vyvinula workshopy politické imaginace, které koncipuji jako ohniskové skupiny založené na mimetické konstruktivní hře. Protože je politika dialogická a kolektivní (Berlin & Fetzer, 2012), zaměřila jsem se na kolektivní politickou imaginaci. Abych odpověděla na otázku, *jakou politickou imaginaci navozuje nástroj studia politické imaginace v podobě workshopů politické imaginace*, uspořádala jsem skupinové workshopy politické imaginace pro jedince, kteří s politickou imaginací nemají zkušenost. Na workshopech skupiny kolektivně stavěly „svět" – ideální budoucnost společnosti – z každodenních předmětů. Takový proces, založený na mimetické konstruktivní hře, sloužil jako nástroj navození politické imaginace a jako způsob, jak ji sledovat z pozice výzkumnice.

Zaměření na osoby, které nemají zkušenost s politickou imaginací, mělo dva důvody. Za prvé protože je česká společnost relativně neangažovaná, jinými slovy nemá politickou imaginaci. Studium politické imaginace s lidmi, kteří s ní sami nemají zkušenosti, vypovídalo o pohledu na českou společnost jedinců, kteří jsou v této společnosti široce zastoupeni. Česká společnost je polarizovaná na veřejnou a soukromou sféru, které se neprolínají (Müller, 2018). Destrukce veřejné sféry je způsobena jak historickými faktory, především atomizací a odcizením (Müller, 2003), tak politikou nezájmu, kterou Česko kopíruje ze Západu (Drulák, 2012). Za druhé jsem předpokládala, že bude jednodušší politickou imaginaci rozeznat tam, kde pro jedince bude nová.

Práci začínám představením teorií politické imaginace a docházím k tomu, že politická imaginace je dialogický proces o představách alternativ současnosti. Argumentuji, že tyto alternativy lze zkoumat skrze mimetickou konstruktivní hru, kdy jedinci staví ideální budoucnost společnosti s pomocí každodenních předmětů. Z dat z ohniskových skupin následně třemi kroky interpretace, a to organizací dat, konstruktivistickou zakotvenou teorií a hermeneutickou fenomenologií, docházím

k pochopení politické imaginace navozené na workshopech. Zaměřuji se i na to, co tento proces vypověděl o kritice společnosti ze strany zapojených jedinců. Celou práci jsem účelně protkala vlastními reflexemi, abych se vyhnula přílišným subjektivním generalizacím a poukázala na svoji vlastní pozici ve výzkumu.

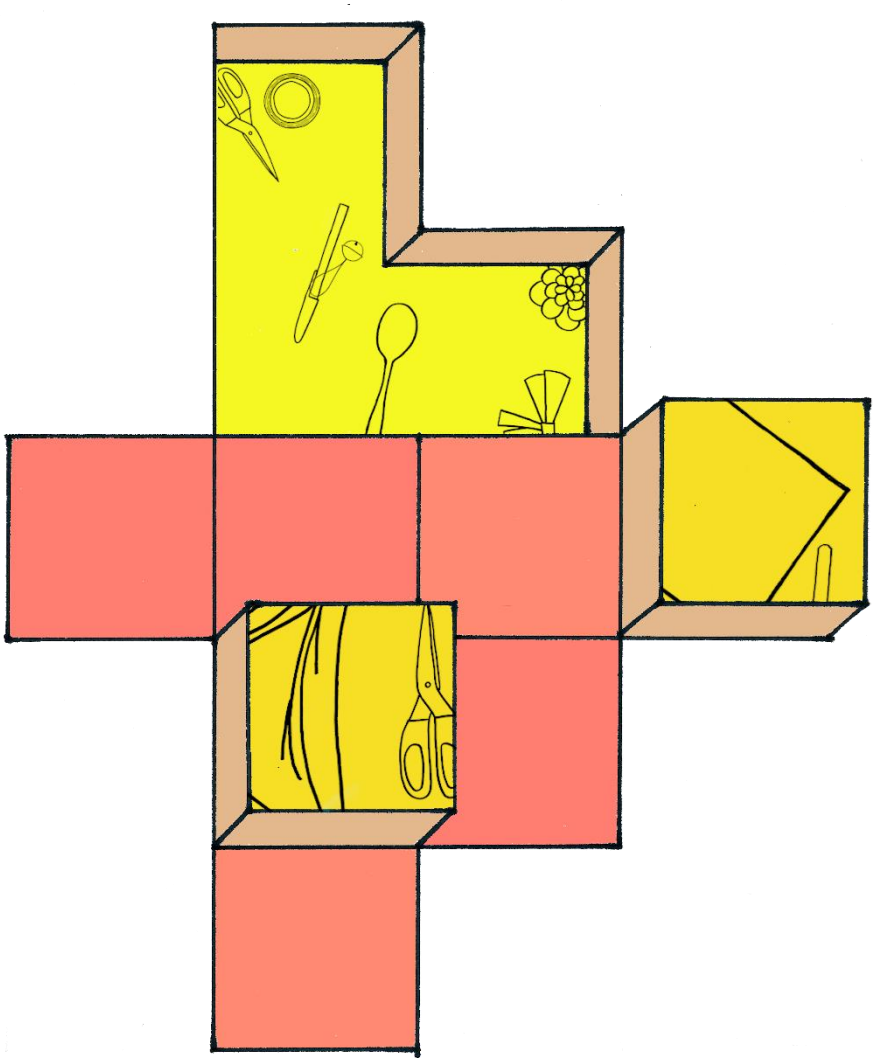

1. TEORIE – CO JE TO POLITICKÁ IMAGINACE

Než jsem začala realizovat workshopy, politickou imaginaci jsem chápala jako schopnost představit si alternativní uspořádání společnosti. Taková definice mi stačila na vyvinutí workshopů a detailnější pochopení literatury jsem záměrně zařadila až později. Protože jsem chtěla pochopit, jaká politická imaginace byla navozena na workshopu, nechala jsem se inspirovat participujícími a jejich výpověďmi. Každého/každé z nich jsem se při reflexivním rozhovoru zeptala, jak definuje politickou imaginaci:

Cyril (W01): No, to co vyšlo z toho našeho workshopu, z toho našeho setkání, je politická imaginace jako hledání ideálního stylu vládnutí bez jako… Tím, že je to imaginace, tak bez ohledu na to, jak moc je to reálné, nebo ne.

Dan (W03): Tak ho chápu tím způsobem, je to v podstatě způsob myšlení, který se snaží vyprodukovat nějakou ideální verzi politického a společenského uspořádání tak, aby vlastně bylo vychytáno co nejvíc chyb, co nejvíc nedostatků a mohl se tak nějak zlepšit svět.

Právě díky rozhovorům s participujícími jsem na začátek teoretické části zařadila utopianismus. Utopianismus mě dovedl k fiktivnímu myšlení jako formě přemýšlení nad alternativami. Teorie utopianismu zdůrazňují, že utopie nám dávají možnost změny a zároveň ukazují, s čím v současné společnosti nesouhlasíme. Utopické světy, výsledky fiktivního myšlení, ale nejsou pouze teoretické a v některých komunitách se stávají žitými. Jednou z takových komunit jsou sociální hnutí. Zkoumání politické imaginace v sociálních hnutích přineslo pochopení politické imaginace jako formy dialogu, do které se promítají skupinové normy a individuální charakteristiky.

V této části se nejdříve zaměřuji na definici slova „politická“ a následně přestavuji výše zmíněné pohledy na politickou imaginaci. Na základě literatury a rozhovorů s participantkami a participanty definuji politickou imaginaci jako *specifický proces dialogu založený na fiktivním myšlení, ve kterém si participující představují alternativní svět*.

1.1 Pojem „politická“

Pojem „politická“ ve slovním spojení „politická imaginace“ má vlastní význam, který určuje, jak o společnosti přemýšlíme. Proto jsme si v první části každého workshopu s participanty a participantkami tento pojem definovali. Začali jsme tím, že jsme sdíleli asociace se slovem „politická“ (figura 1.A).

Figura 1.A: Seznam myšlenek napsaných na tabuli při asociacích slova politická na všech workshopech. Větší slova jsou ta, která se vyskytovala častěji.

Při tomto cvičení se často opakovala asociace mezi politikou a vládou, vládou a mocí. Pokud bychom politiku chápali v úzkém slova smyslu jako vládu, potom by to omezilo naše vnímání společnosti (pouze to, co není vláda) a moci ve společnosti (moc ve společnosti není, pouze vláda má moc). Proto jsem vždy na začátku workshopu definovala slovo „politická“ jako *chápání moci ve společnosti, kdy moc nevychází pouze z vlády a politiky, ale vyskytuje se ve všech složkách společnosti a je ovlivněna její organizací*.

Tento pohled na slovo „politická“ vychází z Foucaultova chápání governmentality. Pro Foucaulta je governmentalita koncept, který propojuje genealogii státu a genealogii subjektu, popisuje propojení mezi státem a jedincem (Lemke, 2002). Governmentalita je „strategické pole mocenských vztahů v jejich mobilitě, transformovatelnosti a reverzibilitě[1]“ (Foucault, 2005, s. 252), které se projevuje na všech úrovních společnosti. „Analýza governmentality jako ‚jedinečné univerzality‘ znamená, že vše je politické[2]“ (Deuber-Mankowsky, 2008, s. 135). V tomto kontextu „politický“ znamená kontrolovaný, ovlivněný a obecně disciplinovaný mocí, která je součástí a propojením sféry subjektu a státu (Deuber-Mankowsky, 2008, s. 160).

[1] Překlad vlastní, originál: strategic field of power relations in their mobility, transformability, and reversibility

[2] Překlad vlastní, originál: The analysis of governmentality as a “singular universality” implies that everything is political

Do společenských hnutí, ze kterých čerpám inspiraci k této definici, se tato idea rozšířila skrze esej *The Personal is Political* (*Osobní je politické*), kde autorka definuje „politické“ „v širším slova smyslu jako co do činění s mocenskými vztahy, ne ve smyslu volební politiky[3]“ (Hanisch, 2006, s. 1). Tento esej, který náleží k druhé vlně feminismu, pomohl předefinovat, co je a není ovlivněno politikou. „Tím, že feministky upozorňovaly na témata jako sexualita, péče o děti, reprodukční práva, mýtus o kráse a manželství jako na *politické* otázky, upozorňovaly na dříve neviditelný vztah mezi veřejnou a soukromou sférou[4]“ (Grant, 1993, s. 405, zvýraznění původní). Obecněji esej „*Osobní je politické* zdůraznil propojení mezi veřejným a soukromým a naznačil, že politika by mohla hrát roli i v nejintimnějších mezilidských vztazích[5]” (Grant, 1993, s. 405). Politické není pouze to, co se vztahuje k vládě a politice, ale také to, co je mocí, ať už státu nebo jiných institucí, ovlivněno.

1.2 Utopianismus

V teorii jsem se nejdříve zaměřila na utopianismus, ačkoliv jsem to neočekávala a původně teorii ani zařadit nechtěla. Ze čtení literatury o sociálních hnutích, popřípadě pro sociální hnutí, jsem vždy vyvozovala, že pokud mluvíme o možných alternativních světech, děláme to s pochopením toho, že je chceme vytvořit. Nejednou jsem si vybavila slogan, který se často používá na demonstracích – „jsme nezastavitelní, jiný svět je možný[6]“ (Graeber, 2009) – nebo na jméno knihy Slavoje Žižeka *Požadujme nemožné* (Žižek, 2014). Myslela jsem si, že participanti a participantky workshopů politické imaginace výzvu k postavení ideální budoucnosti společnosti budou chápat právě takto. Místo toho jsem často slyšela odkazy na utopie a dystopie. Pro účastníky a účastnice workshopů bylo často to, co postavili, nedosažitelným ideálem spíše než potenciální realitou, kterou by mohli spoluvytvářet:

[3] Překlad vlastní, originál: in the broad sense of the word as having to do with power relationships, not the narrow sense of electoral politics

[4] Překlad vlastní, originál: By raising topics such as sexuality, child care, reproductive rights, the beauty myth, and marriage as *political* issues, feminists called attention to a theretofore invisible relationship between the public and the private spheres

[5] Překlad vlastní, originál: ‚The personal is political' stressed the interconnection between public and private and suggested that politics could be at play even in the most intimate interpersonal relationships

[6] Překlad vlastní, originál: We are unstoppable, another world is possible

Hugo (W01): Když se přemejšlí nad tou ideální, tak tam nejsou žádný hranice daný tím, že to je ideální. Nebo my jsme si je třeba nedali takže…takže si myslím, že nám se nakonec přemýšlelo docela v pohodě.

Utopianismus, tedy schopnost představit si možné alternativy současnosti, ale není tak apolitický, jak by se mohlo zdát:

> Utopianismus se odkazuje na sny a noční můry, které se týkají způsobu, jakým skupiny lidí uspořádají své životy a které obvykle předpokládají radikálně odlišnou společnost od té, ve které snílci žijí. Utopianismus, na rozdíl od mnoha sociálních teorií, se zaměřuje na každodenní život i na záležitosti týkající se ekonomických, politických a sociálních otázek[7] (Sargent, 2010, s. 24–25)

Utopianismus se zabývá jinými a potenciálně lepšími světy. V procesu vymýšlení takového světa dochází k tomu, že lidé mají možnost „poukázat na to, co je špatného na tom, jak dnes žijeme[8]“ (Sargent, 2010, s. 24). Představit si utopii ale neznamená, že tato utopie je absolutní. Politická imaginace je proces a stejně tak je i její výsledek – ideální budoucnost společnosti, tedy něco, čemu bychom snad mohli říkat utopie – procesuální. V současnosti je utopianismus chápán jako zaměřený „na mnohonásobné a otevřené očekávání alternativních budoucností, které se na okamžik zhmotní jako součást chaotického ‚tady a teď'[9]“ (Lykke, 2017, s. 6). Analogicky se ideální budoucnost společnosti materializovala na workshopu. Stejně tak jako současné utopie nejsou stálé, ani vytvořené „světy“ nebyly stálé. Naopak, když jsem s participanty a participantkami vedla reflexivní rozhovory, někteří si „svět“ nepamatovali a jiní nacházeli věci, které by do něj přidali nebo naopak už nezařadili:

Ester: Hmhmmm tak tohle je vaše ideální budoucnost společnosti, jo? Mohla bys mi ji prosím popsat?

Aneta (W03): Já si to fakt nepamatuju hmmm hmmm… Já si to fakt nepamatuju normálně... hmmm šiška příroda jo, bylo to tak?

Eliška (W03): Přidala bych to zdravotnictví. Do teď nad tím furt přemýšlím, každej den pomalu, jo každej den. Úplně prostě fakt je to neuvěřitelný a tím, že člověku je třeba každej den nějakým způsobem blbě, jednou mě bolej záda, jednou mi je blbě od žaludku, tak si furt říkám: no vidíš a v tvý ideální společnosti…a v tvý ideální

[7] Překlad vlastní, originál: [U]topianism refers to the dreams and nightmares that concern the ways in which groups of people arrange their lives and which usually envision a radically different society from the one in which the dreamers live. And utopianism, unlike much social theory, focuses on everyday life as well as matters concerned with economic, political, and social questions

[8] Překlad vlastní, originál: point out what is wrong with the way we now live

[9] Překlad vlastní, originál: multiple and open anticipation of alternative futures, which materialize momentarily as part of a messy 'here and now'

budoucnosti máš smůlu. Ale my jsme to zdravotnictví to…zmiňovali a možná nám přišlo tak moc samozřejmý, že jsme ho nikam nenapsali.

Susan McManus (2005) argumentuje, že představování si alternativ vyžaduje takzvané fiktivní[10] myšlení. Představování si alternativních budoucností společnosti, to, čemu říkám politická imaginace, je typ produkce politických znalostí. Fiktivní myšlení je „schopnost vidět svět odlišně nebo jinak, zaměřuje se spíše na to, jak jsme se stali sami sebou a čím se můžeme *stát*, než na to, kdo *jsme*[11]" (McManus, 2005, s. 169, zvýraznění původní). Fiktivní myšlení ale není každé přemýšlení o alternativách. Jakým způsobem politické znalosti o alternativních realitách vytváříme hraje důležitou roli:

> Dekonstruktivistická a utopická politická teorie musí také věnovat pozornost způsobům, kterými získává znalosti, a musí se věnovat rekonfiguraci konceptuality prostřednictvím procesu. Tím myslím, že můj preferovaný způsob politické teorie musí usilovat o vyjádření myšlenkového *pohybu*, být aktivní, intervenovat[12] (McManus, 2005, s. 170).

Fiktivní myšlení není vždy jednoduché. Na třetím workshopu například Eliška a Dan neustále strhávali diskuzi zpátky k dystopiím – bylo pro ně jednodušší představit si katastrofické scénáře. Dan to vysvětlil následovně:

Dan (W03): Ale hmmm to je právě taky můj problém. Já totiž nevím jestli hmm u mě jako k nějaké té konstruktivní rovině dochází, já to spíš mám jak to říct jak, jako možná budu mlít úplně spatra, ale mně to přijde jako takový jako cynický observatismus… A v tu chvíli tak u mě dochází k takovému bloku, že jako jako co já můžu je zjistit si o tom co nejvíc, popsat to, ale nakonec tam…nevím v podstatě nakolik je to konstruktivní a nakolik je to alibistický odstup.

[10] Anglické slovo „fictive" zde překládám jako „fiktivní" a ne „fikční". Tuto terminologii přebírám z teorie fikčních světů, kdy „fiktivní" referuje k alternativnímu světu, který se vztahuje k současné realitě, zatímco „fikční" svět je takový, který se vztahuje sám k sobě a nemá vazbu na realitu (Sládek, 2004). „Fiktivní" je v tomto případě vhodnější, protože alternativní světy – ideální budoucnosti společnosti – se vztahují k současné realitě.

[11] Překlad vlastní, originál: capacity to see the world differently or otherwise, that focuses on the ways in which we have come to be and what we can *become*, rather than a focus on who we *are*

[12] Překlad vlastní, originál: A deconstructive and utopian political theory also needs to be attentive to its modes of producing knowledge, attentive to reconfiguring conceptuality via process. By this I mean that my preferred mode of political theory must seek to express the *movement* of thought, to be active, to intervene

Dan propojil svou nedostatečnou schopnost fiktivního myšlení o utopiích s nižší mírou politické participace. Jsou ale utopické představy vůbec podstatné? Ať už zní utopie jakkoliv vzdáleně, jestliže je utopianismus mrtvý,

> pak je následek jasný: uvízneme v tom, jak věci jsou, nebo v něčem ještě horším, než jak věci jsou. Opustit utopický impuls v myšlení a jednání znamená uvěznit sebe sama ve světě takovém, jaký je, a vzdát se jednou a navždy vyhlídky, že je možný jiný svět, byť by takový svět byl malý, prchavý a kompromitovaný[13] (Critchley, 2011, s. 175).

Utopianismus je tedy proces kolektivního fiktivního myšlení o alternativách současného světa. Stejně tak jako politická imaginace je často propojen se sociálními hnutími skrze utopický podtext aktivismu: „Jsou-li sociální hnutí motivována hledáním kolektivních změn, jejich ‚umělecké' výrazy mohou často souviset s fantazií lepšího světa[14]" (Ramírez Blanco, 2018, s. 2). Aktivisté žádají lepší svět a tím i ideje lepšího světa vytvářejí.

1.3 Žití alternativních světů

Utopianismus je proces, který nám umožňuje jiný pohled na svět a kritiku současné společnosti bez toho, aby poskytoval způsoby, jak se k alternativám dostat. Alternativní světy se často stávají žitými skrze některá sociální hnutí. Zkoumáním žitých alternativ se zabývá afirmativní antropologie.

Afirmativní antropologie je založena na názoru, že „[a]bychom mohli přispívat politicky, nemůžeme se jenom ohrazovat proti dominantním politickým uspořádáním. Potřebujeme potvrzení dalších sociálních a politických možností[15]" (Razsa, 2015, s. 210). Afirmativní antropologie popisuje, jak skupiny vytváří alternativní způsoby života. Je to „studium politických možností[16]" (Rethmann, 2013, s. 227) s častým zaměřením na sociální hnutí.

[13] Překlad vlastní, originál: then then consequence is clear: we are stuck with the way things are, or possibly with something even worse than the way things are. To abandon the utopian impulse in thinking and acting is to imprison ourselves within the world as it is and to give up once and for all the prospect that another world is possible, however small, fleeting, and compromised such a world might be

[14] Překlad vlastní, originál: If social movements are motivated by the search for collective change, their 'artistic' expressions can often be related to the fantasy of a better world

[15] Překlad vlastní, originál: [i]n order to contribute politically, one cannot only rail against dominant political arrangements. What is needed is an affirmation of other social and political possibilities

[16] Překlad vlastní, originál: the study of political possibility

Skupina, na kterou akademici a akademičky často odkazují, když mluví o žitých alternativách, je antiglobalizační hnutí, jehož „návrhy zpochybňují naši sociologickou a právní představivost a víru ve fatalistickou ideologii, že ‚neexistuje žádná alternativa' k neoliberální instituci[17]" (de Sousa Santos & Rodríguez-Garavito, 2005, s. 1). Antiglobalizační hnutí začalo v devadesátých letech 20. století jako reakce na mezinárodní ekonomické dohody založené na volném obchodu. Antiglobalizační hnutí není proti globalizaci, ale proti smlouvám, které dávají mezinárodním korporacím příliš velkou moc nad lidmi. Z toho důvodu se antiglobalizačnímu hnutí často říká alter-globalizační – nejde o zastavení globalizace, ale o alternativní globalizaci, která je založena na ideálech rovnosti a humanity, ne na pravidlech trhu (Smith, 2004). Alter-globalizační hnutí není skupinou intelektuálů, kteří se snaží vymyslet lepší svět, ale „hnutí s hlubokou nechutí k teoretizaci a se zřetelným upřednostňováním akce a objevování a rozvoje jejích motivů ‚za běhu' spíše právě prostřednictvím akce než jako něco, co by jí předcházelo[18]" (Wissenburg, 2004, s. 493). Alter-globalizační hnutí je globálním hnutím, ve kterém se jedinci i skupiny snaží žít tak, jak by chtěli žít v ideálním světě. Současný svět pro ně ideální není.

Zatímco lidé zvenku vnímají alter-globalizační hnutí především jako sérii protestů, ti, kteří jsou jeho součástí, si uvědomují, že většina práce se odehrává v pozadí – na schůzkách:

> Tyto schůzky jsou důležité. Svým způsobem jsou dokonce důležitější než samotné akce, protože akce zahrnují konfrontace s nepřátelskými silami a setkání jsou čistými zónami sociálního experimentu, *prostory, ve kterých se aktivisté mohou k sobě navzájem chovat tak, jak mají pocit, že by se k sobě měli lidé chovat, a kde mohou začít vytvářet něco ze sociálního světa, který chtějí zrealizovat*.[19] (Graeber, 2009, s. 287)

Žití alternativních světů – tedy organizace skupiny tak, jak si ji představujeme ve světě, ve kterém bychom chtěli žít – je klíčovou součástí schůzek tohoto hnutí.

[17] Překlad vlastní, originál: proposals challenge our sociological and legal imagination and belief the fatalistic ideology that "there is no alternative" to neoliberal institution

[18] Překlad vlastní, originál: a movement with a serious dislike for theorizing and a distinct preference for action and for the discovery and development of its motives "while underway," through action rather than preceding it

[19] Překlad vlastní, originál: These meetings are important. In a way, they are more important even than the actions themselves, since actions involve confrontations with hostile forces, and meetings are pure zones of social experiment, *spaces in which activists can treat one another as they feel people ought to treat each other, and to begin to create something of the social world they wish to bring out*.

Rozhodnutí, která vychází z diskuzí na takových schůzkách jsou ovlivněna právě procesem toho, jak se na nich aktivisté a aktivistky shodli.

Musíme si ale dávat pozor, abychom podobná hnutí neromantizovali. Procesy, které se aktivisté a aktivistky z hnutí snažili zrealizovat, často znamenaly odnaučení mnoha návyků z majoritní společnosti a zdlouhavé (a někdy bezvýsledné) hledání spravedlivějších způsobů a procesů organizace:

> Ti, které takové hnutí láká, mají tendenci reagovat nejprve pocitem úžasu, téměř nekonečných horizontů plynoucích z poznání, že radikálně rovnostářské formy organizace jsou možné, později narůstá jejich vyčerpání tváří v tvář represivnímu státu a rostoucí pocity podráždění, jak objevují nekonečné drobné potíže, jemné formy nadvlády a dilemata privilegií, která stále přetrvávají.[20] (Graeber, 2009, s. 533)

Alter-globalizační hnutí se často používá jako ukázka žití alternativ, protože je tak rozsáhlé a praktiky takového žití jsou v něm dobře viditelné. Žití alternativ má mnoho podob v různých měřítcích – od globálních hnutí po skupiny o několika málo členech (Chan & Sharma, 2007; Mardache, 2018; K. Robertson, 2007). Sociální hnutí jako alter-globalizační hnutí ukazují, že alternativní světy nejsou pouze vzdálená myšlenka, ale mohou být inspirací a žitou realitou a především připomínkou, že „jiný svět je možný“. Každodennost aktivismu ale komplikuje žití alternativ i politickou imaginaci.

1.4 Každodenní politická imaginace v sociálních hnutích

Většina sociálních hnutí pracuje s politickou imaginací. Její (ne)přítomnost nebo prezence se projevuje na dvou úrovních. Za prvé se jejich vize dostává do veřejného prostoru. Za druhé se prezentovaná vize formuje ve skupině. Pro tuto práci je podstatnější druhý typ projevu politické imaginace – formování cílů sociálních hnutí, a tedy i jejich vize světa. kathleen blee[21] (2015) popsala, jak sociální hnutí ztrácí svoji politickou imaginaci v každodenním fungování. Když se členky a členové poprvé sešli, často měli mnoho nápadů ke zrealizování. Jakmile skupina začala plánovat specifické akce, přestala přemýšlet o možnostech, které má, a začala se soustředit na

[20] Překlad vlastní, originál: Those drawn into the movement tend to react first with a sense of wonder, of almost infinite horizons, on discovering that radically egalitarian forms of organization are possible, then, a growing exhaustion in the face of state repression, and a growing sense of exasperation as they discover the endless petty troubles, subtle forms of domination, and dilemmas of privilege that still endures.

[21] Autorka záměrně používá malá písmena na začátku svého jména.

jednu malou, dílčí ideu. Důvody toho, proč se sešli, se postupně ztrácely. Pokud se připojila nová osoba, její názory, které se odlišovaly od toho, kam skupina dospěla, byly ignorovány. Skupina ztratila politickou imaginaci toho, co by mohlo být možné (blee, 2015, s. 33–34).

Politická imaginace se v každodennosti sociálních hnutí ztrácí dvěma způsoby. První je „strategické zužování[22]": proces, kdy výběr specifického tématu omezí možnosti toho, co lze dělat. Druhý je „implicitní umlčování[23]", kdy charakter skupiny a její nevyslovené hodnoty limitují, o čem je vůbec možné diskutovat (blee, 2015, s. 34). Ztráta politické imaginace je skupinový proces. I jedna poznámka může naprosto změnit směr, kterým se hnutí vydá. „Jakmile skupina ustanoví, co je vhodné a nevhodné, je tato představa posílena konverzačními signály a řečí těla[24]" (blee, 2015, s. 36). Způsoby, jak se k sobě jedinci ve skupině chovají v diskuzi, mají velký dopad na to, jakou imaginaci skupina má jako celek. V sociálních hnutích se politická imaginace projevuje ve skupinové diskuzi a zároveň je touto diskuzí ovlivněna.

1.5 Politická imaginace jako dialog

Politická imaginace je představování si alternativ současné společnosti, která se na úrovni skupiny navozuje v dialogu. Způsob, jakým se jednotlivci v dialogu chovají, i nejmenší změny v řeči těla nebo intonaci, mohou ovlivnit, jak se politická imaginace vyvine.

Politika obecně je chápána jako dialogická – skrze dialog jedinci dochází k dostatečné shodě na to, aby mohlo dojít ke změně ve veřejné sféře (Berlin & Fetzer, 2012). Na úrovni skupin je nutné vymezit rozdíl mezi diskuzí a dialogem. Zatímco diskuze je způsob argumentace vedený za určitým cílem, dialog se soustředí na poznání sama sebe a ostatních. Dialog je postaven na třech základních předpokladech. Prvním předpokladem je to, aby se lidé v dialogu navzájem považovali za hodnotné a snažili se vnímat názory druhých. Druhým předpokladem je, aby jedinec sám sebe vnímal jako někoho, kdo má vytvořenou identitu (ví, kdo je), ale zároveň byl schopen se měnit. Třetím předpokladem je, aby si všichni uvědomili a reflektovali, jak je ovlivňuje normativní společnost, když se dialogu účastní (Kögler,

[22] Překlad vlastní, originál: strategic narrowing
[23] Překlad vlastní, originál: implicit silencing
[24] Překlad vlastní, originál: Once a group establishes a sense of what is appropriate and inappropriate, this notion is fortified by conversational cues and body language

2006, s. 102–104). „Dialog je spíše něco jako společná participace, ve které nehrajeme hru proti sobě, ale jeden s druhým. V dialogu vyhrávají všichni[25]“ (Bohm, 1996, s. 7).

I když je dialog produktivní, ne vždy se může zdát, že k něčemu dospěl. Účelem dialogu není vyřešit specifický problém, ale pochopit, jak ostatní vnímají svět v souvislosti se svými názory. Tento proces je založený na ideji, že kolektivně se toho naučíme více. „Sdílené ticho stejně tak jako sdílená řeč tvoří vztah, který spojuje jednotlivce prostřednictvím dialogu[26]“ (Jenlink & Banathy, 2005, s. 5). Dialog se může odehrávat ve skupině, dlouhodobě a dokonce i když osoba polemizuje sama se sebou. Dokud osoba poznává sama sebe a své hodnoty a zažité představy nebo hodnoty a představy ostatních, je součástí dialogu. Právě předpoklady dialog komplikují: když mluvíme o svých názorech bez toho, abychom se zamysleli nad tím, proč je máme, posouváme se od dialogu k diskuzi (Bohm, 1996; Jenlink & Banathy, 2005).

Dialog rozhodně není jednoduchý. Dnes nejsme zvyklí vést dialogy, ale mít diskuze. Naše vžité představy o světě nám dávají určitou jistotu, kterou si chceme udržet. Když jsme potom nuceni hovořit o vlastních zažitých představách, máme tendence je bránit a ne se otevírat novým pohledům na svět (Tondl, 1997, s. 174–177). Překonávání nejistoty a strachu je klíčovou součástí dialogu (Bohm, 1996). Jenom tak můžeme dospět ke konverzacím o našich zažitých představách.

Sdílení idejí o ideální budoucnosti společnosti nám může přiblížit vžité představy ostatních členek a členů skupiny. Protože je ideální budoucnost společnosti abstraktní a vzdálená, můžeme si od hodnot, které do „světa“ promítáme, udržet odstup. To nám umožní se zamyslet i nad hodnotami ostatních, a tím lépe poznat lidi, se kterými dialog vedeme. I tak je potřeba si uvědomit, že dialog je dlouhý a nikdy nekončící proces. Navíc každý tento proces ovlivňuje a je jím ovlivněn.

1.6 Politická imaginace a jedinec

V teoretické části jsme zatím dospěli k tomu, že politická imaginace je schopnost představit si alternativní světy a přemýšlet o nich. Tento proces se odehrává formou dialogu, kdy se účastníci a účastnice pokouší pochopit zažité představy

[25] Překlad vlastní, originál: A dialogue is something more of a common participation, in which we are not playing a game against each other, but *with* each other. In a dialogue, everybody wins

[26] Překlad vlastní, originál: Shared silence as well as shared speech forms the relation that connects individuals through dialogue

ostatních a zároveň reflektovat své vlastní. Naše představy – způsoby, kterými přemýšlíme o světě a jak ho vnímáme – hrají důležitou roli v politické imaginaci.

Všechny části, které jsme si zatím představili, jsou ovlivněny tím, kdo jsme. Utopianismus je založen na fiktivním myšlení, které se dlouhodobě formuje a je ovlivněno společností. Stejně tak kontakt se skupinami, které v alternativních uskupeních žijí, popřípadě jejich neznalost, může mít vliv na to, jak moc si alternativní společnosti (ne)dokážeme představit. V neposlední řadě je dialog, jeden z procesů politické imaginace, ovlivněn nejen našimi zažitými představami ale i tím, jak mluvíme, jakou máme řeč těla a jak se chováme ve skupině. Všechny tyto části jsou formovány mnoha dalšími aspekty našich životů.

Z hlediska psychologie je politická imaginace osobní i proto, že „takový zápas se odehrává *uvnitř* lidských bytostí a nejen *mezi* nimi[27]“ (Bottici & Challand, 2011, s. 7, zvýraznění původní). Lidé musí pochopit své vlastní zažité představy a vyřešit je v sobě, než je mohou sdílet s ostatními (Bugliani, 2011, s. 73). Chápeme-li politickou imaginaci jako dialog jedinců, kteří jsou již ovlivněni společností, potom výsledek ani proces politické imaginace nikdy nejsou individuální, ale vždy kolektivní:

> Tím, že [procesy politické imaginace] považujeme za primárně psychologické, navrhujeme studovat politickou imaginaci na úrovni jednotlivce; je to však vždy jednotlivec, který existuje v kolektivním nebo společenském kontextu. V tomto smyslu nejsou produkty politické představivosti nikdy samy o sobě individuální.[28] (Glăveanu & de Saint Laurent, 2015, s. 559)

1.7 Shrnutí – politická imaginace jako dialog o alternativách

Při teoretickém zkoumání politické imaginace jsem se nejdříve, inspirována participujícími, zaměřila na utopianismus. Utopianismus mě dovedl k fiktivnímu myšlení, procesu uvažování o alternativách současného uspořádání společnosti, které zároveň funguje jako způsob společenské kritiky. Abych ukázala, že utopie nemusí být pouze vzdálená idea, zaměřila jsem se na alter-globalizační hnutí jako na ukázku žitých alternativ. Došla jsem k názoru, že žité alternativy se tvoří především na schůzkách, a proto jsem hledala politickou imaginaci v každodennosti sociálních hnutí. Zde se ukázalo, že skupinová politická imaginace je forma dialogu. Dialog, otevřená

[27] Překlad vlastní, originál: such a struggle takes place *within* human beings and not just *among* them

[28] Překlad vlastní, originál: By considering them as primarily psychological, we propose to study political imagination at the level of the individual; however, this is always an individual that exists within a collective or social context. In this sense, the products of political imagination are never, themselves, individual in nature.

komunikace o vlastních hodnotách a hodnotách ostatních, je komplikovaný proces často ovlivněný jedinci a jejich zažitými předpoklady o společnosti a interakcemi ve skupině. Protože dialog vždy vedeme z pozice, která je spoluformována společností, výsledný „svět“ je vždy kolektivní – byl vytvořen skupinou a každá osoba do něj vnesla část svého společenského kontextu.

Spojením výpovědí a prožitků participantů a participantek a teorie definuji politickou imaginaci jako *specifický proces dialogu založený na fiktivním myšlení, ve kterém si participující představují alternativní svět. Díky tomuto procesu participující reflektují své předpoklady i předpoklady ostatních.* Politickou imaginaci jsem zkoumala pomocí skupinového dialogu o ideální budoucnosti společnosti.

2. METODOLOGIE I – JAK STUDOVAT POLITICKOU IMAGINACI

Protože jsem politickou imaginaci definovala jako *specifický proces dialogu založený na fiktivním myšlení, ve kterém si participující představují alternativní svět*, potřebovala jsem vytvořit prostor, kde by si participantky a participanti mohli alternativní svět představovat, a způsob, jak takovou představivost navodit. Na základě studia literatury jsem navrhla workshopy politické imaginace založené na mimetické konstruktivní hře, kdy jsem 3 až 4 člen(k)y ohniskové skupiny poprosila, aby společně postavili ideální budoucnost společnosti z každodenních předmětů. Výzkum, jehož středobodem byl právě workshop politické imaginace, jsem rozdělila do tří fází. První fází byl samotný workshop a jeho organizace. V druhé fázi jsem vedla reflexivní rozhovory s každým z participujících, abych zjistila jejich pocity i pohledy na ideální budoucnost společnosti, neboli „svět“, s odstupem času. Pokud to bylo možné, reflexivní rozhovory jsem realizovala do dvou týdnů po workshopu. Třetí fáze se odehrála poté, co jsem zpracovala data z workshopů. V té době jsem každé participantce/ovi zaslala shrnutí „světa“, který na workshopu vytvořili, a poprosila je o reflexi. Zároveň jsem jim tak chtěla dát možnost vzpomenout si na to, nad čím přemýšleli několik měsíců zpátky. Ve všech fázích výzkumu jsem reflektovala jeho etické aspekty.

Abych se ujistila, že workshopy jsou správně vytvořené, na podzim roku 2018 jsem uspořádala dva pilotní workshopy (dále označené jako workshop A, W-A, a workshop B, W-B). Strukturu workshopů jsem následně pozměnila podle zpětné vazby participujících. Na jaře 2019 jsem zorganizovala 4 workshopy pro výzkum k této práci. Prvního workshopu (W01) se účastnili 3 lidé, druhého (W02) 4, třetího (W03) rovněž 4 a čtvrtého (W04) znovu 3. S každou osobou jsem vedla reflexivní rozhovor a všem jsem zaslala „svět“ k reflexi. Dohromady jsem tedy získala data ze 4 workshopů se 14 participujícími (viz figura 2.A). Protože jsem se chtěla ujistit, že antropologické znalosti, které jsem výzkumem získala, sdílím i mimo akademii, zrealizovala jsem také 4 workshopy politické imaginace s aktivisty a aktivistkami. Tyto workshopy nesloužily k získávání dat, ale jako reflexe.

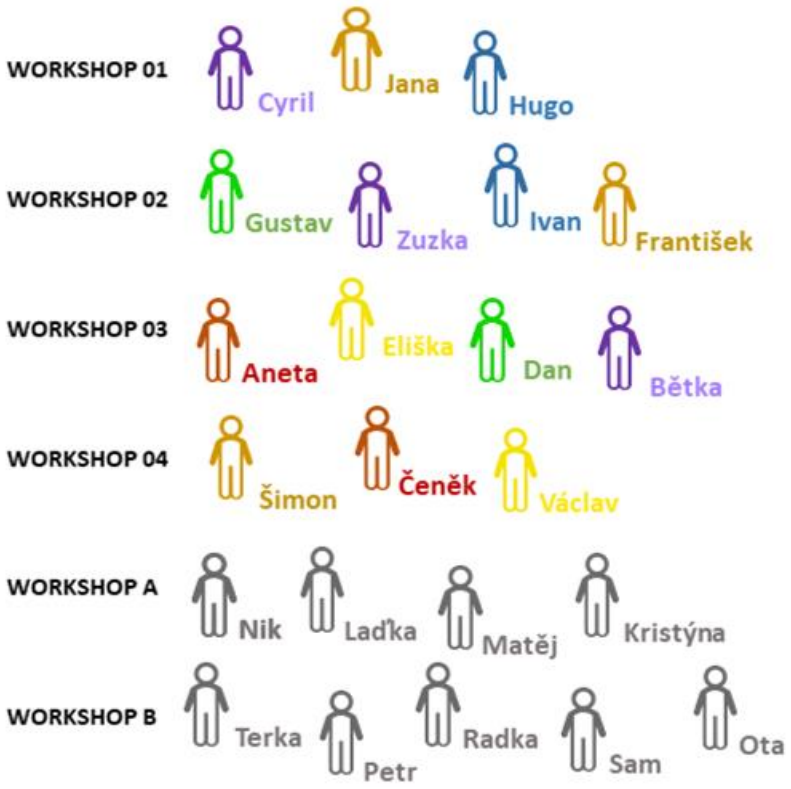

Figura 2.A: Workshopy politické imaginace a jejich složení. Jména participantek a participantů jsou anonymizována. Barvy jednotlivých participujících se budou opakovat ve všech grafických zobrazeních.

Protože se politická imaginace často vyskytuje v aktivistických skupinách, kde by se hůře rozeznávala, rozhodla jsem se oslovit participant(k)y, kteří se nezapojují do sociálních hnutí. Tím jsem se ujistila, že participující nebudou mít mnoho zkušeností s politickou imaginací. Chtěla jsem, aby byla pro účastníky a účastnice politická imaginace nová.

Přesto jsem předpokládala, že participující mohou být zvyklí na alternativní myšlení nebo zapojení do veřejné sféry. Například Jana (W01), která pracuje v alternativním školství, byla zvyklá na alternativní myšlení, ale vůbec se nezabývala politickým děním (figura 2.B). Na druhou stranu Cyril (W01), který pracuje pro městskou správu a politice se věnuje, neměl zkušenost s alternativním myšlením (figura 2.C). Pro některé participující, například pro Huga (W01), bylo jak přemýšlení o politice, tak alternativní myšlení nové (figura 2.D). Na workshopu 01 se náhodně sešli participující s různými kombinacemi alternativního myšlení a zapojení do politiky. Každý workshop obsahoval jinou kombinaci těchto možností a ne na každém workshopu se všechny kombinace vyskytovaly.

Jana vnímala workshop velmi pozitivně. Myslím, že to bylo mimo jiné i proto, že Jana je zvyklá na alternativní myšlení – pracuje v alternativním školství a ve svém osobním životě si uvědomuje, že sdílení myšlenek s ostatními je pro ni přínosné. Na druhou stranu naprosto oddělovala politiku a společnost. Politika pro ni byla vláda, ta, co ovlivňuje společnost, bez toho, aby s ní byla jakkoliv propojená. Jana tedy ignorovala mocenské aspekty (k těm jí ovšem kolektivně pomáhali ostatní v rámci workshopu). „Budoucnost společnosti jí byla ukradená“ a byla ve fázi svého života, kdy se potřebovala soustředit sama na sebe. I když byla zvyklá na alternativní myšlení, které ji pomohlo se ve workshopu orientovat a díky kterému si workshop užila, alternativní myšlení, které běžně používala, nebylo politické ani společenské.

Figura 2.B: Poznámky ze strukturální zakotvené teorie Jany (W01) ohledně jejího vztahu k politické imaginaci. Jana je zvyklá na alternativní myšlení, ale nezapojuje se do politiky.

Cyril (W01): Já jsem obojí psal, jako vždycky jsem si napsal jednu realistickou a druhou idealistickou, ale ten způsob té tvorby, já když se na to dívám, tak to spíš odpovídá tomu, že aaa můj styl práce vycházel z toho, že jsem politologii studoval. Takže už jenom to první, svoboda odsud, je prostě klasická a teď to nevím, jestli to je už, zas to je 6 let, ale to je nějaký Berlinovy svobody, které prostě vždycky, když se jako mluví o politice, tak tohle mě prostě vytane na mysli. Rozdíl mezi socialisty a jenom jako liberály prostě jestli svoboda, máme pomáhat, nebo ne, no a ty další věci už pak jako odpovídají z mé strany, jak se strany staví k různým tématům.

Figura 2.C: Reflexe Cyrila (W01) ohledně toho, jak politologie ovlivnila jeho vztah k politické imaginaci. Cyril je zvyklý přemýšlet o politice, ale není zvyklý na alternativní myšlení.

Hugo (W01): Jáá, jak jsem říkal, tak se té politice obecně vyhýbám. Néé úmyslně, ale ale prostě tak. Aaa zároveň mě to nenutí nad tím přemýšlet, a podle mého názoru třeba by politici měli být lidi, kteří se o to budou starat za mě, abych já nad tím nemusel přemýšlet, protože ti politici by tam podle mě měli být, abych já nad tím nemusel přemýšlet.

Poznámka ke kódu: Hugo prostě politiku neřeší – je spokojený se svým životem tak, jak zrovna je, a nic (ani on sám) ho nenutí, aby tento pohled změnil. V Hugovi workshop politické imaginace nezanechal žádný dlouhodobější prožitek ani žádnou silnou vzpomínku, protože ho neprožíval, neinvestoval do diskutovaných idejí. Pro něho to byla opravdu „sranda“ více než cokoliv jiného a protože měl pocit, že ideální je všemocné (a tedy vyřeší všechno), neměl potřebu ani příliš přemýšlet nad tím, jak by to mohlo fungovat.

Figura 2.D: Citace Huga (W01) a poznámka ke kódu ohledně jeho vztahu k politické imaginaci. Hugo nemá zkušenosti ani se zapojením do politického dění ani s alternativním myšlením.

Participantky a participanty jsem tedy vybírala podle jejich zapojení do sociálních hnutí a zkušeností s politickou imaginací – oslovovala jsem ty, pro které byla politická imaginace nová.

2.1 Ohniskové skupiny

Workshopy politické imaginace jsem vytvořila po vzoru ohniskových skupin založených na mimetické konstruktivní hře. Středobodem workshopů bylo stavění „světa“, který reprezentoval ideální budoucnost společnosti. Participantky a participanty jsem poprosila, aby použili předložené věci jako reprezentaci určitých idejí, ty napsali na přiložené papírky a předměty i s popisky uspořádali tak, aby vytvořili reprezentaci ideální budoucnosti společnosti (figura 2.E). Každá skupina dostala stejnou krabici dvanácti každodenních předmětů, které mohla libovolně použít, a možnost zakomponovat cokoliv dalšího, co u sebe měli nebo co bylo v místnosti. Workshop také zahrnoval individuální přípravné cvičení a závěrečnou reflexi.

Figura 2.E: Fotografie vytvořeného „světa“ z W01; popisky předmětů (shora dolů, zleva doprava): modrá mašle – nezaniknou emoce, šiška – soulad s přírodou, izolepa – soudržnost, tužka – schopnost rozlišit subjektivní informace od objektivních informací, svíčka – mít cíl, šátek – uvědomění si reality, lžíce – všichni mají dostatek všeho, nůžky – respekt k ostatním, rolnička – co chci, kdy chci, USB flash disk – zachování klíčových informací, hrnek – zachování rozmanitosti kultur.

2.1.1 Mimetická konstruktivní hra

Abych workshopy mohla vytvořit, zaměřila jsem se na mimetickou konstruktivní hru (MKH) jako metodu studia imaginace. Mimetickou konstruktivní hru jsem vybrala, protože je považována za způsob setkání imaginace a reality. Mimetická hra je taková, „ve které hráč neustále improvizuje, důvěřuje vůdčí fantazii nebo vrcholné inspiraci, z nichž ani jedna nepodléhá regulaci," kdy zároveň „uvědomění si situace a předstírání je předpokládáno[29]" (Caillois, 2001, s. 75). Taková hra je specificky propojená s imaginací:

> V mimetických hrách je ale imaginativní moment v samé podstatě hry. Mimetická hra není jen hraním v iluzivní sféře, je přímo hrou na iluzi. V ostatních hrách se jednalo o iluzi boje, iluzi štěstí, iluzi závratě. V mimetických hrách můžeme hovořit o iluzi iluze. (Borecký 1982, s. 19)

Mezi mimetické hry se řadí také mimetická konstruktivní hra. „Konstruktivní" implikuje, že hráč/ka nebo hráči/ky něco staví. Označení MKH se většinou vztahuje k vytváření takzvaných mikrosvětů – reprezentací světů postavených z předmětů (Borecký, 1996, s. 59–60).

Při vymýšlení workshopu politické imaginace jsem se inspirovala „Testem světa" Margaret Lowenfeld. Lowenfeld vytvořila klasické uspořádání hry, kdy vedle tácu s pískem a vodou postavila krabice s předměty. Každou osobu, která se testu zúčastnila, požádala, aby postavila to, co ji zrovna napadne – protože čas od času se hrou lépe vysvětlují myšlenky, než když o nich mluvíme. Osoby mohly strávit vytvářením světa, jak dlouho chtěly (Lowenfeld, 1979). Prožívání materiálních objektů a ne jazyka bylo pro Lowenfeldovou klíčové. Nezáleželo ani tak na materiálu, jako spíše na způsobu, jakým byl materiál použit (Bühler, 1933). Materiální aspekty hry – to že jedinci mohou doslova vystavět svět a ne se o něm pouze bavit – byly její nedílnou součástí. I když participující občas zmiňovali předměty jako potenciálně limitující, většinou došli k názoru, že tomu tak nebylo:

Václav (W04): Nějakej materiální předmět, kterej, vlastně bylo úplně jedno, co tam bylo. Já jsem totiž, ano, já jsem měl pocit, že nemáš odůvodněnej výběr těch předmětů, jenže já jsem potom pochopil, že je to úplně jedno, je to úplně jedno, to je největší jako fígl a to člověk, pokud si to neprožije a přesně ten prožitek…

[29] Překlad vlastní, originál: in which the player constantly improvises, trusting in a guiding fantasy or a supreme inspiration, neither of which is subject to regulation; the awareness of simulation and make-believe is presupposed

Aspektem MKH, který mi umožnil přemostit tuto hru do ohniskových skupin, bylo vymezení hry jako specifického času a prostoru a její kolektivní pojetí. Mezi rysy hry patří smysluplnost, kdy se smysl v rámci hry vyvíjí a následně dosahuje vrcholu; autotelismus, kdy je hra samoúčelná, čímž umocňuje herní prožitek; a pocit svobody seberealizace (Borecký, 1982, s. 13). Z hlediska studia imaginace jsou důležité následující tři aspekty hry. Za prvé hravé zdvojování, tedy zdvojování mezi realitou a imaginární dimenzí, kdy se tyto dvě dimenze prolínají. Za druhé nástroj hry, tedy jakýkoliv předmět, který lze hravě použít. Za třetí čas a prostor hry, tedy vytvoření časoprostoru, kdy se hra stává žitou realitou (Borecký, 1982, s. 14). Hra tedy funguje na úrovni imaginace tím, že ve světě, který považujeme za reálný, vytváří časoprostor, kde se imaginativní a reálné setkává.

Ohnisková skupina může obsahovat podstatné charakteristiky hry. Workshopy politické imaginace byly smysluplné: vrcholem bylo vytvoření „světa“; autotelistické: „svět“ nebylo potřeba ihned realizovat, pouze postavit; a obsahovaly pocit svobody: jedincům bylo dovoleno dělat něco, k čemu se v každodenním životě nedostali. Ohnisková skupina sloužila jako vymezený časoprostor, který používal nástroje hry, v tomto případě každodenní předměty, za účelem setkání reality participujících a jejich imaginace. Skupinová mimetická konstruktivní hra může „uvolnit některé nestereotypní způsoby komunikace“ (Borecký, 1982, s. 80) a otevřít „snahy pochopit význam hry druhého“ (Borecký, 1982, s. 78). Kolektivní MHK je možný způsob studia imaginace i mimo stereotypní způsoby myšlení, a tedy i možný způsob studia politické imaginace.

Mimetická konstruktivní hra pro mě byla inspirací k vytvoření workshopů, protože poskytla dostatečně flexibilní strukturu studia politické imaginace a zároveň umožnila zasazení do metody ohniskových skupin. Díky MKH jsem použila sestavu předmětů za účelem postavení ideální budoucnosti společnosti. Protože MKH tento proces považuje za proces imaginace, právě skrze tento proces jsem chtěla imaginaci pochopit. Zaměřením na vytvoření ideální budoucnosti společnosti, alternativy současnosti, jsem imaginaci v MHK propojila s politickou imaginací.

2.1.2 Ohniskové skupiny založené na mimetické konstruktivní hře

Ohniskové skupiny jsou specifickým nástrojem tvorby dat, který musí být používán intencionálně a s jasným cílem (Parker & Tritter, 2006). Výzkum skrze ohniskové skupiny je založený na dvou hlavních bodech: 1) „vyškolený/á moderátor/ka, který/á ohniskovou skupinu předpřipraví otázkami nebo představením manuálu rozhovoru[30]“ a 2) „cíl odhalit pocity, postoje a vnímání účastníků/ic k vybranému tématu[31]“ (Puchta & Potter, 2004, s. 6). Protože jsem se zaměřila na kolektivní politickou imaginaci, takové skupiny byly dobrým nástrojem výzkumu:

> Myšlenka metody ohniskové skupiny spočívá v tom, že skupinové procesy mohou lidem pomoci prozkoumat a objasnit jejich názory skrze způsoby, které by byly obtížněji dostupné v rozhovoru typu výzkumník-participant... Když skupinová dynamika funguje správně a rezonuje s výzkumníkem, výzkum se ubírá novými a často nečekanými směry.[32] (Kitzinger, 1995, s. 299)

I ohniskové skupiny mají svá úskalí. Moderátorka nebo moderátor často může narušit skupinovou dynamiku a tím ovlivnit získaná data (Morgan, 1996). Dalším problémem může být nedostatečné pochopení participujících ze strany výzkumnice či výzkumníka. Proto se často navrhuje triangulace dat v podobě dotazníků či rozhovorů k doplnění sociálního kontextu (Hollander, 2004, s. 632). Ohniskové skupiny, a tedy i data, která vytvářejí, jsou mimo jiné ovlivněny kompozicí skupiny, prostředím výzkumu a moderující(m) (Fern, 2001).

[30] Překlad vlastní, originál: a trained moderator who sets the stage with prepared questions or an interview guide

[31] Překlad vlastní, originál: the goal of eliciting participants' feelings, attitudes and perceptions about a selected topic

[32] Překlad vlastní, originál: The idea behind the focus group method is that group processes can help people to explore and clarify their views in ways that would be less easily accessible in a one to one interview…When group dynamics work well the participants work alongside the researcher, taking the research in new and often unexpected directions

2.1.2.1 Kompozice skupiny

Kompozice skupiny určuje její charakteristiky. Participantky a participanty jsem vybírala podle toho, jestli pro ně politická imaginace byla nová. Předpokládala jsem, že budou moci poprvé kolektivně zkoušet fiktivní myšlení o ideální budoucnosti společnosti. Z důvodu možných mezigeneračních nedorozumění jsem participantky a participanty rozlišovala podle věku. I když politická imaginace není omezená věkem, charakteristika skupiny jím ovlivněna je (Fern, 2001, s. 23–24):

Terénní poznámky (W-B): Na konci druhého pilotního workshopu, kde byli lidé kolem padesátky, jsem s nimi sdílela výsledky prvního pilotního workshopu, kde byli lidé mezi dvacítkou a třicítkou. Účastníci/ce se „světem" z prvního workshopu nesouhlasili a považovali ho za příliš idealistický. Petr, jeden z účastníků druhého pilotního workshopu, na to poznamenal, že jejich nesouhlas se „světem" dává smysl, protože účastníci/ce druhého pilotního workshopu měli na přemýšlení o třicet let více času.

2.1.2.2 Prostředí výzkumu

Je nutné brát v potaz, že prostředí výzkumu je vždy narušením osobního prostoru. Existují i další faktory, které účastníky a účastnice ovlivňují, a to: faktor prostředí, lidský faktor a materiální faktor (Fern, 2001, s. 61). Faktor prostředí poukazuje na to, že pokud jsou participanti/ky v nepříznivém prostředí – například příliš hlasitém, přeplněném, studeném či teplém – hůře se soustředí na aktivity. Lidský faktor zase upozorňuje, že by lidé měli mít dostatek fyzického i osobního prostoru. V rámci materiálního faktoru by zase účastníci/ce měli být v prostoru, který pro ně není příliš neformální, potom by spíše odpočívali, nebo příliš formální, pak by cítili sociální tlak (Fern, 2001, s. 49–71).

Prostor jsem vybírala tak, aby nebyl příliš rušný, dala se v něm regulovat teplota a poskytoval dostatek místa na práci. V Olomouci jsem workshopy organizovala v budově Filosofické fakulty Univerzity Palackého na tř. Svobody 8, v učebně číslo 1.21. V Brně jsem workshopy organizovala v učebně soukromé jazykové školy.

2.1.2.3 Moderátorka/or

Moderátor či moderátorka vchází do skupiny se svými vlastními charakteristikami, kterými ji ovlivňují. „Tyto faktory jsou dané. Jedinou variabilní částí je to, jak moderátor/ka využívá své charakteristiky v konkrétní skupině[33]“ (Fern, 2001, s. 73). Charakter moderátora/ky souvisí s jejím stylem facilitace a analýzou. Moderátor/ka by měl/a být otevřený/á, umět naslouchat a být schopný/á spojit se se skupinou na osobní úrovni. Moderátor/ka může v ohniskové skupině zastávat různé role. Například se stavět do pozice experta/ky, který/á je o tématu schopen/na diskutovat, anebo naopak vystupovat jako někdo, kdo se o tématu ještě stále učí (Morgan, 2001).

Jako moderátorka workshopů politické imaginace jsem se stavěla do role jedince, který sám neví, co je to politická imaginace, a nechce klást meze imaginaci ostatních. Protože jsem se zaměřovala i na interakce jedinců, nechala jsem hovory i s konflikty plynout a pouze pokud jsem měla pocit, že se participující vzdalují od tématu, jsem je nasměrovala zpátky. Pokud se participující na něco zeptal/a, většinou jsem rozhodnutí nechávala na skupině. Nejvíce jsem dynamiku skupiny narušovala, když jsem participantky a participanty upozorňovala na to, kolik mají času. Někteří z nich narušení reflektovali:

Bětka (W03): To si taky myslím, že bys neměla pak zastavovat lidi, že by to mělo být jako delší, že by to nemělo mít tu hranici. Já zas nevím, jak to, no to je jedno… Víš, že prostě fakt jako jsme se nedostali k nějakým věcem a tys to viděla, že jsme říkali, že nám ještě něco chybí, ale jako už jsi to zastavila.

[33] Překlad vlastní, originál: These factors are fixed. The only variable part is how the moderator employs his or her background in any particular group

SCÉNÁŘ OHNISKOVÉ SKUPINY

1. Úvod (10 min)

Cíl: seznámit participující s tím, co se bude dít, a ujistit se, že všichni všemu rozumí

- poděkování, stanovení základních pravidel prostoru, vysvětlení toho, co se bude dít
- podpis informovaného souhlasu
- seznámení participujících – sdílení jména, proč se rozhodl/a přijít a jak často přemýšlí o budoucnosti

2. Explorativní otevření (10 min)

Cíl: dát participujícím možnost zamyslet se nad novým konceptem a vstřebat ho, ujistit se, že všichni rozumí tomu, že se soustředíme na ideální budoucnost společnosti

- společná definice toho, co znamená slovo „politická“, definice politické imaginace
- individuální cvičení – každý jedinec na vlastní papír napíše, co si představuje jako ideální a realizovatelnou budoucnost společnosti, každý následně sdílí jednu důležitou ideu, která se napíše na tabuli

3. Aktivita (30–40 min)

Cíl: vytvořit ideální budoucnost společnosti z předmětů, navodit proces politické imaginace

- stavění „světa“ – moderátorka dá doprostřed stolu krabici s předměty a požádá participující, aby z nich dohromady postavili ideální budoucnost společnosti tak, že k předmětu přiřadí ideu a předměty na stole poskládají; participující se mohou moderátorky ptát, moderátorka jim ale nechává co největší prostor na vyřešení problémů

4. Závěr (10 min)

Cíl: krátká reflexe vytvořeného „světa“ a připomenutí reflexivních rozhovorů

- sdílení pocitů z vytváření ideální budoucnosti společnosti
- zamyšlení nad tím, jací by museli být lidé v této společnosti a jak by byla organizovaná
- poděkování, připomenutí participujícím, že budou kontaktováni ohledně reflexivního rozhovoru

Scénář byl sestaven podle předlohy z knihy *Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu* (Morgan, 2001).

2.1.3 Pocity z workshopů

Výzkumnice: Když jsem si znovu procházela své zápisky z workshopů, přišla jsem na to, že ze všeho nejvíce jsem se každého workshopu bála. Než přišli participující, se kterými jsem si mohla povídat, a než jsem se ujistila, že si všichni alespoň trochu sedli, byla jsem v naprosté nejistotě. Každý workshop pro mě měl určitý zlomový bod, kdy jsem si uvědomila, že to bude v pořádku. Některé workshopy, třeba W01, měly zlomový bod velmi brzy, ještě před individuálním cvičením, protože participující na sebe pozitivně reagovali již při seznamování. Ve W02 jsem měla zlomové body dva. První byl rychlý stejně jako u W01, ale potom František přišel pozdě. Pokusit se ho začlenit do stavby rozestavěné ideální budoucnosti společnosti bylo docela složité a mimo jiné mě to utvrdilo v tom, že je potřeba projít celým workshopem k tomu, aby dával smysl.

Navzdory nejistým začátkům workshopů jsem z nich, snad kromě jednoho, vždy odcházela pozitivně naladěná. I když jsem si po prvních pilotních workshopech nebyla jistá, jestli všichni nedospějí ke stejnému „světu“, vždy jsem nakonec byla překvapená. Bavilo mě sledovat nejen to, jak mezi sebou participanti/ky interagují, ale i to, jak vyvíjí své ideje, na čem je staví a k čemu docházejí. Protože mám vyhraněné politické názory, často jsem s nimi vnitřně nesouhlasila, ale i tak jsem si dokázala udržet otevřenou mysl a jejich „světy“ přijmout a pokusit se je pochopit. I na mě působila vytrhnutí z každodenního života a možnost hodinu se zabývat něčím jiným, i když jsem musela psát terénní poznámky a čas od času usměrňovat diskuzi.

Od prvního k poslednímu workshopu jsem také cítila vlastní zklidnění ve vedení workshopů. Naučila jsem se, že se to všechno dá stihnout, že je potřeba dát lidem čas, že je potřeba nechat je, aby na to přišli sami. Po pilotních workshopech jsem se účelně stáhla co nejvíce do pozadí workshopu. Dala jsem lidem strukturu a nechala je, ať ji sami projdou. Poslední workshop tohoto výzkumu, W04, pro mě byl velmi důležitý, protože na něm byli lidé, kteří sami kvalitativní výzkum dělají. Napsala jsem si: „dost jsem se bála, že mi nehorázně sepsují metody, že zjistím, že to, co dělám, vlastně vůbec nedává smysl.“ Více než půl roku od posledního workshopu mi ohniskové skupiny docela chybí. Ráda bych znovu někdy viděla lidi kolektivně vytvářet ideální budoucnost společnosti.

Čeněk (W04): Pro mě to bylo nezvyklý: jednak, mě už se moc na věci nikdo neptá a druhak, já jsem teda upřímně, ale to jsem ti říkal, že jsem vlastně vůbec netušil, co může být politická imaginace, takže jsem byl jako zvědavej. Aa teda přiznám, že v okamžiku, kdy jsem zjistil, že oba oba ty zbývající jako znám alespoň jako vod vidění, tak hmm tak hmm to bylo jako příjemný, že to nebylo jako takový… Asi kdyby byli úplně cizí pro mě tak nevím, jestli bych jako reagoval stejně a jestli by nám to tak fungovalo.

diskuze nad rozestavěným světem*

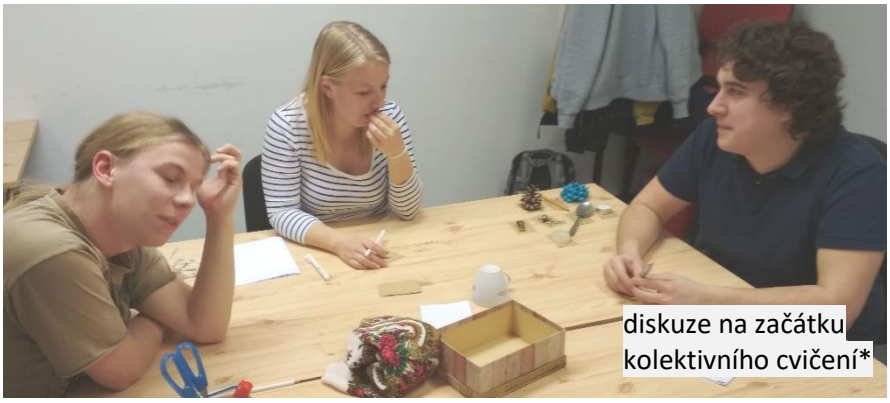

diskuze na začátku kolektivního cvičení*

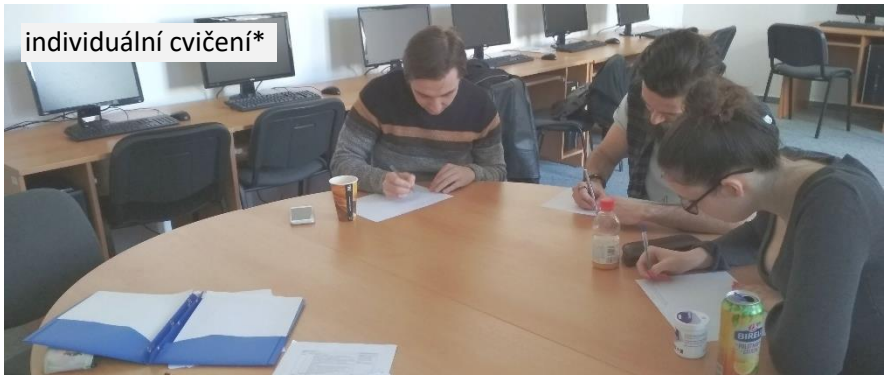

individuální cvičení*

Zuzka (W02): Pohodlně, bylo to příjemné určitě. Byla jsem i překvapená, jakým způsobem jsme byli schopni kooperovat, že jsme se jako nehádali, že spíš bych řekla, že jsme došli k jako nějaké ke společnému nějakému tomu konsensu, že jsme se shodli a což mě hodně překvapilo jsem nečekala vůbec. Ale myslím, že jako mám z toho pozitivní dojem, jo určitě, jako kdyby toho bylo víc, tak bych se určitě ráda zúčastnila.

Eliška (W03): Nooo vim, že po skončení sem z toho měla takovej zvláštní pocit, ale absolutně si nedokážu, ale vim že ten pocit tam byl, ale vůbec se nedokážu vrátit k tomu, proč a co mě jako tak znejistělo. Ale samozřejmě ta atmosféra byla skvělá, všechno úplně perfektní, i lidi skvělí, hrozně empatický, fakt příjemný to bylo celý, ale nějak asi vnitřně jsem nad něčím přemejšlela. A vím, že mě tam hodně jako zaráželo, jestli ti lidé by byli opravdu štastni a že jestli jsou teda teďka šťastní a co to štěstí je a kdo šťastný v mým životě je, není, no a proto jsem z toho měla tokovou zvláštní, takový zvláštní pocit.

**Zobrazení participující dali informovaný souhlas s použitím fotografií.*

2.2 Reflexivní rozhovor

V horizontu dvou týdnů od workshopu jsem se s každým participujícím sešla k rozhovoru. Ten sloužil jako reflexe toho, co se dělo na workshopu (odtud tedy označení „reflexivní“ rozhovor). Rozhovor jsem zvolila jako součást výzkumu z několika důvodů. Za prvé jsem chtěla vědět, jak participanti a participantky vnímají „svět“, který vytvořili. Za druhé jsem chtěla pochopit, jak workshop na účastníky/ce působil. Za třetí jsem potřebovala hlouběji pochopit, jak jednotliví participanti/ky vnímají politiku a jak vidí sami sebe ve vztahu ke společnosti. Přepisy rozhovorů, které trvaly 20 minut až hodinou, jsem použila jako důležitou součást interpretace a analýzy.

Reflexivní rozhovor se skládal ze tří tematických částí. V první jsem se snažila, aby si participant či participantka workshop připomněl/a a zároveň mi popsal/a své pocity. V druhé části jsem použila elicitaci, metodu využití vizuálních pomůcek ve výzkumu za účelem „získání přístupu k přesvědčení a hodnotám účastníků a zdůraznění hlasů účastníků prostřednictvím jejich výběru slov a vizuálních pomůcek[34]“ (Richard & Lahman, 2015, s. 3). Na rozhovor jsem donesla fotografii „světa“, který participující poskládali, ale bez popisků jednotlivých předmětů. Poprosila jsem je, aby mi svět popsali. „Fotografická elicitace evokuje informace, pocity a vzpomínky, které jsou vyvolávány právě konkrétní formou zobrazení skrze fotografii[35]“ (Harper, 2002, s. 13). Mohla jsem tak zjistit, co pro participující bylo dostatečně důležité na to, aby si to zapamatovali, a jaké významy předmětům připisovali. Poslední část rozhovoru se vztahovala k participantčině/ovu vztahu k politice a politické imaginaci a také k jejímu/jeho názoru na workshop.

2.3 Reflexe „světa“

V procesu výzkumu by výzkumník/ice také měl/a sdílet své průběžné poznatky s participujícími jak v rámci rozšiřování těchto poznatků, tak za účelem ujištění, že jeho/její poznatky reprezentují pohledy zúčastněných (Matoušek, 2008). Z toho důvodu jsem v létě 2019 rozeslala všem participantům a participantkám shrnutí

[34] Překlad vlastní, originál: to gain access to participant beliefs and values, and to highlight participant voices through their choices of words and visual

[35] Překlad vlastní, originál: Photo elicitation evokes information, feelings, and memories that are due to the photograph’s particular form of representation

„světa“, který spolu vytvořili. Chtěla jsem jim tak připomenout, nad čím před několika měsíci uvažovali. Předpokládala jsem, že pokud by jednotlivci kritizovali popis „světa“, pomohlo by mi to si uvědomit své vlastní mezery v interpretaci. To se ale nestalo. Místo toho většina vyzdvihla vzpomínku na příjemný prožitek z workshopu:

Jana (W01):

Esi, je to parádní! Kdyby to takhle fungovalo, za mě by to bylo parádní. Já si pamatuju velice příjemnou atmosféru a moc příjemný rozhovor nad tématem, kterému se málo kdy věnuji 😉

Cyril (W01):

Co si nejvíce pamatuju - že i s úplně cizím člověkem, pokud je otevřený spolupráci, jde tvořit ideální budoucnost. s někým známým by to možná šlo i hůř

A odpově´d na první otázku - že ideální uspořádání je pouze ideální a se současným lidstvem není možné k němu dospět, protože spousty ALE

Hugo (W01):

Pořád s tím souhlasím 🙂

2.4 Etické aspekty výzkumu

Do etických aspektů se vždy promítá obecný přístup k výzkumu a specifická úskalí vybrané metody. Výzkum obecně koncipuji v rámci etiky zodpovědnosti. Takový výzkum je založený na vztahu participantů a participantek a výzkumníka/ice, jejich vzájemné důvěře ve specifické situaci (Matoušek, 2008). Současná etika zodpovědnosti se pokouší negovat mocenskou asymetrii mezi výzkumníkem/icí a participantem/kou, stále však udržuje binární opozici výzkumník-participant (Beasley & Bacchi, 2007). Tento přístup s sebou nese to, jak vnímáme sami sebe a ostatní jako jedince. Určuje, že jedinec je tvořen vztahy s jinými jedinci. Zároveň je však pro jedince nutné udržet si určitou autonomii, aby mohl zodpovídat za druhé nebo se o ně starat. Ve výzkumu založeném na etice zodpovědnosti jsou tedy jak participující, tak výzkumníci/e chápáni jako jedinci, kteří se ovlivňují navzájem, a tím spoluvytváří svá Já (Clement, 1996).

Z praktického hlediska to znamenalo, že jsem k participujícím vždy byla co nejupřímnější a sdílela s nimi všechny aspekty výzkumu, včetně shrnutí „světa“. Zároveň jsem celý workshop chápala jako prostor, kde jsem já ovlivněna ostatními stejně tak, jako oni jsou ovlivněni mnou. Snažila jsem se co nejméně do workshopu zasahovat a zároveň reflektovat svůj vlastní pohled na proces politické imaginace.

Ohniskové skupiny jsou z etického hlediska složité situace, protože „lidé se mohou cítit nekomfortně, když mluví o svých obavách ve skupinovém kontextu, ať už s cizími lidmi nebo s lidmi, které znají[36]“ (Smithson, 2008, s. 360–361). Výzkumník/ice ohniskových skupin také nikdy nemůže zaručit naprostou anonymitu, protože ve skupině je více než jeden člověk (Smithson, 2008, s. 360–361). V neposlední řadě mohou být ohniskové skupiny svazující tím, že určují téma i způsob diskuze:

Šimon (W04): No ale zároveň jsi… Jako byla to nějaká struktura, kterou jsi jako svým způsobem pevně organizovala. Jo, jako nechala jsi tam prostor na spontaneitu i jsi tam vymezila nějaký vlastní mantinely, na základě čeho my jsme třeba nemohli se… Hmm… Za jiný situace bychom se projevili jinak…

Některé etické problémy, které se v ohniskových skupinách projevují, lze mitigovat. Například se moderátor/ka může zaměřit na vytvoření příjemné atmosféry a ujistit se, že skupina nikoho příliš neignoruje. V informovaném souhlasu lze požádat jedince, aby nesdíleli specifické detaily o ostatních participantech/kách. Jiné problémy, například pocitově svazující strukturu workshopu, změnit nelze. Šimonova (W04) poznámka ale slouží k uvědomění toho, jak kontrolovaný proces opravdu byl a jak to ovlivnilo vytvořená data. Jak jsem již zmínila výše, jako moderátorka jsem se snažila do hovorů participujících nevstupovat a pokud jsem zasáhla, tak pouze abych je směrovala zpátky k politické imaginaci. Doufala jsem, že postavením se do role někoho, kdo také nezná odpověď, vytvořím atmosféru, která lidem umožní nad tématem přemýšlet bez tlaku na jeden správný způsob diskuze a potřebu dospět k jediné správné odpovědi.

2.5 Shrnutí – workshopy politické imaginace jako nástroj výzkumu

Abych mohla studovat politickou imaginaci jako způsob uvažování o alternativních uspořádáních společnosti, vytvořila jsem scénář ohniskové skupiny založené na mimetické konstruktivní hře. Ohnisková skupina i hra mají podobné charakteristiky, a tak mohl vzniknout workshop politické imaginace. Celkem jsem v akademickém roce 2018/2019 uspořádala deset workshopů politické imaginace. První dva, uspořádané na podzim 2018, byly pilotní. Čtyři, na jaře 2019, sloužily k získání dat. Poslední čtyři, které se také odehrály na jaře 2019, byly s aktivisty/kami

[36] Překlad vlastní, originál: people may be uncomfortable with talking about their concerns in a group context, whether with strangers or with people they know

a použila jsem je jako reflexi a plnění povinnosti sdílení akademických znalostí. Workshopy politické imaginace jsem doplnila reflexivním rozhovorem a zasláním reflexe „světa“. V následné interpretaci dat jsem se zaměřila na několik aspektů politické imaginace tak, abych mohla tento fenomén co nejlépe pochopit a popsat.

3. METODOLOGIE II – JAK INTERPRETOVAT DATA O POLITICKÉ IMAGINACI

Z workshopů politické imaginace, reflexivních rozhovorů a reakcí na shrnutí „světa“ jsem vytvořila několik druhů dat, které jsem postupně zpracovala. Z workshopů politické imaginace jsem měla poznámky, které jsem si psala během workshopu. Ty jsem, většinou večer po workshopu, přepsala s dalšími dojmy do terénních poznámek, kam jsem zahrnula například i rozložení participujících nebo jejich role. Z workshopu samotného jsem měla vystavěnou ideální budoucnost společnosti z předmětů a také individuální reflexi realizovatelné a ideální budoucnosti (figura 3.A). Tu participanti/ky psali na začátku workshopu, aby měli možnost se nad tématem zamyslet. Reflexivní rozhovory jsem přepsala. Ze shrnutí „světa“ jsem získala reakce přes některý z online komunikačních kanálů (email, facebookové zprávy), které jsem si ukládala.

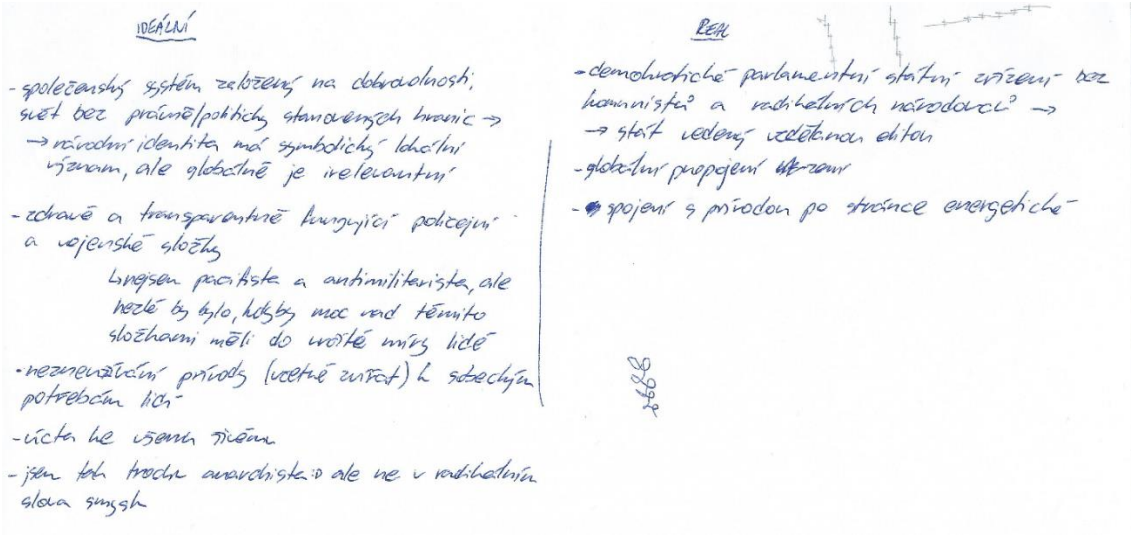

Figura 3.A: Ukázka individuální reflexe – Gustav (W02). Přepis zleva doprava: IDEÁLNÍ: – společenský systém založený na dobrovolnosti, svět bez právně/politicky stanovených hranic → národní identita má symbolický lokální význam, ale globálně je irelevantní, – zdravé a transparentně fungující policejní a vojenské složky → nejsem pacifista a antimilitarista, ale hezké by bylo, kdyby moc nad těmito složkami měli do určité míry lidé, – nezneužívání přírody (včetně zvířat) k sobeckým potřebám lidí, – úcta ke všemu živému, – jsem tak trochu anarchista :D, ale ne v radikálním slova smyslu. REAL: – demokratické parlamentní státní zřízení bez komunistů a radikálních národovců → stát vedený vzdělanou elitou, – globální propojení území, – spojení s přírodou po stránce energetické.

Interpretaci dat jsem rozdělila na tři části. V první části jsem se zabývala pochopením základních procesů workshopů a výsledného „světa“. Zaměřila jsem se na aspekty, ke kterým jsem se často vracela v prvním čtení dat a které byly relevantní právě pro proces a výsledek. V rámci výsledků jsem se soustředila na hodnoty participujících, které se odrážely ve „světě“. Při pohledu na procesy jsem se zabývala interakcemi ve skupině a tím, jak každý jednotlivec workshopem procházel. První část mi umožnila zorientovat se v datech, získat pohled na workshop s odstupem a lépe pochopit, jak vlastnosti jednotlivců ovlivnily celý proces. Díky grafickému zpracování dat jsem mohla čtenářkám a čtenářům dát možnost se s daty seznámit. V druhé části jsem se soustředila na pochopení politické imaginace navozené na workshopu. Hledala jsem, jak jedinci definovali a charakterizovali politickou imaginaci a jaké její aspekty vyzdvihovali. K této interpretaci jsem použila přístup konstruktivistické zakotvené teorie. Třetí část jsem zařadila, protože jsem se chtěla ujistit, že nezapomínám na účastnice a účastníky a jejich prožitky. Skrze hermeneutický fenomenologický přístup k datům jsem se zaměřila na prožitek politické imaginace. V analytické části jsem všechny tři přístupy spojila.

Kombinaci tří přístupů (obecné shrnutí workshopu, koncept, prožitek) jsem použila jako způsob triangulace. Zároveň jsem tím eliminovala některé své představy a tendence, například přílišné zaměření na abstraktní pojmy bez zakotvení v pohledu jednotlivce. Neustále jsem se snažila pohybovat se v prostoru mezi jedincem a strukturou, aniž bych zapomínala na obecné uspořádání workshopu (figura 3.B a figura 3.C).

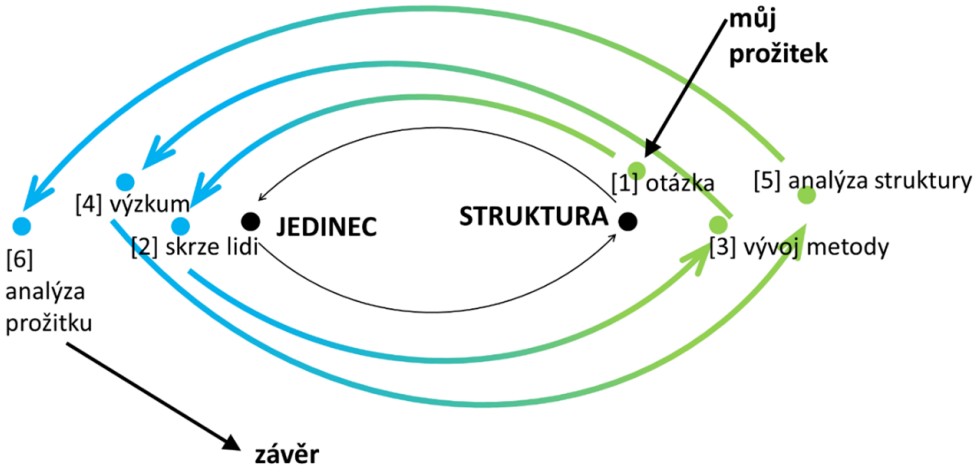

Figura 3.B: Spirálové zobrazení výzkumu: reprezentace pohybu mezi jedincem a strukturou při výzkumu.

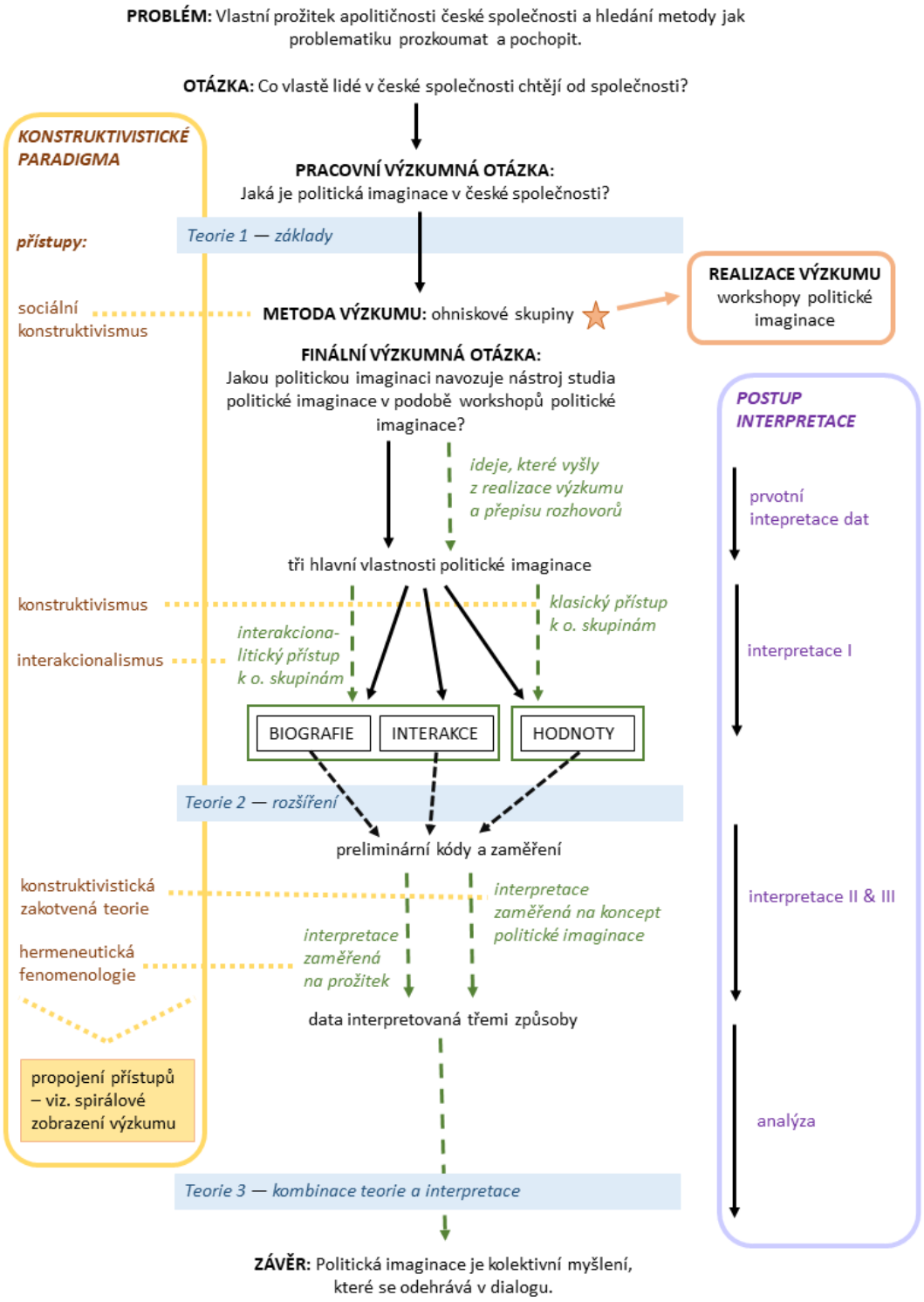

Figura 3.C: Zobrazení procesu celého výzkumu.

3.1 Teoretické zakotvení

Kombinaci tří částí interpretace dat, především přístup zakotvené teorie a fenomenologický přístup, jsem použila, protože politickou imaginaci považuji za komplexní lidský fenomén (Annells, 2006; Wilson & Hatchinson, 1991). Zkoumání komplexních lidských fenoménů často vyžaduje více než jeden přístup, aby je bylo možné pochopit (Annells, 2006; Wilson & Hatchinson, 1991). Kombinace přístupů slouží jako triangulace, tedy „zlepšení rigoróznosti analýzy posouzením integrity závěrů, které jedinec vyvozuje z více než jedné výhodné pozice[37]“ (Leech & Onwuegbuzie, 2007, s. 579). Triangulace se může týkat použití více zdrojů dat, teorií, metod, metod analýzy nebo kombinací zmíněných možností (Leech & Onwuegbuzie, 2007). Metodologická triangulace se často řadí pod přístup zvaný „mixed methods“ (smíšené metody). „Mixed methods“ výzkum se zasazuje o „rozšíření výzkumných návrhů, které jsou zakořeněny v jedné tradici (tj. monomethod design), na návrh, který zahrnuje i další tradici nebo je s ní propojen[38]“ (Mayo & Onwuegbuzie, 2015, s. 91). Při takovém výzkumu výzkumníci/ce musí zvážit čtyři základní aspekty: „filosofické předpoklady a postoje[39]”, „logiku zkoumání[40]”, „postupy zkoumání[41]”, a „sociopolitické závazky[42]” (Greene, 2006). Zároveň „musí být dodržována metodická pravidla a předpoklady vlastní každé metodě, které souvisí s výběrem vzorku, účelem metody a příspěvkem výsledků k celkovému plánu výzkumu[43]“ (Salmon & Buetow, 2013, s. 83). Postupně se zaměřím na každý aspekt „mixed methods“ výzkumu.

3.1.1 Filosofické předpoklady a postoje (paradigma)

Aby výzkum neztratil integritu, musí být chápání ontologie a epistemologie přístupů slučitelná (Greene, 2006). Někteří výzkumníci varují právě před propojením zakotvené teorie a fenomenologie (Baker et al., 1992). Jiní autoři/ky zase vnímají že

[37] Překlad vlastní, originál: improving the rigor of the analysis by assessing the integrity of the inferences that one draws from more than one vantage point

[38] Překlad vlastní, originál: expansion of research designs that are rooted in one tradition (i.e. monomethod design) into a design that incorporates or interfaces with the other tradition

[39] Překlad vlastní, originál: Philosophical Assumptions and Stances

[40] Překlad vlastní, originál: Inquiry Logics

[41] Překlad vlastní, originál: Guidelines for Practice

[42] Překlad vlastní, originál: Sociopolitical Commitments

[43] Překlad vlastní, originál: there must be adherence to the methodological rules and assumptions inherent in each method which is related to the sample selection, method purpose and the contribution of the results to the overall research plan

zakotvená teorie a fenomenologie „mohou být použity společně inovativním způsobem k ‚eliminaci vzdálenosti'[44]" (Wilson & Hatchinson, 1991, s. 264) a poskytnout tak detailnější pohled na problematiku. Současná propojení těchto přístupů se pohybují buď v postpozitivistickém paradigmatu (Salmon & Buetow, 2013) nebo v paradigmatu konstruktivistickém (Annells, 2006). Pro potřebu této práce jsem přejala konstruktivistické paradigma (figura 3.D).

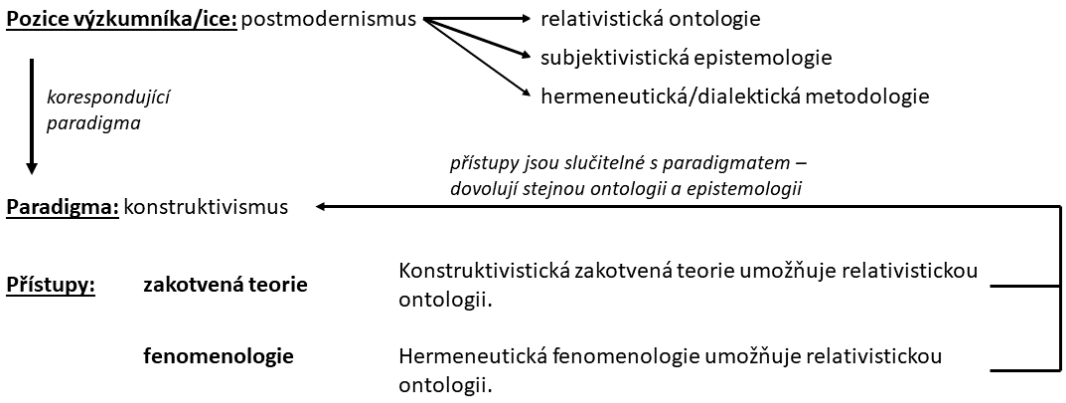

Figura 3.D: Popis paradigmatického zakotvení práce. Po vzoru Merilyn Annels (2006) je práce zakotvena v konstruktivistickém paradigmatu, které implikuje relativistickou ontologii a subjektivistickou epistemologii.

Ve výzkumu jsem vnímala realitu jako specifickou a intersubjektivní a dohromady s participujícími jsem tvořila nová data (Guba & Lincoln, 2005, s. 193–199). Při interpretaci jsem začínala zakotvenou teorií, protože „porozumění vytvořená z této fáze příznivě rozšíří horizont tazatele/ky o jevu, když se později zapojí do fáze hermeneutické fenomenologie[45] " (Annells, 2006, s. 59).

3.1.2 Logika zkoumání (metodologie) a postupy zkoumání (metoda)

Metodologie i metoda zkoumání se odvíjí od paradigmatu. Konstruktivistické paradigma je slučitelné s metodologií i metodou, kterou jsem popsala výše. Tato metoda předpokládá tvorbu dat participujícími a jejich aktivní zapojení do procesu, reflexivitu výzkumnice a také umožňuje kvalitativní výzkum (Guba & Lincoln, 2005, s. 193–199). To ovšem neznamená, že všechna vytvořená data lze využít ve fenomenologickém přístupu i přístupu zakotvené teorie. Například zakotvená teorie

[44] Překlad vlastní, originál: can be used together in an innovative way to 'eliminated distance'
[45] Překlad vlastní, originál: the understandings constructed from that phase will beneficially broaden the inquirer's horizon about the phenomenon when later engaging in the hermeneutical phenomenology phase

využívá mnoho zdrojů dat včetně sekundárních zdrojů nebo poznámek z pozorování, zatímco fenomenologický přístup se většinou soustředí pouze na rozhovory (Annells, 2006; Wilson & Hatchinson, 1991). I rozhovory se mohou lišit podle přístupu – v rozhovorech pro fenomenologickou analýzu se výzkumník/ice více soustředí na dotazy týkající se prožitku, zatímco v rozhovorech pro zakotvenou teorii je kladen větší důraz na popis a interpretaci participanta nebo participantky (Wimpenny & Gass, 2000). Z těchto důvodů jsem do rozhovorů zařadila jak otázky, které se soustředily na prožitek, tak otázky, které podporovaly participanty/ky v interpretaci vlastní zkušenosti.

3.1.3 Sociopolitické závazky

V přemýšlení nad sociopolitickými závazky, se kterými výzkumníci/ce do terénu vstupují, by se mělo odrazit jak paradigma, tak jejich osobní hodnoty (Greene, 2006). Konstruktivistické paradigma je normativní – má hodnotové stanovisko, ze kterého vychází, a hodnoty, které prosazuje (Guba & Lincoln, 2005, s. 193–199). Do výzkumu jsem vstoupila s již předem danými hodnotami, a to, že politická imaginace je přínosná a že je jí v Česku nedostatek. Tato práce je normativní v tom, že prosazuje politickou imaginaci jako důležitou dovednost pro zapojení do české veřejné sféry.

3.2 Interpretace I – hodnoty, interakce a mini-biografie

V první části interpretace jsem se zaměřila na organizaci všech dat s přihlédnutím na proces a výsledek workshopů. Obecně lze z ohniskových skupin extrahovat tři typy dat, a to skupinová, která se soustředí na názory a hodnoty, na kterých se skupina shodla, individuální, která zahrnují individuální názory ve skupině, a skupinové interakce, které zdůrazňují to, jak participující k jednotlivým ideám dospěli (Duggleby, 2005). Protože jsem se zaměřovala jak na proces, tak na výsledek, postupně jsem aplikovala více typů interpretací. Nejdříve jsem se soustředila na výstup workshopu, tedy hodnoty reprezentované vytvořenou ideální budoucností společnosti. Při pochopení procesu workshopu jsem se zaobírala skupinovými interakcemi a tím, jak každý z participujících workshopem procházel (mini-biografie).

Do první interpretace jsem zakomponovala vizuální reprezentace dat. Vizuální data „představují průzkumná, základní nebo počáteční data, nebo – na opačném

konci procesu analýzy – mohou pomoci ukázat podrobná nebo příčinná vysvětlení a mohou dokonce být použita jako způsob generování výzkumných hypotéz a vývoje teorie[46]“ (Burke et al., 2005; Verdinelli & Scagnoli, 2013, s. 360). V této práci vnímám vizuální data jako „grafické znázornění, které zobrazuje informace způsobem, který přispívá k získávání poznatků, rozvoji propracovaného porozumění nebo sdělování zkušeností[47]“ (Lengler & Eppler, 2007, s. 83). Inspirována ostatními výzkumy (Cidell, 2010; Henderson & Segal, 2014) jsem použila mapy interakcí a konverzační mapy pro zobrazení interakce a schematické mini-biografie pro zobrazení průchodu workshopem.

3.2.1 Hodnoty

Prvním krokem interpretace bylo shrnout každý ze „světů“ z dat z rozhovorů, terénních poznámek a fotografie ideální budoucnosti společnosti pořízené na workshopu. Shrnutí „světa“ jsem sepsala do jednoho odstavce a zároveň vypíchla dvě až tři ideje, které byly pro workshop klíčové. Ty jsem doplnila reflexí participujících. Tímto způsobem jsem měla možnost lépe pochopit každý z vytvořených „světů“ a představit ho čtenářům/kám.

3.2.2 Interakce

Participující se k vytvořenému „světu“ dostali díky procesu, který lze interpretovat pomocí zaměření na mikrointerakce v dialogu („micro-interlocutor analysis“):

> analýza mikrointerakcí je realizována v dialogu, při němž pečlivé informace o tom, který účastník odpovídá na kterou otázku, pořadí, ve kterém účastníci odpovídají, charakteristiky odezvy, použitá neverbální komunikace a podobně, jsou shromažďovány, analyzovány a interpretovány[48]. (Onwuegbuzie et al. 2009, s. 1)

To neznamená, že popis samotné interakce je přínosný: „Tvrzení, že interakce v ohniskových skupinách vytváří data, není stejné jako tvrzení, že interakce samotná

[46] Překlad vlastní, originál: represent exploratory, basic, or initial data, or at the other end of the process of analysis, it could help in showing detailed or causal explanations, and it could even be used as a way of generating research hypotheses and developing theory

[47] Překlad vlastní, originál: a graphic representation that depicts information in a way that is conducive to acquiring insights, developing an elaborate understanding, or communicating experiences

[48] Překlad vlastní, originál: micro-interlocutor analysis, wherein meticulous information about which participant responds to each question, the order in which each participant responds, response characteristics, the nonverbal communication used, and the like is collected, analyzed, and interpreted.

data jsou[49]“ (Morgan, 2010, s. 721). Abych mohla interakce interpretovat, rozdělila jsem je na dva základní typy, a to komplementární (doplňující se, založené na souhlasu) a argumentativní (založené na diskuzi a potenciálním nesouhlasu) (Kitzinger, 1994). Analýzu interakcí jsem rozdělila na dvě části. První se týkala toho, jak se participanti/ky účastnili dialogů o jednotlivých ideách, a druhá toho, jak spolu komunikovali.

V první části analýzy interakcí jsem chtěla zjistit, jestli všichni participující přispívali ke všem ideám „světa“ a jakým způsobem. Vytvořila jsem tedy konverzační cestu ke každé ideji ideální budoucnosti společnosti (figura 3.E). Tam jsem zaznamenala, jak se diskuze vyvíjela a kdo se jí účastnil. Zároveň jsem zvýraznila momenty, kdy některý z participujících nesouhlasil.

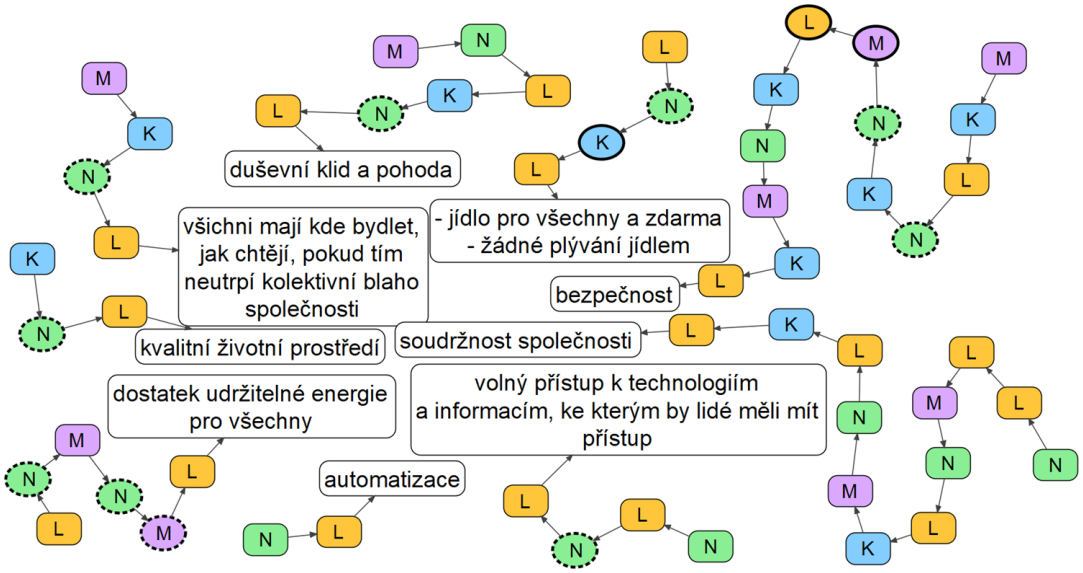

Figura 3.E: Znázornění konverzace o každé z idejí „světa“ (W-A). Popisky idejí jsou rozmístěny tak, jak byly rozmístěny předměty, které je reprezentovaly. Každá participantka a každý participant má vlastní barvu. Pokud je participant/ka v kolečku, jedná se o argumentativní interakci. Je-li obrys kolečka přerušovaný, argumentace ovlivnila výslednou myšlenku. Z tohoto zobrazení například můžeme vyčíst, že participující diskutovali o ideji bezpečnosti mnohem déle než o ideji automatizace nebo že Matěj (M) se zapojoval méně než ostatní.

V druhé části analýzy interakcí jsem se zaměřila na to, jestli všichni participující komunikovali se všemi. K tomu jsem použila egocentrické a komunikační sítě. Egocentrické sítě, znázornění jedince ve středu a jeho komunikace s ostatními, se

[49] Překlad vlastní, originál: Saying that the interaction in focus groups produces the data is not the same as saying that the interaction itself is the data

často používají ve výzkumech online diskuzí (Welser et al., 2007). Výzkum egocentrických sítí jsem spojila s typologií komunikačních sítí. Figura 3.F ukazuje různé typy komunikačních sítí, kdy „nejefektivnější je typ *‚plné struktury‘* komunikace, protože umožňuje komunikaci každého s každým“ (Nakonečný, 2009, s. 417, zvýraznění původní).

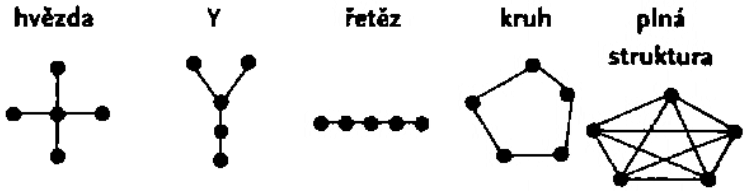

Figura 3.F: Typologie komunikačních sítí v malých skupinách (Nakonečný, 2009, s. 418).

Jako součást analýzy jsem vytvořila komunikační síť participantů a participantek každého workshopu (figura 3.G). Do sítě jsem zakomponovala i navrhování nových idejí.

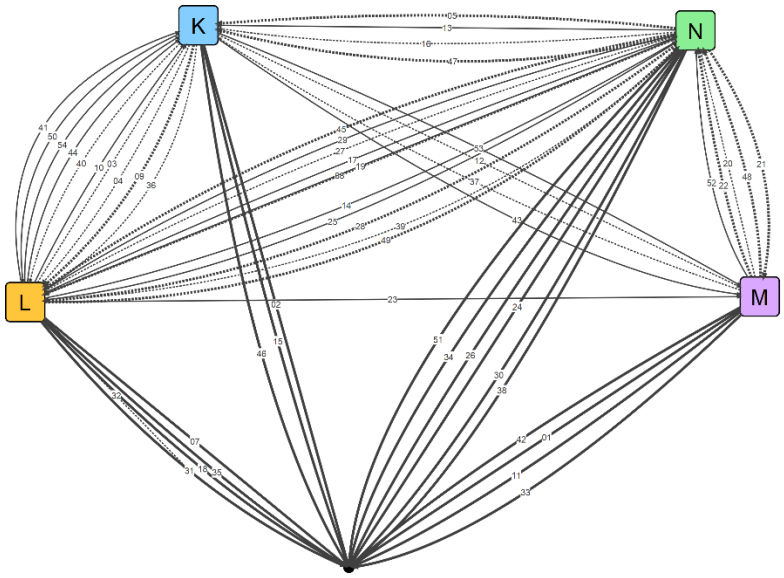

Figura 3.G: Komunikační síť (W-A) znázorňující participanty/ky tak, jak seděli u stolu. Černá tečka ve spodní části obrázku znázorňuje navrhování nových idejí. Z této sítě lze například vyčíst, že Lenka (L) a Matěj (M) spolu skoro nekomunikovali a že Lenka byla častou komunikační partnerkou všech ostatních.

Oba dva typy zobrazení interakcí jsem vytvořila tak, že jsem zápisky z workshopů překlopila do tabulky, kterou jsem následně přetvořila do vizuální reprezentace v programu Visual Understanding Environment. Zobrazení dat jako takové není interpretace (Morgan, 2010). Jejich zobrazení ale umožňuje jednodušší

orientaci v datech: v mapách interakcí se orientuje lépe než v tabulkách s více než 100 interakcemi mezi jedinci, a tím pádem se zjednodušuje i možnost interpretace.

3.2.3 Mini-biografie

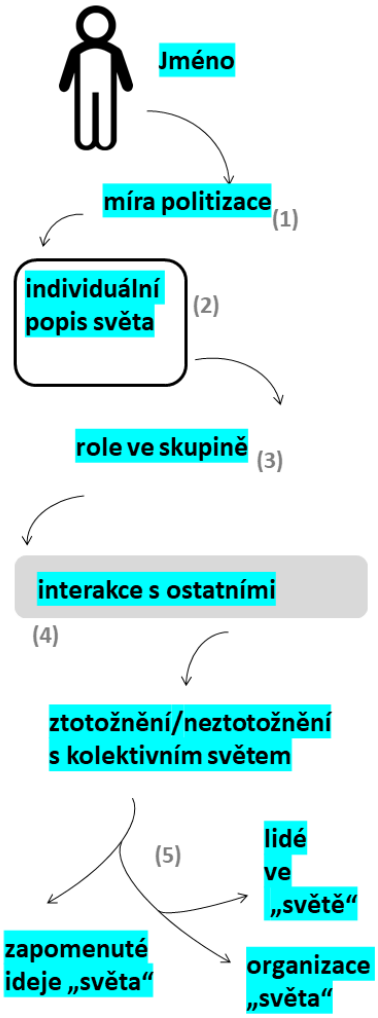

Figura 3.H: Grafické zobrazení mini-biografie.

Když jsem poznala hodnoty ideální budoucnosti společnosti a vytvořila mapy interakcí, zaměřila jsem se na to, jakým způsobem procházeli participanti a participantky workshopem, jak měnili svůj pohled na politickou imaginaci a „svět“ a na změnu tohoto pohledu od příchodu na workshop až po reflexi workshopu při reflexivním rozhovoru. Při skupinových kvalitativních analýzách se používá epizodická biografie (Denzin, 2001). Epizodickou biografii jsem poskládala tak, abych byla schopna vytvořit kontext jedince: „Vědec tedy nejprve znovuvytvoří biografii na základě strukturálně objektivních faktorů: sociálních interakcí v rámci širší skupiny, kulturního prostředí a historického kontextu“ (Drulák, 2008, s. 192). Kvůli krátkému času biografií používám předponu „mini-“, abych zdůraznila rozdíl oproti klasické biografii.

Při skládání mini-biografií jsem se postupně zaměřila na to, jak se jedinci zapojují do společnosti (1), ideální budoucnost společnosti před skupinovým cvičením (2), roli ve skupině (3), interakci (4) a reflexi světa (5) (figura 3.H).

Oproti mapám interakcí byly mini-biografie interpretací dat. Metodou vytváření mini-biografií bylo strukturální kódování, které „aplikuje obsahovou nebo konceptuální frázi představující téma dotazu na segment dat, který se vztahuje ke

konkrétní otázce[50]“ (Saldaña, 2013, s. 84). Větší segmenty kódů jsou následně propojeny za účelem detailnější analýzy. Stejně tak jsem vybrala větší části dat, sloučila je a poté interpretovala. V mini-biografiích se mísí ideje ze „světů“ a interakce a jejich další aspekty. Postupně popisuji ty aspekty, které ještě nebyly zmíněny: politickou participaci a role ve skupině.

3.2.3.1 Politická participace

Za politickou participaci je často považována snaha lidí, kteří nejsou součástí vládních složek, ovlivnit činitele, kteří mají moc, tak, aby udělali to, co tito lidé považují za vhodné (Brady, 1999). Tato definice obsahuje ale příliš úzké chápání politiky i vlivu (Ekman & Amna, 2012; Teorell et al., 2007). Politickou participaci lze uchopit na spektru mezi individuálním a společenským zapojením, kdy je politická participace způsob „jakým se aktivní občan účastní života v komunitě, aby zlepšil podmínky pro ostatní nebo pomohl utvářet budoucnost komunity[51]“ (Adler & Goggin, 2005, s. 241). V tomto pojetí je individuální politická participace cokoliv od přemýšlení nad politikou až po recyklování.

Při tvorbě mini-biografií jsem potřebovala rozlišovat mezi lidmi, kteří nad politikou nepřemýšlí, přemýšlí, ale neaplikují ji na osobní život a lidmi, kteří mění to, jak žijí, podle svých politických názorů. Pro potřeby výzkumu jsem určila tři typy politické participace. Prvním je **společenská politická participace**: jedinec je zapojen do organizací ve veřejné sféře a aktivně se na úrovni komunit snaží změnit chod společnosti. Druhým je **individuální politická participace**: jedinec přemýšlí o politice a mění svůj vlastní život, popřípadě své známé tak, aby jeho chování souhlasilo s jeho názory. Třetím je **žádná politická participace**: jedinec může, ale nemusí přemýšlet o politice, nijak se však nezapojuje do změn na osobní nebo kolektivní úrovni.

3.2.3.2 Role ve skupině

Participanti/ky na workshopu zastávali různé role. Pro účely této práce koncipuji workshop jako malou sociální skupinu, která má 2–6 lidí (Novotná, 2010, s. 68), a je charakterizována interakcí tváří v tvář (Nakonečný, 2009, s. 383). Tato

[50] Překlad vlastní, originál: applies a content-based or conceptual phrase representing a topic of inquiry to a segment of data that relates to a specific research question

[51] Překlad vlastní, originál: how an active citizen participates in the life of a community in order to improve conditions for others or to help shape the community's future

skupina je záměrná – vytvořená s určitým explicitním záměrem, situační – krátkodobá a pouze v určitém místě a čase, dobrovolná – jedinec se pro ni rozhodl dobrovolně, uzavřená – má dané členy, a neformální – není potřeba organizovat skupinové složky (Novotná, 2010, s. 63–71). Protože lze stejným způsobem popsat i ohniskové skupiny, a specificky workshopy politické imaginace, použila jsem teorii malých skupin na kategorizaci rolí.

Role ve skupině jsou proměnlivé a zároveň se mohou překrývat (Řezáč, 1998, s. 164). Na základě zkušeností z workshopů jsem zvolila pět rolí: **iniciátor** – podněcuje akci a diskuzi, **kontinuátor** – podporuje diskuzi skrze souhlas a rozvíjení idejí, **poskytující informace** – dodává praktické příklady či nové pohledy do diskuze, **navigátor** – usměrňuje činnost skupiny, a **harmonizátor** – snaží se předejít konfliktu a ujistit se, že všichni mají na diskuzi stejný podíl (Zaborowski, 1965). Při vytváření mini-biografií jsem podle potřeby rozdělila roli poskytujícího informace na poskytování příkladů a poskytování idejí a zaměřila se na to, jestli ideje byly, nebo nebyly akceptovány. U W03 a W04 jsem zařadila další roli, **unikající** – neúčastní se plně aktivit skupiny (Zaborowski, 1965), protože chování a zkušenost Bětky (W03) a Šimona (W04) neodpovídaly žádné jiné roli.

3.2.4 Shrnutí – roztřídění dat z workshopů

V první fázi interpretace jsem se zaměřila na pochopení základních procesů a výsledků workshopů politické imaginace, tedy na hodnoty zobrazené ve výsledném „světě“ (výsledky) a interakce a mini-biografie participantek a participantů (kolektivní a individuální procesy). Tato data jsem zobrazila graficky za účelem lepší orientace a interpretace a jejich přiblížení čtenáři/ce. První interpretace dat mi umožnila následně politickou imaginaci zkoumat z pohledu konstruktivistické zakotvené teorie a hermeneutické fenomenologie.

3.3 Interpretace II & III – zakotvená teorie a fenomenologie

V druhé a třetí části interpretace jsem si nejdříve vybrala workshop (W03), na kterém jsem obě metody vyzkoušela. Postupovala jsem tak, že jsem vždy rozhovor s participantkou nebo participantem nakódovala v přístupu zakotvené teorie a napsala si shrnutí myšlenek. Soustředila jsem se na pochopení politické imaginace navozené na workshopu. Následně jsem na stejný rozhovor aplikovala fenomenologickou metodu, jejíž shrnutí jsem si také sepsala. Hermeneutická

fenomenologie mi přiblížila prožitky participujících. Poté, co jsem takto prošla všechny rozhovory jednoho workshopu, jsem aplikovala kódy na své terénní poznámky a workshop si písemně shrnula.

3.3.1 Interpretace II – pochopení politické imaginace (konstruktivistická zakotvená teorie)

Zakotvená teorie je metoda, která je „navržena tak, aby vytvořila dobře integrovanou sadu konceptů, které poskytují důkladné teoretické vysvětlení zkoumaného sociálního fenoménu[52]“ (Corbin & Strauss, 1990, s. 5). Protože jsem se pohybovala v konstruktivistickém paradigmatu, inspirovala jsem se konstruktivistickým přístupem Kathy Charmaz (Charmaz, 1996, 2006, 2011). Tento přístup lépe vyhovoval mému stylu práce, protože měl „flexibilní pokyny, zaměření na teorii, která závisí na pohledu výzkumníka, učení se o zkušenostech ve vestavěných, skrytých sítích, situacích a vztazích a na zviditelnění mocenských hierarchií, komunikace a příležitostí[53]“ (Creswell, 2007, s. 65). V rámci výzkumu jsem data při jejich získávání reflektovala a analyzovala, tak jsem došla ke studiu hodnot, interakcí a mini-biografií. Při kódování jsem do textu vstoupila informovaná teorií o politické imaginaci, ale bez daného systému kódů. Na kódování jsem používala program RQDA[54], open-source alternativu programů jako Atlas.ti (figura 3.I).

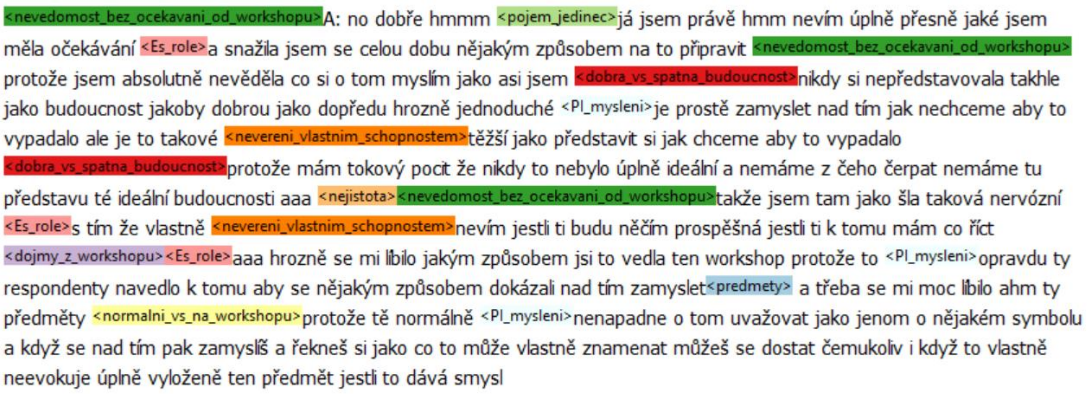

Figura 3.I: Ukázka kódování rozhovoru s Anetou (W03).

[52] Překlad vlastní, originál: designed to develop a well integrated set of concepts that provide a thorough theoretical explanation of social phenomenon under study

[53] Překlad vlastní, originál: flexible guidelines, a focus on theory developed that depends on the researcher's view, learning about the experience within embedded, hidden networks, situations, and relationships, and making visible hierarchies of power, communication, and opportunity

[54] R package for Qualitative Data Analysis – R balíček pro kvalitativní analýzu dat (R je programovací jazyk na statistickou analýzu dat)

V rámci kódování jsem psala poznámky (memos), které jsem do programu ukládala. Mema mi pomohla začít budovat teorii a ujistit se, že kódy, tedy pojmy, které vytvářím, nejsou dané, ale jejich význam se vyvíjí (Charmaz, 2006). Například význam kódu „normální_vs_na_workshopu“ (označený žlutě ve figuře 3.I) se měnil při použití v jiném rozhovoru (figura 3.J).

MEMO: kód „normální vs na workshopu“

2019-11-19 – Aneta (W03)
I přemýšlení nad předměty bylo chápáno jako něco speciálního, něco, co běžně neděláme. To může být i tím, kde se jedinec pohybuje. O Anetě vím, že ačkoli se považuje za umělkyni, umělci ji nikdy do své komunity nepřijali, protože nebyla – dle své vlastní interpretace – dostatečně alternativní. Přemýšlím tedy, jestli se někdy může dostat do situace, kdy se takto musí zamýšlet, jestli se ocitá v situacích, kdy musí vymýšlet alternativy, a asi ne. Ale aktivisté alternativy vymýšlejí, takže ti by s tím neměli mít takový problém. Ale navzdory očekávání měli. Proč? Co je v tomto případě myšleno slovem normální?

2019-12-25 – Dan (W03)
Tento kód mi vlastně dělá dost problémy. Když jsem ho vymýšlela pro Anetu, dával smysl, protože jsem ho vymyslela přesně na ni. Teď se od něj musím nějakým způsobem odpoutat a pokusit se ho rozšířit. Myslím, že to, jak jej označuji u Dana, je trochu jiné: Dan normalitou ustanovuje svoji normalitu – oproti Anetě neříká „Toto je normální ve společnosti, toto bylo nenormální na workshopu.“. Říká: „Takhle já vnímám svět, toto je moje normalita a takhle to bylo na workshopu, tohle je tvoje normalita, nebo lépe řečeno ta normalita, kterou ses pokusila vytvořit.“

Figura 3.J: Výňatek z mema ke kódu „normální_vs_na_workshopu“, který ilustruje, jak se význam kódu měnil.

Při kódování jsem vytvořila mapu kódů pro každého z participujících, abych zaznamenala vztahy mezi kódy. Poté, co jsem dokončila kódování rozhovorů z třetího workshopu, jsem mapy propojila a vytvořila finální mapu kódů (figura 3.K). Tu jsem použila při dalším kódování a výběru toho, které kódy analyzovat do hloubky při budování teorie.

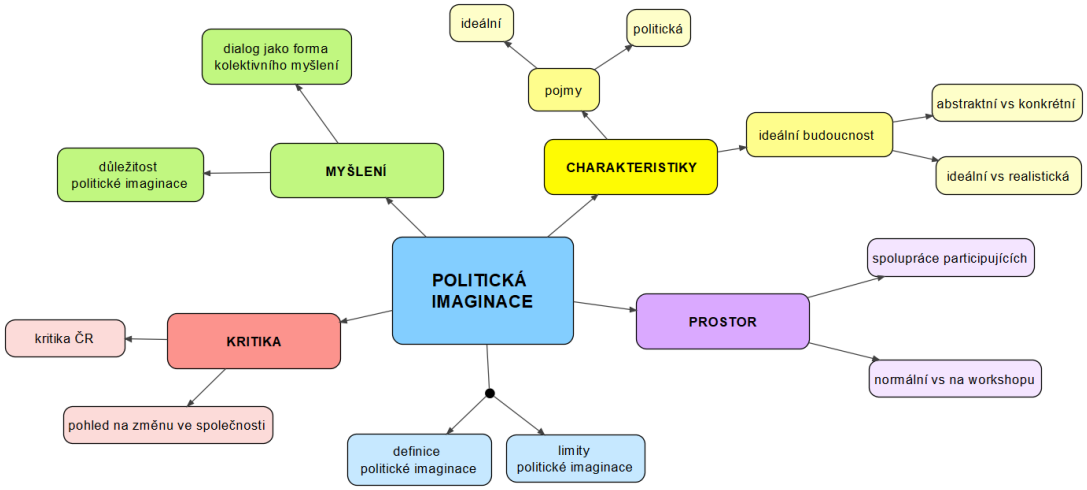

Figura 3.K: Finální mapa kódů, která zobrazuje pouze nejčastější a klíčové kódy.

3.3.2 Interpretace III – individuální prožitek (hermeneutická fenomenologie)

Hermeneutická fenomenologie, která je kompatibilní s konstruktivistickým paradigmatem, „má za cíl identifikovat a poskytnout pochopení různých konstrukcí, které existují o jevu, a uvést je do konsensu[55]“ (Annells, 1996, s. 708). V této práci jsem se rozhodla pro hermeneutickou fenomenologickou metodologii podle Janice D. Crist a Chritine A. Tanner (2003). Kvůli náročnosti realizace více než jedné interpretace jsem nechtěla aplikovat hermeneutický kruh a autorky poskytly vhodnou alternativu. Jejich pojetí hermeneutické fenomenologické interpretace je založeno na pěti krocích. V prvním kroku výzkumník/ice reflektuje svá data, zamýšlí se nad jejich nedostatky a v případě potřeby je doplňuje. V druhém kroku výzkumník/ice určí hlavní témata a koncepty pro každého/ou participující(ho). V procesu určování a popisu těchto konceptů již dochází k jejich interpretaci. Ve třetím kroku by se měla vykrystalizovat centrální témata a koncepty každé(ho) participující(ho), které pak výzkumník/ice porovná s koncepty ostatních participantů/ek. Poznámky, deskripce konceptů a témat a reflexe výzkumníka/ice slouží ve čtvrtém kroku k závěrečné interpretaci, která by měla vést k hlubšímu pochopení vymezených konceptů. V posledním kroku výzkumník/ice pokračuje v dialogu s daty, interpretacemi a poznámkami a předpokládá, že interpretace dále vykrystalizuje v procesu psaní textu (Crist & Tanner, 2003).

[55] Překlad vlastní, originál: aim to identify and provide an understanding of the variety of constructions that exist about a phenomenon and to bring them into consensus

V praxi tento přístup znamenal, že jsem v každém rozhovoru vymezila části, které se týkaly popisu prožitku. Ty jsem rozdělila na jednotky významu. Jednotky významu, většinou dlouhé několik vět, jsem seřadila podle toho, ke které části workshopu se vztahovaly. Ke každé jednotce významu jsem si napsala shrnutí a vlastní interpretaci (figura 3.L). Popisy jednotek významu, které se vztahovaly ke stejné části workshopu, jsem následně shrnula a vytyčila z nich nejdůležitější koncepty. Posléze jsem srovnala koncepty ze všech rozhovorů a porovnala jejich interpretace. Dialogem mezi interpretacemi vzniklo hlubší pochopení stěžejních prožitků politické imaginace na workshopu politické imaginace.

JEDNOTKA VÝZNAMU (Anetina výpověď)

[Přemýšlení na workshopu] opravdu ty respondenty navedlo k tomu, aby se nějakým způsobem dokázali nad tím zamyslet. A třeba **se mi moc líbilo** ehm ty předměty, protože tě normálně nenapadne o tom uvažovat jako jenom o nějakém symbolu. **A když se nad tím pak zamyslíš a řekneš si, jako co to může vlastně znamenat, můžeš se dostat k čemukoliv, i když to vlastně neevokuje úplně vyloženě ten předmět**, jestli to dává smysl.
[Cítila jsem se tam] **moc hezky, bylo mi moc příjemně, že všichni, co tam byli, se snažili nějakým způsobem přemýšlet a přemýšlet kolektivně**, propojit ty síly a hledat ať už nějaký kompromis, protože ne všichni si to představují naprosto stejně. Ale i jako kompromis tak jako no dělat hmmm tak **jako prostě spolupracovat s těmi lidmi jinak.**

REFLEXE (moje interpretace)

Aneta si z workshopu odnáší dobrý pocit – moc se jí tam „líbilo“, protože měla možnost „dostat se k čemukoliv“. Vlastně měla možnost mít určitou svobodu v přemýšlení a zamýšlení se. Zároveň se cítila příjemně, protože to mohla sdílet s ostatními na jiné úrovni než běžně. Aneta se tedy cítila být součástí skupiny, která spolu nějak efektivně spolupracovala. Proto reflektovala proces politické imaginace jako něco, co se jí líbilo právě kvůli spolupráci a zároveň kvůli svobodě, kterou měla. **Aneta zároveň vnímala své spoluparticipující jako někoho, kdo se také snažil do workshopu vžít a přidat do něho hodnotu jako participant, tedy jako jedinec, který trénoval či prověřoval svoji politickou imaginaci.** Pocit spolupráce a pozitivní pocit se spojil a Aneta si tak vytvořila pozitivní vztah k celému procesu politické imaginace jako kolektivnímu procesu.
Vždy, když přemýšlím nad touto částí Anetina rozhovoru, se mi vybaví flow – hluboké prožívání momentu. Osobně to hodně zažívám v rámci složitých akademických diskuzí (pokud se dají nazvat akademickými) a myslím, že **Aneta snad mohla prožívat něco podobného. Bylo to takové ponoření do procesu, že jej potom zpětně vysvětlovala tím, že se všichni kolektivně snažili** (což podle mě není zcela pravda, protože například Bětka měla roli unikajícího) a že se jí líbilo, že si mohla představovat, co chtěla. **Je možné, že právě protože Aneta měla**

relativně intenzivní prožitek, nevšimla si, že ne všichni byli tak podstatnou součástí skupiny a ne všichni byli součástí kompromisu (mně osobně se to stává a později si v reflexi uvědomuji, co jsem všechno opomíjela).

Figura 3.L: Ukázka významové jednotky a její reflexe z hermeneutického fenomenologického přístupu k rozhovoru s Anetou (W03). Tučné části zvýrazňují důležité sekce výpovědi a stěžejní myšlenky reflexe.

3.4 Srovnání interpretativních přístupů

Než uzavřu tuto část metodologické sekce, ráda bych se zamyslela nad tím, zda používání dvou metod interpretace v tomto kroku bylo přínosné. Ačkoliv jsem si ze začátku nebyla jistá, zda je to nosný způsob triangulace, shrnutí interpretace Anetina rozhovoru (W03) oběma způsoby a rozdíly, které se v metodách projevily, mi ukázalo, že kombinace metod poskytuje celistvější pohled na politickou imaginaci (figura 3.M).

Aneta (W03): Zakotvená teorie – shrnutí
Aneta vnímá politickou imaginaci jako způsob myšlení, ke kterému je potřeba určitá úroveň praxe a expertizy, kterou běžně lidé nemají. Aneta se považuje za obyčejného člověka a nevnímá se jako někdo, kdo má politickou imaginaci. V rámci procesu a diskuze idejí si stojí za svým a hájí názory, na kterých jí záleží. Ačkoliv si Aneta budoucnost na workshopu nepamatovala, zhodnotila ji jako neúplnou. Otázka, nad kterou přemýšlím, když reflektuji Anetin rozhovor, je, zda toto diskurzivní oddálení od expertizy v rámci politické imaginace není i určité zbavení se zodpovědnosti za vlastní názory a za sociální důsledky hodnotových proudů (vzhledem k tomu, v jak složité době žijeme a jak často jsou lidé ve veřejném prostoru napadáni za své názory). Aneta se vlastně pohybuje v jakémsi politickém středu – je individuálně zodpovědná a zajímá se o dění kolem sebe, ale pouze v rámci jakéhosi „tady a teď".

Aneta (W03): Hermeneutická fenomenologie – shrnutí
Anetin prožitek workshopu byl vesměs pozitivní a jakékoliv potenciální úzkosti nebo komplikace, které se objevily během workshopu, nebyly reflektovány nebo jim Aneta nepřipisovala žádné negativní emoce. Z workshopu si odnáší pozitivní pocity, naději a inspiraci, které jsou založené na zjištění, že lidé jsou schopni se domluvit a shodnout, dělat kompromisy a že jsme všichni dostatečně stejní na to, abychom vždy dospěli k podobným hodnotám v ideální budoucnosti společnosti. Workshop byl pro Anetu ujištěním o tom, že lidstvo ještě není ztraceno. Anetiny pocity také pramenily ze zapojení se do diskuze jako plnohodnotná členka a znovuztotožněním s některými vlastními ideami. Pozitivní pocity pravděpodobně pramenily i z navázání krátkodobých intenzivních vztahů s ostatními participanty a participantkami a z jejich vzájemného hlubšího poznání. V neposlední řadě si Aneta pamatovala své pozitivní emoce i ve vztahu k možnosti diskutovat o tématech, o kterých běžně nediskutuje, v prostředí, které ji dovoluje témata více a otevřeněji prozkoumat.

Figura 3.M: Srovnání shrnutí interpretace rozhovoru s Anetou (W03) přístupem konstruktivistické zakotvené teorie a hermeneutickým fenomenologickým přístupem.

3.5 Analýza – propojení interpretací

Ve finální analýze jsem propojila tři typy interpretací, abych komplexně pochopila politickou imaginaci. Tento proces jsem koncipovala jako triangulaci, tedy jako strategii, která se odklání od (post)pozitivismu a odkazuje na „mixed methods" výzkum (Denzin, 2015). V procesu triangulace „sloučení úrovní analýzy přispěje k úplnějšímu pochopení studovaného jevu[56]" (Shih, 1998, s. 637). Kombinaci interpretací jsem vnímala jako propojování a popis různých perspektiv na různých úrovních (Flick, 2017). V praxi to znamenalo, že jsem z interpretací vymezila ty aspekty, které byly stěžejní pro chápání politické imaginace, a deskripcí je propojila. Zároveň jsem si uvědomovala mnohost perspektiv a úrovní a neustálým dialogem s daty i interpretacemi jsem se ujišťovala, že se nedopouštím nadinterpretace. Mým cílem bylo propojit perspektivy tak, aby mi umožnily komplexnější vhled do fenoménu politické imaginace.

3.6 Shrnutí – tři interpretace komplexního lidského fenoménu

Protože jsem chtěla co nejvíce porozumět fenoménu politické imaginace, při interpretaci jsem se rozhodla zakomponovat triangulaci v rámci „mixed methods" výzkumu. Nejdříve jsem se ujistila, že vybrané metody mohou koexistovat ve stejném paradigmatu. V rámci konstruktivistického paradigmatu jsem využila grafické zobrazování dat pro pochopení kontextu workshopu. Následně jsem data interpretovala pomocí konstruktivistické zakotvené teorie a hermeneutické fenomenologie, abych pochopila, jakou politickou imaginaci workshop navodil a jaký byl její prožitek. V posledním kroku jsem interpretace spojila. Tím jsem došla k popisu a pochopení politické imaginace z několika perspektiv a na několika úrovních.

[56] Překlad vlastní, originál: merging levels of analysis will contribute to a more complete understanding of the phenomenon being studied

4. Reflexe výzkumnice – po workshopech

Poslední workshop jsem dokončila těsně před začátkem léta. Pamatuji si, že jsem ho vlastně málem zrušila, ale jeden z participujících mě nakonec přesvědčil, abych ho dotáhla do konce. Nechtěl se vzdát potenciálního zážitku z workshopu. To vystihuje moje rozpoložení ke konci celého procesu výzkumu – únavu, nejistotu, kam se vydat dál, pocit zodpovědnosti vůči participantkám a participantům a potřebu odpočinout si od mluvení o politice. Protože je pro mě politika tak osobní a tak každodenní téma, neustále jsem se vyrovnávala s tím, co mi participující řekli na workshopu a co to znamenalo pro společnost a svět. Chtěla jsem vést polemiku s jejich světy a zapomněla jsem se soustředit na chápání politické imaginace. V tu chvíli, tedy v tu chvíli po dokončení workshopů, jsem neměla žádný kritický odstup, neměla jsem pozitivní vztah k workshopům a už jsem si ani nebyla jistá, zda byl výběr tématu práce adekvátní.

K datům, především k první interpretaci a jejímu grafickému zpracování, jsem se vrátila až po měsíci. I když jsem si aspekty workshopů a politické imaginace nechávala projít hlavou, nijak jsem na nich nepracovala, jen když mě něco napadlo, zapsala jsem si to. Po měsíci, kdy už jsem konečně měla čas a kapacitu se k datům vrátit, jsem se zkrátka rozhodla data zpracovat a zorganizovat s tím, že uvidím, co se stane. Skoro měsíc prázdnin jsem strávila tím, že jsem procházela rozhovory, vytvářela mapy interakcí a komunikační sítě a vymýšlela a realizovala koncept mini-biografií. Ačkoliv jsem nevěděla, kam dojdu, stačilo mi vědět, že jsem našla cestu, jak nad daty přemýšlet, a že mě to postupně nutí dívat se na data z různých úhlů. Zároveň jsem si užívala kombinaci intelektuální a grafické práce, kdy jsem si u vytváření grafik mohla trochu odpočinout, vidět věci z jiné perspektivy.

Když teď dopisuji tuto práci a vím, kam až dojdu, jednodušeji se mi vzpomíná na konec léta, kdy jsem dokončila první interpretaci a měla pocit, že jsem stejně ztracená jako předtím. Sice jsem se v datech lépe vyznala, ale zjistila jsem také, že je jich příliš mnoho, že říkají příliš moc a že mi všechno připadá důležité. Chvíli jsem bloudila teorií a metodologií, nechtěla jsem akceptovat metody, které mi navrhovali jiní, a hledala jsem podložení toho, co chci dělat. Jsem si vědoma toho, že v těchto chvílích se mnou konverzace o dalších krocích výzkumu musela být těžká, protože jsem je neměla dostatečně promyšlené na to, abych o nich mohla diskutovat.

Finální práce často zní sebevědomě, jistě a uhlazeně. Text dává od začátku do konce smysl a argumentace a logické kroky ho drží dohromady. Text, a doufám že i ten můj, vytváří vlastně iluzi toho, jak výzkum probíhal. Teď, když mám odstup, když už vím, kam jsem dospěla v tomto výzkumu, a necítím se tak ztracená, bych chtěla ocenit kreativní chaos, kterým pro mě výzkum byl. Věřím tomu, že kdybych neprošla všemi těmi kroky, neudělala tolik zbytečných odboček a nebyla i emocionálně nucena vypořádat se s nejistotami, výsledek by nebyl takový, jaký dnes je. Právě protože je pro mě chaos, se kterým jsem se setkala, tak důležitý, jsem ho chtěla vnést i do textu, byť „jen" v reflexi. Proces politické imaginace mi ale připomněl, že to je právě proces, který nás může obohatit, a proto jsem chtěla sdílet ten svůj – ztracený, chaotický, nejistý, vyčerpávající, ale zároveň nádherný, zajímavý, poučný, strhující a takový, který posunul mě i můj výzkum.

5. INTERPRETACE A ANALÝZA – PROŽITEK POLITICKÉ IMAGINACE A JEJÍ POCHOPENÍ

K následujícím několika kapitolám, kde postupně představuji interpretace a analýzu, jsem přistupovala z pozice člověka, kterého opravdu zajímá, jaká je politická imaginace a chce ji pochopit, a zároveň z pozice výzkumnice, která vytvořila workshop politické imaginace a několik jich zrealizovala. V procesu psaní jsem si uvědomovala, jak komplexní se mi politická imaginace zdá, a snažila se tuto komplexnost přenést do textu tak, aby byla srozumitelná. Díky zpětné vazbě od prvních čtenářů následujících kapitol jsem nakonec změnila pořadí interpretací. I když jsem při interpretaci vždy nejdříve aplikovala přístup konstruktivistické zakotvené teorie a následně hermeneutickou fenomenologii, tyto dva přístupy prezentuji obráceně. Fenomenologii, která se zaměřovala na prožitek workshopu, prezentuji dříve, abych čtenářkám a čtenářům přiblížila, jak workshop probíhal a jak se na něm participující cítili. Následně se obracím k zakotvené teorii, která pomohla pochopit politickou imaginaci, kterou jsem workshopem navodila.

Interpretace a analýzu jsem rozložila do tří kapitol. V šesté kapitole představuji tři interpretace, v sedmé jejich propojení a analýzu a v osmé to, co politická imaginace vypovídá o české společnosti. V první interpretaci, kterou nazývám roztřídění dat, jsem se zaměřila na obecné charakteristiky workshopu politické imaginace, a to na hodnoty ideální budoucnosti společnosti („světa“), interakce mezi participujícími a průchod workshopem každé(ho) z nich (mini-biografie). Tuto část jsem také využila ke sdílení dat. Skrze vizuální zobrazení jsem je nejenom mohla lépe interpretovat, ale zároveň jsem vytvořila možnost data prezentovat tak, aby byla pochopitelná a zároveň přínosná. Kapitola 6A představuje první interpretaci. Kapitola 6B přibližuje prožitek politické imaginace a ukazuje, že na kolektivní úrovni politická imaginace začíná vstupem do nezvyklého prostoru, který je katalyzován mechanismem workshopu a facilitátorem/kou. Následuje pochopení toho, že proces může fungovat. V návaznosti na pochopení přichází ponoření do procesu vytváření ideální budoucnosti společnosti. Na individuální úrovni participující zažívali potřebu vyrovnávat se s rozdíly mezi individuální a kolektivní budoucností společnosti, abstraktní a konkrétní úrovní přemýšlení a se svou vlastní pozicí ve společnosti. Výsledky konstruktivistické zakotvené teorie, druhé interpretace, prezentuje

kapitola 6C. Skrze tento přístup jsem dospěla k chápání politické imaginace navozené na workshopu jako ke *způsobu kolektivního myšlení, které se odehrává v dialogu. Dialog, skrze sdílení a reflexi vlastních hodnot i hodnot ostatních, vytváří nezvyklý prostor, ve kterém je jednodušší navodit politickou imaginaci. Protože při dialogu participující vytváří ideální budoucnost společnosti, nedochází k reflexi chápání změny a moci ve společnosti. Politická imaginace ukazuje, že alternativní konverzace o politických tématech jsou možné, ale vždy limitované představami participujících o společnosti.* Postupně se zaměřuji na popis dialogu, kolektivního myšlení a dopadu politické imaginace, abych dospěla k co nejhlubšímu a nejdetailnějšímu pochopení tohoto komplexního fenoménu.

Celá šestá kapitola buduje základ kapitole sedm a osm. V sedmé kapitole navazuji analýzou interpretací. Sedmou kapitolu záměrně nazývám analýzou, protože už nedochází k interpretaci, pochopení významů dat, ale k jinému procesu – analýze, propojení a vysvětlení interpretací (Brugger, 1994). Propojením tří interpretací, za pomoci vizuálního zobrazování dat, docházím k detailnějšímu pochopení navozené politické imaginace. Osmá kapitola se zabývá kritikou české společnosti, která vzešla z reflexivních rozhovorů. Participující kritizovali především jedince, které považovali za negativní, pasivní a neinformované.

Protože interpretace dat je subjektivní proces, kdy dochází k „pozorování zevnitř interakce spíše než z vnější strany[57]“ (Aron, 1992, s. 504) a kdy „analyzující vytváří a přetváří svoji vlastní pozici interpersonálně[58]“ (Aron, 1992, s. 504), na konec každé z kapitol jsem zařadila vlastní delší reflexi jak z pozice výzkumnice, tak z pozice člověka, kterého politická imaginace zajímá. Tyto reflexe přibližují proces interpretace a analýzy a zároveň zviditelňují moji subjektivitu a pozici ve výzkumu.

[57] Překlad vlastní, originál: observation from within the interaction rather than from outside it
[58] Překlad vlastní, originál: analysts position and reposition themselves interpersonally

6A. „SVĚT“, INTERAKCE A MINI-BIOGRAFIE – ROZTŘÍDĚNÍ DAT

Když jsem dokončila všechny plánované workshopy politické imaginace, uvědomila jsem si, že pro pochopení a charakterizaci politické imaginace se musím nejdříve s daty seznámit a utřídit je. Z přepisů rozhovorů a diskuzí ohledně získaných dat jsem dospěla ke třem kategoriím, které se na workshopech vyskytovaly. Jedním z aspektů workshopu byl vytvořený „svět“, který vypovídal o hodnotách participujících. Dalším byl způsob spolupráce mezi participujícími při vytváření „světa“. Jejich spolupráce mi pomohla pochopit, jak probíhaly skupinové interakce na workshopu. Třetím aspektem byl způsob, jakým každý z participujících workshopem procházel – od jeho/jejího individuálního zapojení do veřejné sféry až po reflexi „světa“ na workshopu. Vizuální zobrazení dat mi pomohlo se v datech zorientovat a umožnilo mi je sdílet.

Organizace dat, jejich rozdělení a přeorganizování a primární kódování (při tvorbě mini-biografií) je prvním krokem interpretace. Do organizace dat se promítá subjektivita výzkumníka/ice a to, na co se soustředí, určuje, kterým směrem se vydá. Organizace dat zároveň může vést k dalším poznatkům a myšlenkám (Saldaña, 2013). Stejně tak i pro mě byla organizace dat klíčová. Díky ní jsem si uvědomila, co je a není důležité pro pochopení politické imaginace navozené na workshopu. Zatímco „světy“ byly zajímavé a jsem ráda, že mám možnost je představit, uvědomila jsem si, že nejsou tak důležité jako interakce nebo pozice participantek a participantů. K použitému rozdělení dat jsem se stejně jako k vytvořeným datům vracela při konstruktivistické zakotvené teorii a hermeneutické fenomenologii a nakonec jej použila i při analýze.

Následuje grafická prezentace dat, makropohled na workshopy politické imaginace. Každý workshop je prezentován třemi dvojstránkami, které se postupně soustředí na „svět“, interakce a mini-biografie. První tři dvojstránky jsou věnovány návodu toho, jak data číst, tak aby byla přístupná co nejširšímu čtenářstvu.

VYSVĚTLUJÍCÍ „SVĚT“ – popis „světa“

V horní části je název světa a pořadí workshopu

Pod název jsem vybrala jednu citaci od participanta nebo participantky workshopu, která „svět“ shrnuje.

Na obrázku je rozložení a popis „světa“ tak, jak ho participující vytvořili. Pro lepší orientaci jsem nepoužila fotografii, ale „svět“ překreslila. Popisky vedle předmětů jsou ty, které participující napsali během workshopu.

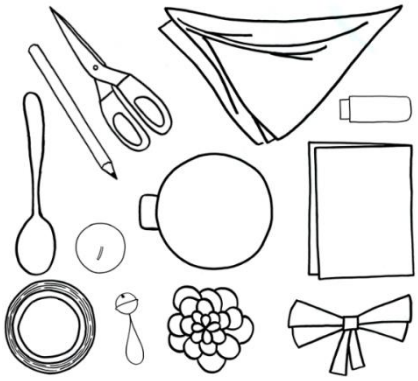

Předměty jsou ve stejné pozici, do jaké je postavili participující na workshopu.

Po přepsání rozhovorů a znovupřečtení poznámek z workshopu jsem sepsala popis „světa“, který zde prezentuji. Tento popis, stejně jako myšlenky, které z něj vyplývají (níže), jsem poslala participantům k reflexi a ke komentáři.

Popisy „světů“ složí jako představení toho, k čemu participující dospěli, a zároveň jako forma reflexe pro každého, kdo se se „světem“ seznámí, porovnání jeho/jejích idejí.

Myšlenky, které ze „světa“ vyplývají, jsem vyvodila z pozorování na workshopech, výpovědí participantů a popisu „světa“. Jsou to důležité aspekty ideální budoucnosti společnosti.

VYSVĚTLUJÍCÍ „SVĚT“ – popis hlavních myšlenek „světa“

V této části se nachází 3 nebo 4 hlavní myšlenky „světa“. Každá myšlenka je pojmenovaná. Pod ní je citace některé/ho z participantů nebo participantek, jak ji popsal/a při rozhovoru. Každou myšlenku jsem specifikovala a vysvětlila. Hlavní myšlenky jsou odvozeny z interakcí participujících a reflexivních rozhovorů.

Jak jsem na ideje přišla?

Při workshopech jsem dávala pozor na to, jak participující propojují ideje. Často se stalo, že komentovali, jak části jejich „světa“ souvisí. Tak ustanovovali, co je pro ně důležité.

Když jsem přepisovala a kódovala rozhovory, soustředila jsem se i na to, které myšlenky participující zmiňovali jako první, které si pamatovali anebo ze kterých byly stále ještě od workshopu nadšení. Ty jsem chápala jako aspekty „světa,“ které pro ně byly důležité.

Co si z těchto popisků odnést?

Tyto popisky poskytují lepší představu o tom, jak by „svět“ fungoval, co by bylo jeho středobodem nebo středobody nebo jak by byl organizovaný.

Každá skupina uchopila stavění ideální budoucnosti společnosti jinak – některé se zaměřily na velmi abstraktní ideály a hodnoty, jiné se naopak zabývaly pragmatičtějšími věcmi. Popisky přibližují i to, jak se skupina na „svět“ dívala.

Ne všechny ideje, které prezentuji, byly stejně akceptovány všemi participanty a participantkami.

VYSVĚTLUJÍCÍ „SVĚT“ – ukázka interakcí 01

Tato stránka ukazuje první ze dvou grafických zpracování interakcí. Obě dvě zobrazují, jak spolu participanti/ky komunikovali. První grafika se zaměřuje na to, který/á participant nebo participantka se zapojil/a do hovoru o každé z idejí „světa“ a jaké jejich zapojení bylo. Ke každé ideji vede konverzační cesta, která ji předcházela. Ukázka je z W01.

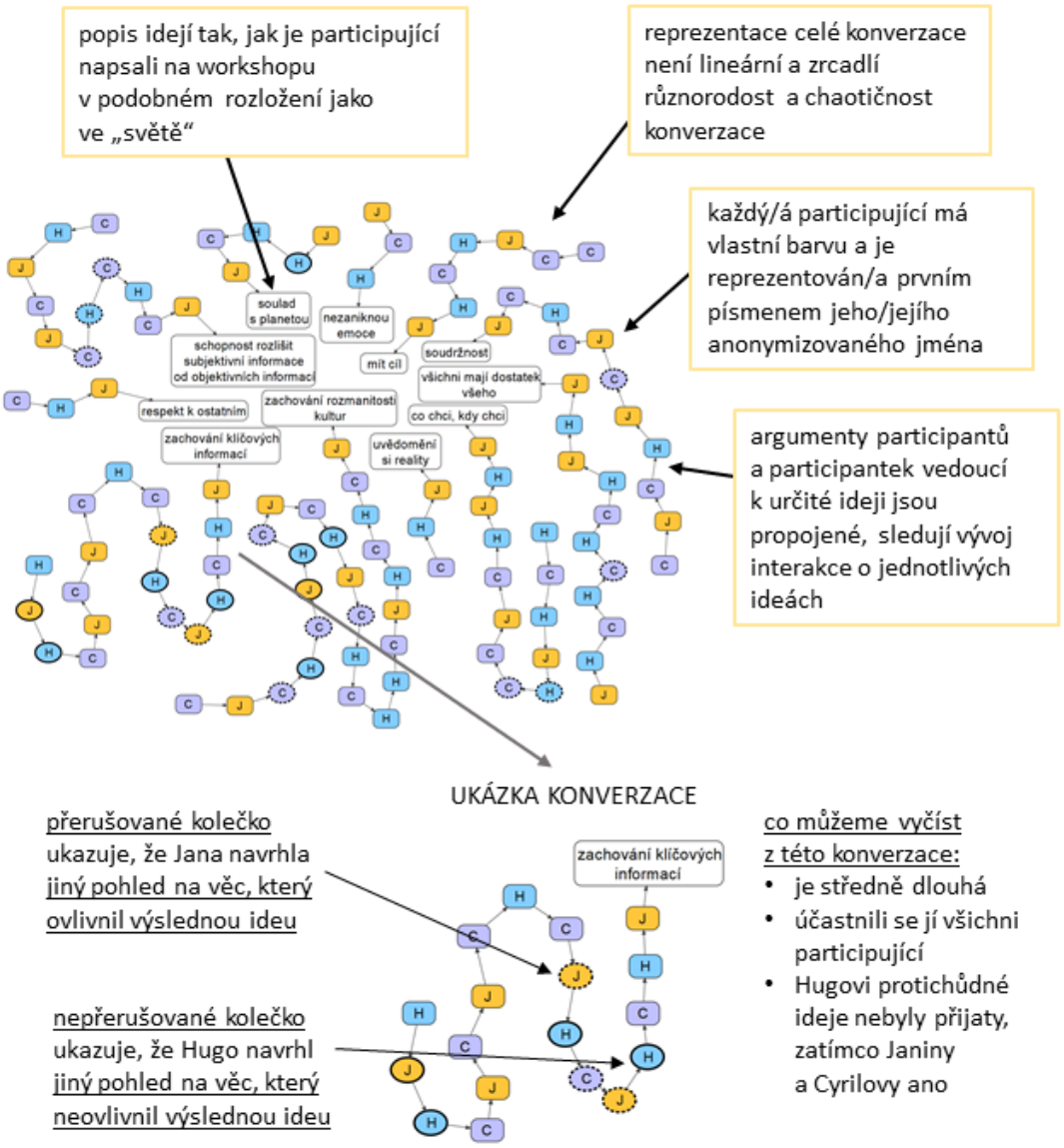

VYSVĚTLUJÍCÍ „SVĚT“ – ukázka interakcí 02

Druhá grafika zobrazuje, kdo s kým jak komunikoval v rámci vytváření ideální budoucnosti společnosti. Lze vidět množství komunikace mezi jednotlivými participujícími, počet návrhů nových idejí i zda reakce byly souhlasné nebo nesouhlasné. Ukázka je z W03.

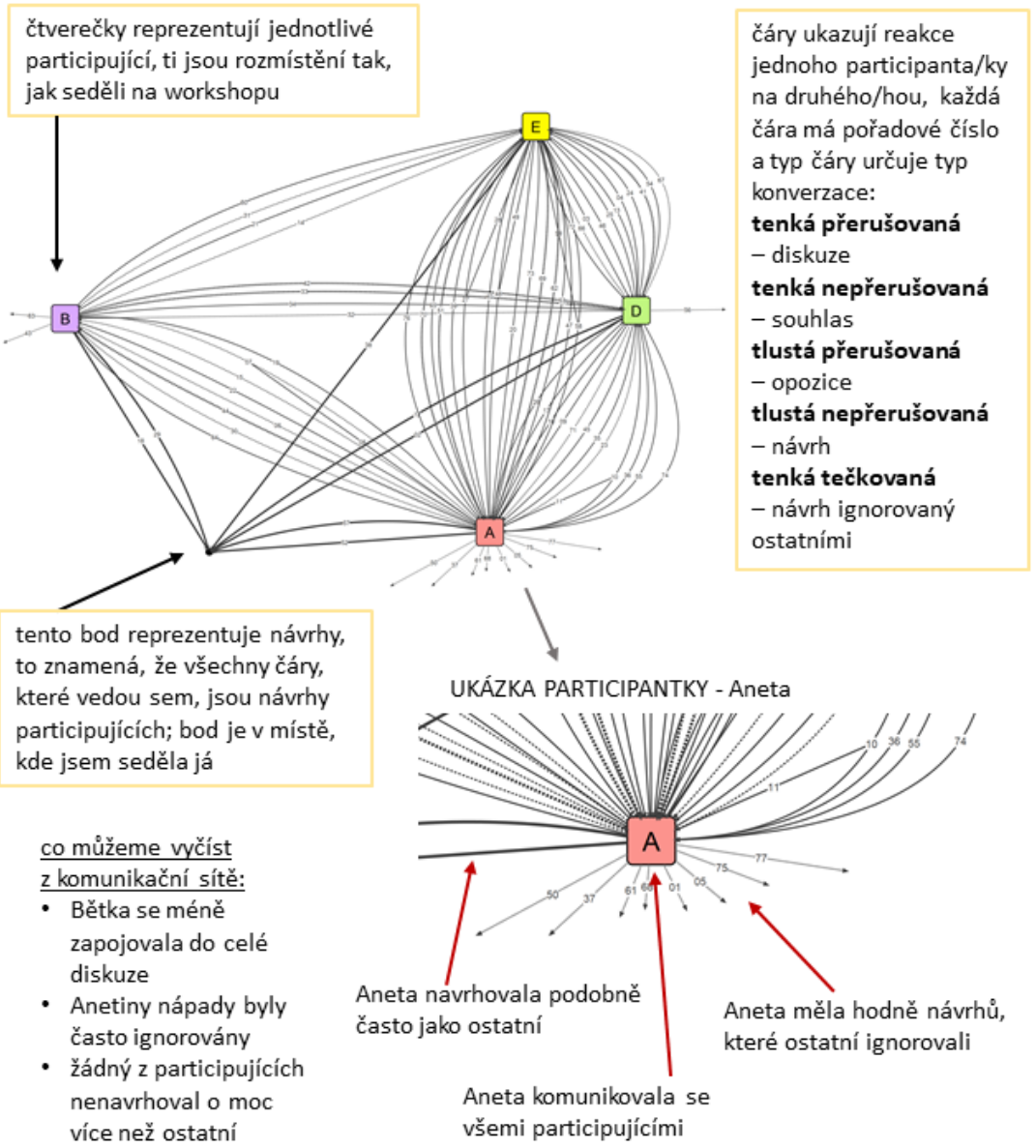

VYSVĚTLUJÍCÍ „SVĚT“ – mini-biografie 01 & 02

Na této dvoustránce najdete mini-biografie všech participantů a participantek. Mini-biografie jsou postavené tak, aby se daly srovnávat. Na každé dvoustránce mini-biografií je vždy popis toho, co která část ukazuje (nalevo na této stránce). Na této stránce představuji, co každá z kolonek znamená a jaká data na ni byla použita. Na druhé stránce ukazuji, jak biografie číst a jak chápat použité symboly. Pro lepší vysvětlení jsem očíslovala kategorie mini-biografií na této stránce a jejich vysvětlení na další stránce.

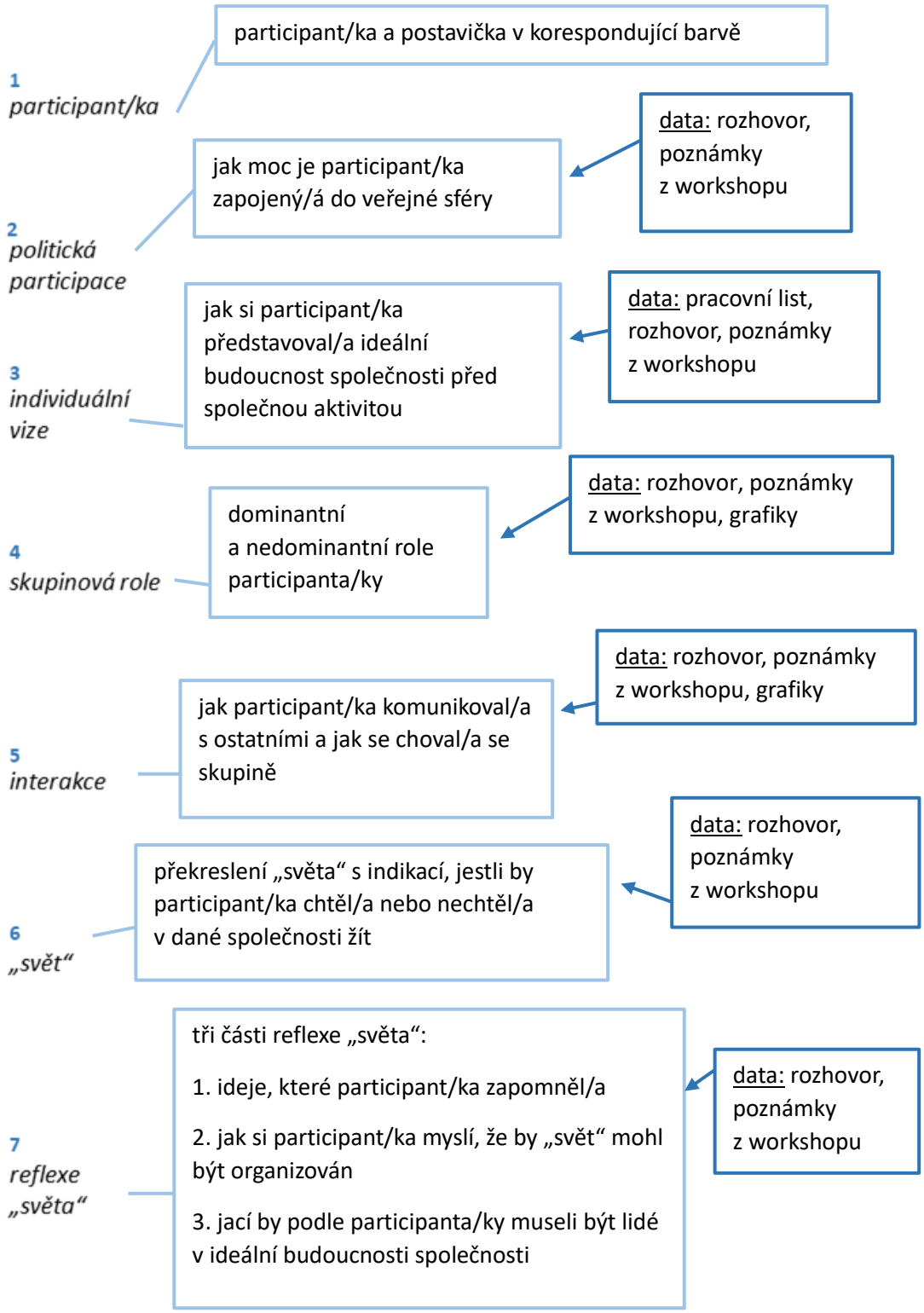

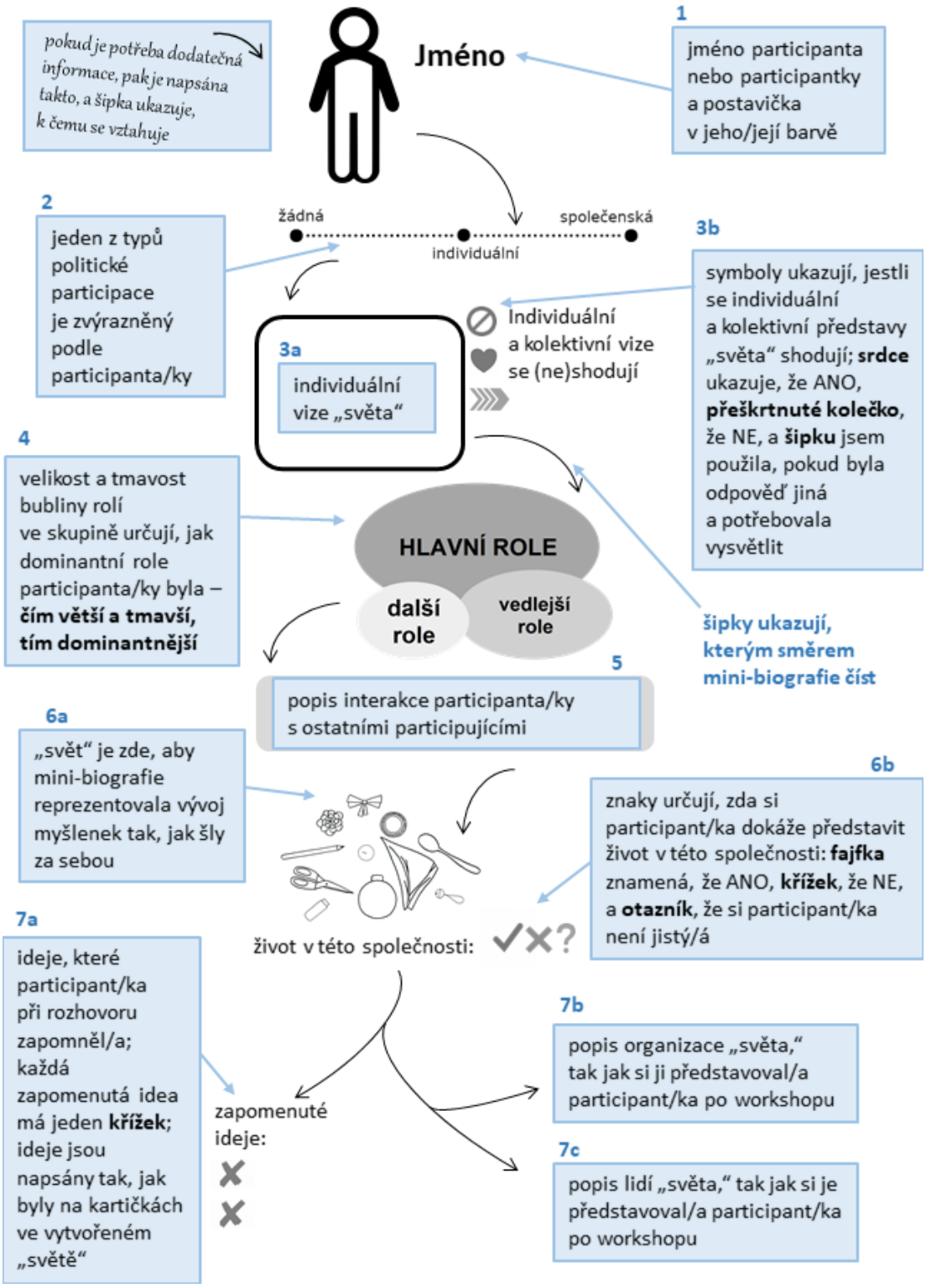
pokud je potřeba dodatečná informace, pak je napsána takto, a šipka ukazuje, k čemu se vztahuje
Jméno
1
jméno participanta nebo participantky a postavička v jeho/její barvě
2
jeden z typů politické participace je zvýrazněný podle participanta/ky
žádná
společenská
individuální
3a
individuální vize „světa“
Individuální a kolektivní vize se (ne)shodují
3b
symboly ukazují, jestli se individuální a kolektivní představy „světa“ shodují; **srdce** ukazuje, že ANO, **přeškrtnuté kolečko**, že NE, a **šipku** jsem použila, pokud byla odpověď jiná a potřebovala vysvětlit
4
velikost a tmavost bubliny rolí ve skupině určují, jak dominantní role participanta/ky byla – **čím větší a tmavší, tím dominantnější**
HLAVNÍ ROLE
další role
vedlejší role
šipky ukazují, kterým směrem mini-biografie číst
5
popis interakce participanta/ky s ostatními participujícími
6a
„svět“ je zde, aby mini-biografie reprezentovala vývoj myšlenek tak, jak šly za sebou
6b
znaky určují, zda si participant/ka dokáže představit život v této společnosti: **fajfka** znamená, že ANO, **křížek**, že NE, a **otazník**, že si participant/ka není jistý/á
život v této společnosti:
7a
ideje, které participant/ka při rozhovoru zapomněl/a; každá zapomenutá idea má jeden **křížek**; ideje jsou napsány tak, jak byly na kartičkách ve vytvořeném „světě“
zapomenuté ideje:
7b
popis organizace „světa,“ tak jak si ji představoval/a participant/ka po workshopu
7c
popis lidí „světa,“ tak jak si je představoval/a participant/ka po workshopu

WORKSHOP 01 – popis „světa“

Cyril: No, naše ideální společnost, naše ideální budoucnost, byla založena na tom, že každý, co potřebuje, tak má, každý, co chce dělat, tak může dělat. Ale zároveň byla vymyšlena tak, aby všechny tady tyto rozhodnutí, aby my jsme věděli jako ti ideální lidé, co a proč to děláme, a byli jsme o tom informovaní a zároveň abychom tím nijak neomezovali ty ostatní.

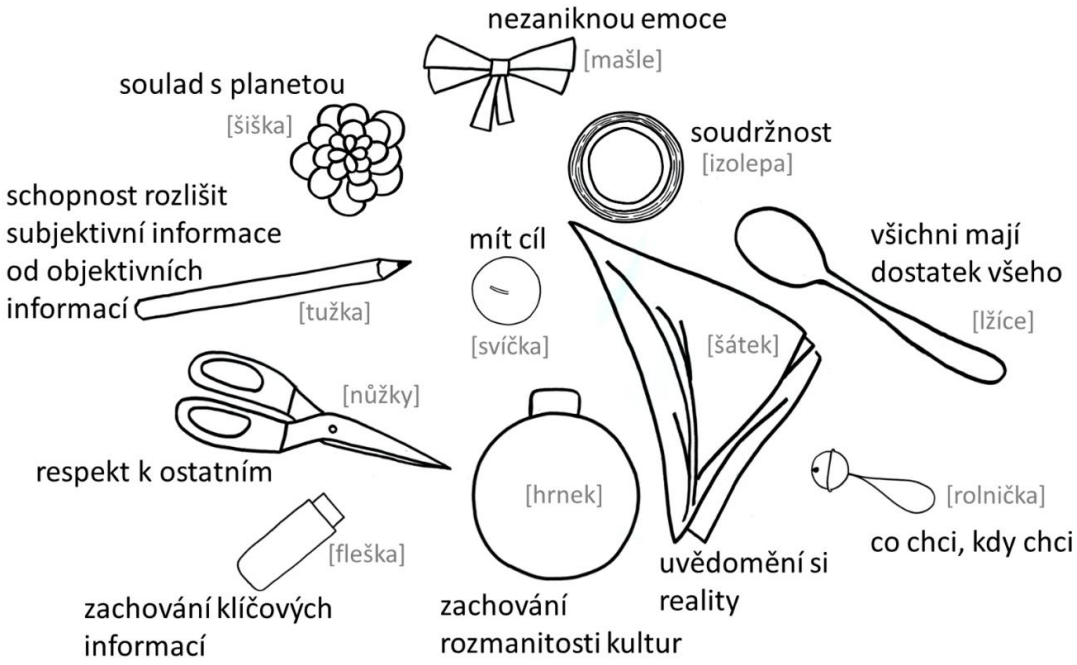

Vytvořený „svět“ byl založený na myšlence, že lidé v ideální budoucnosti mají dostatečně vyvinuté kritické myšlení a přístup k objektivním informacím na to, aby se byli schopni organizovat bez jakékoliv hierarchie nebo autority. Jeden z participujících to nazval „anarchií zodpovědných“. Alternativně by byla společnost vedena umělou inteligencí, která, na rozdíl od lidí, dokáže zpracovat všechny informace bezchybně, a tedy je schopná najít ideální řešení problémů. Lidé v této společnosti mají dostatek všeho a mohou si dělat, co chtějí, pokud tím neomezují někoho jiného. Pokud chtějí dělat něco, co by ostatní mohlo omezovat, potom to dělají ve virtuální realitě nebo paralelním universu. To ale neznamená, že nejsou prospěšní společnosti, pouze jiným způsobem. Pro jedince v této společnosti je přirozené být soudržný a sociální spíše než individuální. Všichni se navzájem respektují, a proto se neomezují. Ačkoliv mají všechno, stále v sobě mají onu jiskru, nějaký cíl, který je nutí se vyvíjet a vzdělávat. Lidé v této společnosti jsou rozmanití, pospolití a „nadšení“ (podle Huga).

<u>Myšlenky, které se ze společnosti dají vyvodit:</u>

Pokud lidé umí pracovat s informacemi a mají k nim přístup, potom jsou schopni fungovat ideálně.

Svoboda jedince dělat, co chce, je stejně tak důležitá jak svoboda ostatních jedinců.

Objektivní informovanost

Hugo: Přístup k informacím, k objektivním informacím, a možnost rozlišit hmm pravdivé od nepravdivých informací anebo zavádějících.
Ester: Ano, takže tady teda definujete objektivitu jako něco, čemu všichni věří?
Hugo: Já bych třeba tady tomu se vyhnul v ideální společnosti, že v té ideální společnosti jsme tady tu otázku vyřešili a víme, co je objektivní.

Možnost rozlišit objektivní a neobjektivní informace a pak se jimi řídit bylo pro existenci „světa" klíčové. Participující nehledali objektivní pravdu. Naopak se shodli na tom, že objektivní je to, na čem se lidé domluví, a vzhledem k tomu, že lidé tohoto „světa" již mají skvěle vyvinuté kritické myšlení a znají objektivní informace (ty, které jsou empiricky objektivní), jsou schopni domluvit se na své specifické objektivní realitě.

Virtuální realita

Hugo: Ale tak třeba pokud tvým cílem je být padouchem ve virtuální realitě, tak i při tom padoušství můžeš přijít na spoustu důležitých věcí. A lidi třeba můžou jenom zkoumáním a sledováním tebe jako padoucha učit nebo sebe-učit různý věci.

Virtuální realita nebo paralelní vesmír slouží k tomu, aby daly lidem v ideální budoucnosti společnosti absolutní svobodu. Zároveň si lidé musí uvědomovat, co je a není možné ve společnosti. Protože lidská přirozenost byla v tomto „světě" definovaná jako soudržná, jedinci v něm nemají tendenci odcházet do virtuální reality, pokud tam nepotřebují (nechtějí dělat něco společensky nepřípustného). Život ve virtuální realitě ale není zcela mimo společnost, jak můžeme vidět v Hugově poznámce.

Respekt a rozmanitost

Jana: V naší ideální budoucnosti respektuje jeden druhého a ostatní respektují jej.

Lidé v této společnosti mohou být, kým chtějí, a diverzita, jak současná, tak historická, je její důležitou součástí. S diverzitou nutně musí přijít respekt. Lidé v ideální společnosti tedy jsou soudržní, ale zároveň respektují své rozdíly, protože – jak jeden participant podotkl během rozhovoru – „pořád potřebuje člověk tu rozmanitost" (Cyril).

„anarchie zodpovědných"

Cyril: No jako taková anarchie, no jakože anarchie zodpovědných, já nevím jak to nazvat, což je jako ve výsledku fakt ideální, protože to asi nikdy v životě nemůže vzniknout. Prostě protože nikdy nebudeme jako schopní všechno rozeznat, být úplně stoprocentně soudržní, stoprocentně, jak to říct, uznávat všechny své protějšky v té rozmanité společnosti.

Cyril nazval nehierarchickou organizaci „světa", který participanti vytvořili, „anarchií zodpovědných". Všichni lidé v ní fungují jako autonomní jednotky, které vytvářejí různé skupiny, a protože mají informace, kritické myšlení a vzájemný respekt, dokáží se domluvit tak, aby všichni mohli existovat, dělat si, co se jim zachce, a zároveň neškodit ostatním. Cyril navrhl, že by se o této myšlence mělo mluvit spíše jako o „anarchii čestných", protože čest, na rozdíl od zodpovědnosti, je něco, co člověk přirozeně má, zatímco zodpovědnost je často vnímána jako něco, co přichází zvenčí.

WORKSHOP 01 – interakce 01

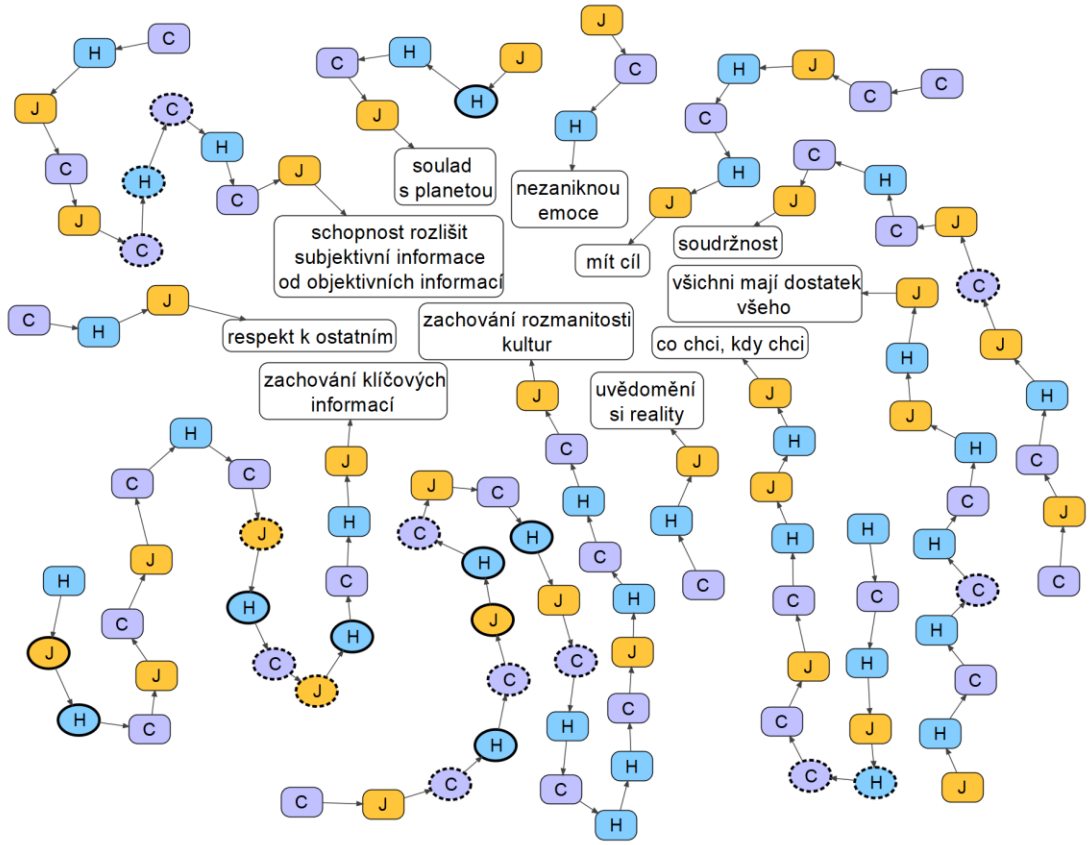

LEGENDA – každý rámeček je v barvě participanta/ky s jeho/její iniciálou

P participant/ka – součást diskuze

P participant/ka – jiný pohled na věc, není součástí výsledné ideje

P participant/ka – jiný pohled na věc, je součástí výsledné ideje

LETMÝ POHLED NA INTERAKCE

- Všichni participující se účastnili všech diskuzí a nikdo příliš nedominoval.
- Diskuze k některým idejím, např. „respekt k ostatním“ nebo „nezaniknou emoce“, byly velmi přímočaré, zatímco např. diskuze k „zachování rozmanitosti kultur“ byla dlouhá a plná různých idejí. Tato idea tedy nebylo něco, nad čím všichni participující často přemýšleli.
- **Cyril** navrhoval několik jiných pohledů na věc, které byly zahrnuty ve výsledných idejích, zatímco některé **Hugovy** nebyly. **Jana** neprezentovala jiné pohledy na věc tak často, ale pokud ano, byly akceptovány.

WORKSHOP 01 – interakce 02

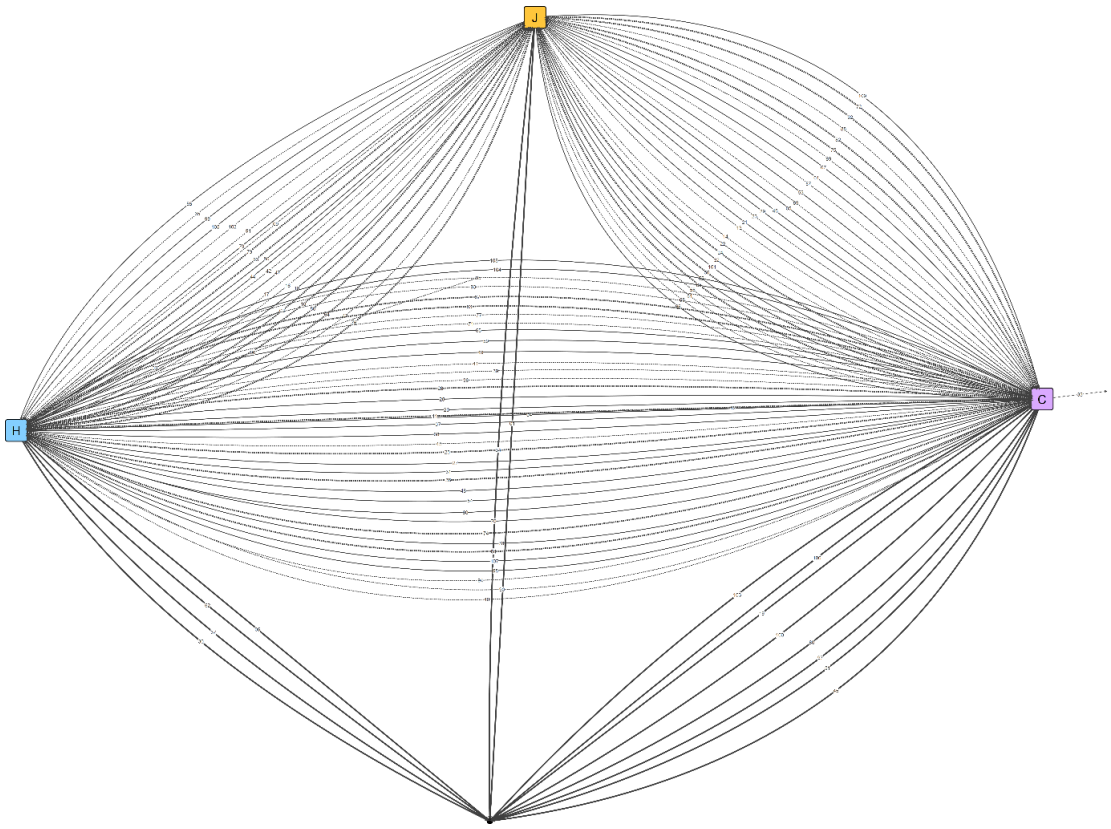

LEGENDA
každý rámeček je v barvě participanta/ky a je v něm jeho/její iniciála
tečka, ke které vedou silné čáry, symbolizuje návrhy

LETMÝ POHLED NA KOMUNIKAČNÍ SÍŤ

- Komunikační síť prvního workshopu je velmi hustá. Diskuze byla dlouhá a měla spoustu podnětů i návrhů idejí.
- Všichni participanti komunikovali se všemi, i když **Cyril** byl více aktivní než ostatní.
- **Cyril** dominoval v počtu návrhů (a zároveň byl jediný, kterému ostatní návrh ignorovali). **Jana** a **Hugo** také navrhovali, spíše se však účastnili diskuze,
- Ne všechny návrhy participantů se dostaly do konečné ideální budoucnosti společnosti.

participant/ka

politická participace

individuální vize

skupinová role

interakce

„svět“

reflexe „světa“

Jana

žádná ····· individuální ····· společenská

společnost je založena na čisté přírodě, objektivní informovanosti a intuitivním vzdělání

individuální a kolektivní ideje se shodují

dává především praktické příklady

POSKYTUJÍCÍ INFORMACE

kontinuátor

harmonizér

iniciátor

zapojení do všech částí decentralizované komunikace

ve světě nic nechybí

život v této společnosti: ✓

žádné zapomenuté ideje

decentralizovaná organizace společnosti

lidé jsou soudržní, ohleduplní, sdílní, socializují se a myslí kriticky

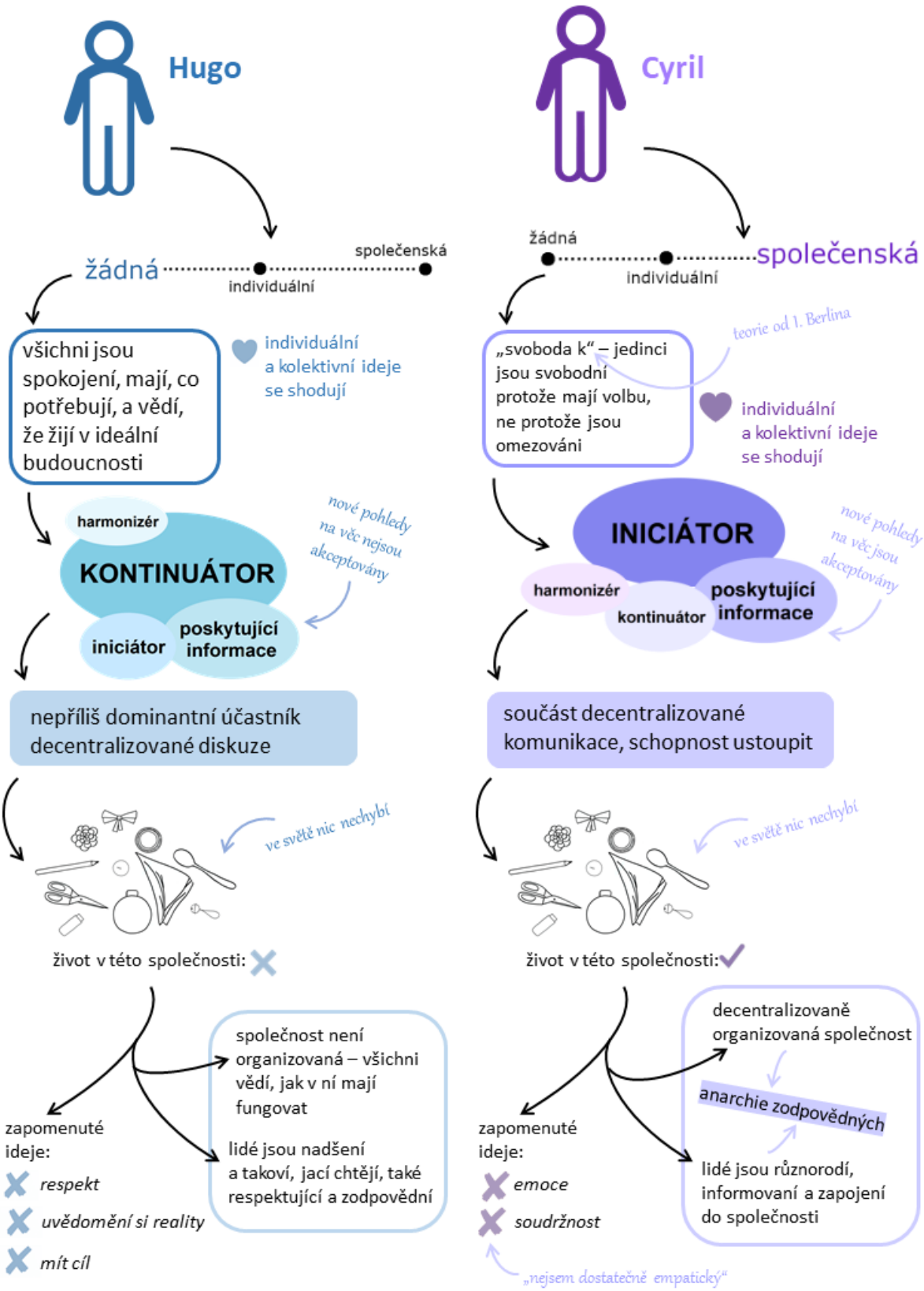
Hugo
žádná
společenská
individuální
všichni jsou spokojení, mají, co potřebují, a vědí, že žijí v ideální budoucnosti
individuální a kolektivní ideje se shodují
harmonizér
KONTINUÁTOR
iniciátor
poskytující informace
nové pohledy na věc nejsou akceptovány
nepříliš dominantní účastník decentralizované diskuze
ve světě nic nechybí
život v této společnosti:
společnost není organizovaná – všichni vědí, jak v ní mají fungovat
lidé jsou nadšení a takoví, jací chtějí, také respektující a zodpovědní
zapomenuté ideje:
respekt
uvědomění si reality
mít cíl
Cyril
žádná
společenská
individuální
„svoboda k“ – jedinci jsou svobodní protože mají volbu, ne protože jsou omezováni
teorie od I. Berlina
individuální a kolektivní ideje se shodují
INICIÁTOR
harmonizér
kontinuátor
poskytující informace
nové pohledy na věc jsou akceptovány
součást decentralizované komunikace, schopnost ustoupit
ve světě nic nechybí
život v této společnosti:
decentralizovaně organizovaná společnost
anarchie zodpovědných
lidé jsou různorodí, informovaní a zapojení do společnosti
zapomenuté ideje:
emoce
soudržnost
„nejsem dostatečně empatický“

WORKSHOP 02 – popis „světa“

Gustav: Ta společnost je pestrobarevná, každý je tam prostě nějaký, nikomu to nevadí, a všechno dohromady to funguje… Lidi byli jako šťastní a spokojení, takže to je taková sluníčková budoucnost, že.

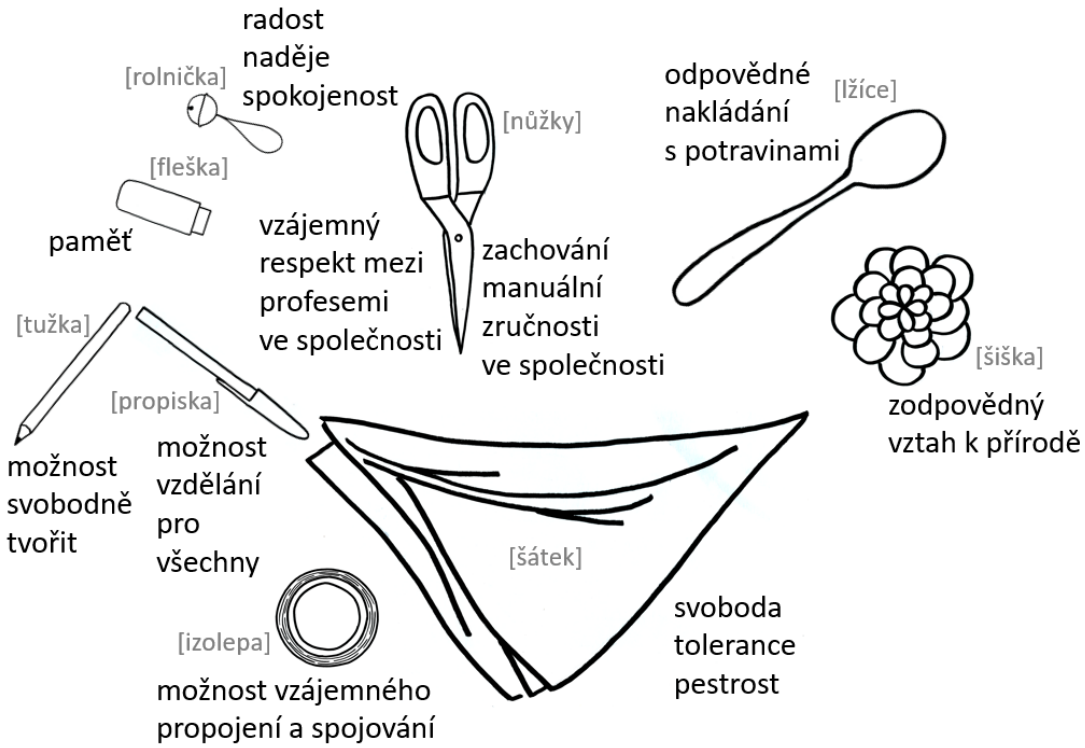

Na konci workshopu se všichni participující shodli, že vytvořený „svět“ je nedokončený, že nestihli vymyslet, jaký by byl systém, který by ho spojoval dohromady. S dílčími aspekty ale souhlasili. Společnost tohoto „světa“ je pestrá, tolerantní a zároveň svobodná, protože pochopila minulost a poučila se z ní. Svoboda propojená s pestrostí je hlavní hodnotou společnosti. S tím souvisí i globální uvědomění nerovnosti a přerozdělení zdrojů tak, aby každý měl dostatek. Aby všichni měli dostatek, je potřeba postarat se o přírodu a zachovat ji. Rovnost mezi profesemi je základním kamenem společnosti – manuální práce jsou považovány za stejně cenné jako ostatní. S manuálními pracemi je zachována i kreativita. Ta se vyskytuje v celé společnosti a je i součástí vzdělání. Společnost je propojená a nechybí v ní radost a naděje. Lidé v této společnosti jsou schopní kriticky myslet a vytvářet si názory na věci a problémy kolem nich a zároveň civilně argumentovat s ostatními, nemají strach z cizích věcí a obecně mají společný hodnotový základ.

<u>Myšlenky, které se ze společnosti dají vyvodit:</u>

Svoboda a pestrobarevnost (tedy diverzita) se nevylučují, ale mohou koexistovat.

Všechna povolání jsou si rovna.

Manuální zručnost je důležitou součástí života jedince i společnosti.

Rovnost mezi profesemi

Ivan: Co se týče toho, co si pamatuji nejvíce – asi se mi nejvíce vybaví ta část, kdy jsme se bavili o nutnosti vzájemného respektu mezi jednotlivými druhy profesí.

Všichni participující při rozhovorech zmínili jako jednu z prvních idejí rovnost mezi profesemi. Bylo pro ně důležité, aby si lidé vážili jak pozic, které v dnešní době považujeme za hodnotné, tak i manuální práce nebo tradičních řemesel. Téměř každý/á participující na workshopu sdílel/a příběh někoho z jeho/jejích známých, který manuálně pracuje, bere svoje povolání vážně, a je důležitou součástí společnosti.

Zachování manuální zručnosti a kreativity

Gustav: [Lidé] jsou pořád jako by ve vztahu k té ruční práci, k té výrobě těch potravin a k tomu řemeslu a zároveň maj vzdělání. Lidi, kteří tu společnost třeba řídí, ale jsou prostě v harmonii s těma, s těmi zemědělci a řemeslníky, protože jsou si vědomi že jeden jako potřebuje druhého.

S rovností mezi profesemi úzce souviselo i zachování manuální zručnosti a kreativity. Pokud by lidé považovali manuální práce za důležité a přínosné, potom by se je dále snažili rozvíjet. Manuální práce v ideální společnosti jsou vnímány i na úrovni jednotlivců, pro které je podle participujících důležité je znát, ovládat a oceňovat. Participující vnímali manuální práce jako stejně kreativní jako umění.

Svoboda a pestrobarevnost

František: Já vím, já vím, já vím, protože jsem divnej, já to mám jakoby tak, že mě třeba, mě to třeba baví, že třeba je trochu jiný, než třeba ten jiný vedle že jo, mají tam třeba jinou kulturu, jiné zvyky.

Všichni participující se shodli, že v ideální budoucnosti společnosti chtějí svobodu a zároveň pestrost. Vymysleli to tak, že lidé mohou být, kým chtějí, a zároveň jsou respektováni ostatními. Uvědomili si ale, že stoprocentní svoboda a pestrost není možná, a proto do své společnosti vložili respekt. Respektem lidé limitují své názory a vliv na ostatní, dodržují osobní hranice a zároveň jsou jeden s druhým schopni komunikovat.

Nedokončenost

Zuzka: Bylo by to asi to, těžko říct, protože nedokážu si právě představit, jakým způsobem by to úplně fungovalo, ale pokud bych si představila nějakou pohádku v říši, kde bychom dodržovali tyhle hodnoty, já si myslím, že by to bylo skvělé.

Gustav: Jako úplně, jako řikam, je to hodně ideální, nejsem si prostě jistej, že by to fungovalo tak, jak jsme si to nakreslili, ale přestavit si to dokážu, a myslím že by to bylo jako příjemný… příjemný život.

Když jsem se participujících ptala, jestli by v této společnosti chtěli žít, řekli mi, že není dostatečně dokončená, aby se mohli rozhodnout. Dílčí aspekty vnímali jako důležité, ale neuměli si představit, jak by společnost fungovala nebo jak by byla organizovaná.

WORKSHOP 02 – interakce 01

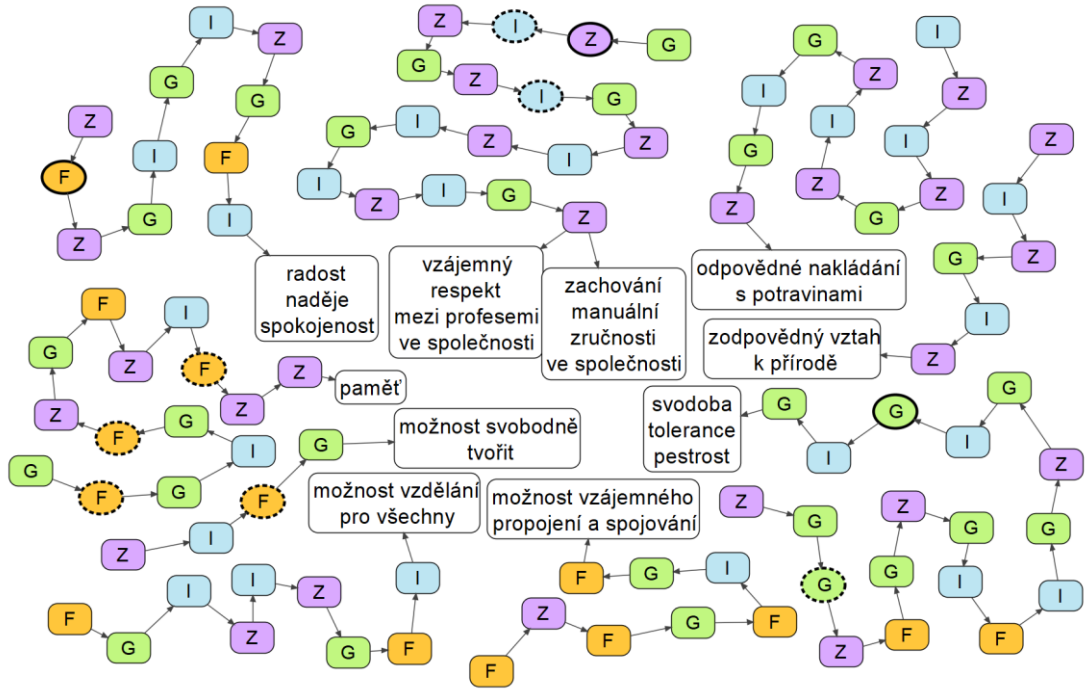

LEGENDA – každý rámeček je v barvě participanta/ky s jeho/její iniciálou

P participant/ka – součást diskuze

P participant/ka – jiný pohled na věc, není součástí výsledné ideje

P participant/ka – jiný pohled na věc, je součástí výsledné ideje

LETMÝ POHLED NA INTERAKCE

- **František** na tento workshop přišel pozdě a účastnil se pouze druhé poloviny workshopu – do všech diskuzí, na kterých byl přítomen, přispěl. Jinak se všichni participanti/ky účastnili všech diskuzí.
- Idea „paměti“ byla ta, kde se nejvíce diskutovalo, a především **František** poskytoval nové pohledy na věc, které se ve výsledku objevily.
- Většina diskuzí o idejích byla podobně dlouhá a žádná idea, snad kromě „rovnosti mezi profesemi“, nijak nedominovala ostatním.
- Participující se obecně většinou shodli.

WORKSHOP 02 – interakce 02

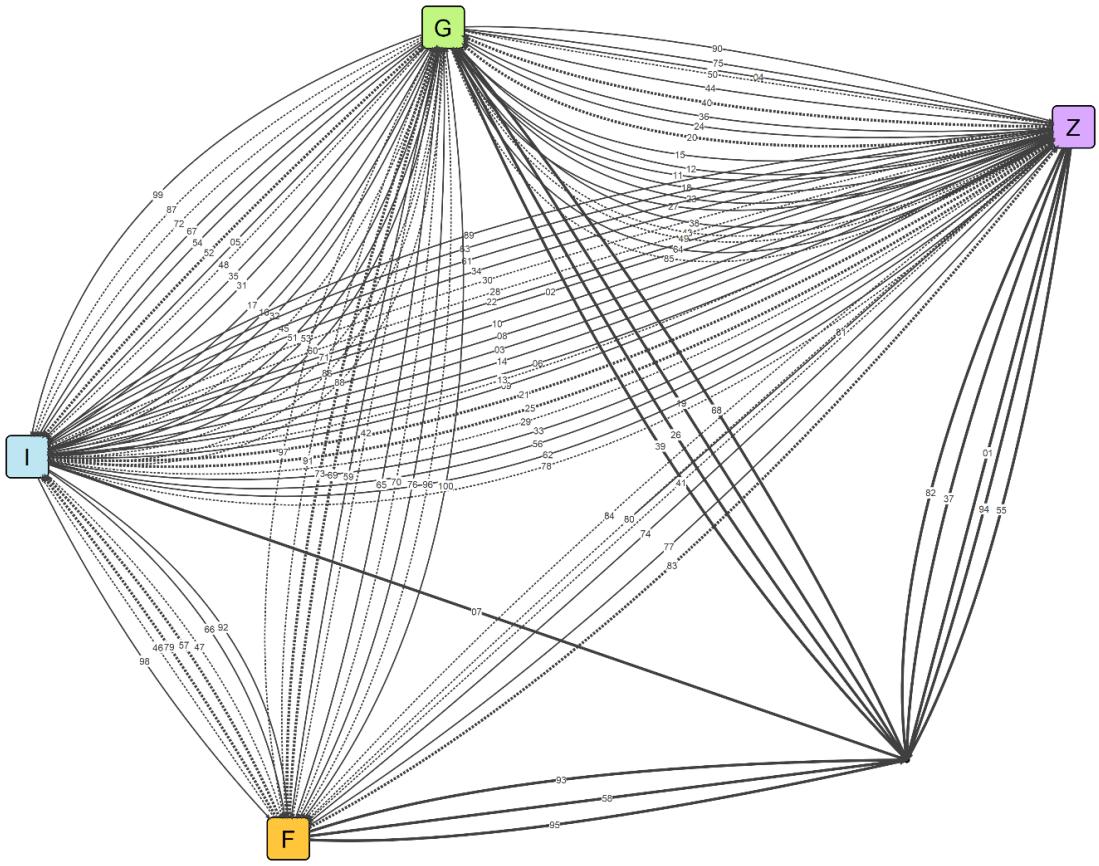

LEGENDA
každý rámeček je v barvě participanta/ky a je v něm jeho/její iniciála
tečka, ke které vedou silné čáry, symbolizuje návrhy

LETMÝ POHLED NA KOMUNIKAČNÍ SÍŤ

- Komunikační síť je velmi hustá a je v ní spousta návrhů na diskuzi.
- Všichni participující spolu komunikovali relativně rovnoměrně. **František** se okamžitě po příchodu do komunikace zapojil.
- **Ivan** málokdy navrhoval nové ideje, ostatní participující ano.
- Participanti/ky měli více návrhů, než kolik se dostalo do výsledné ideální budoucnosti společnosti.

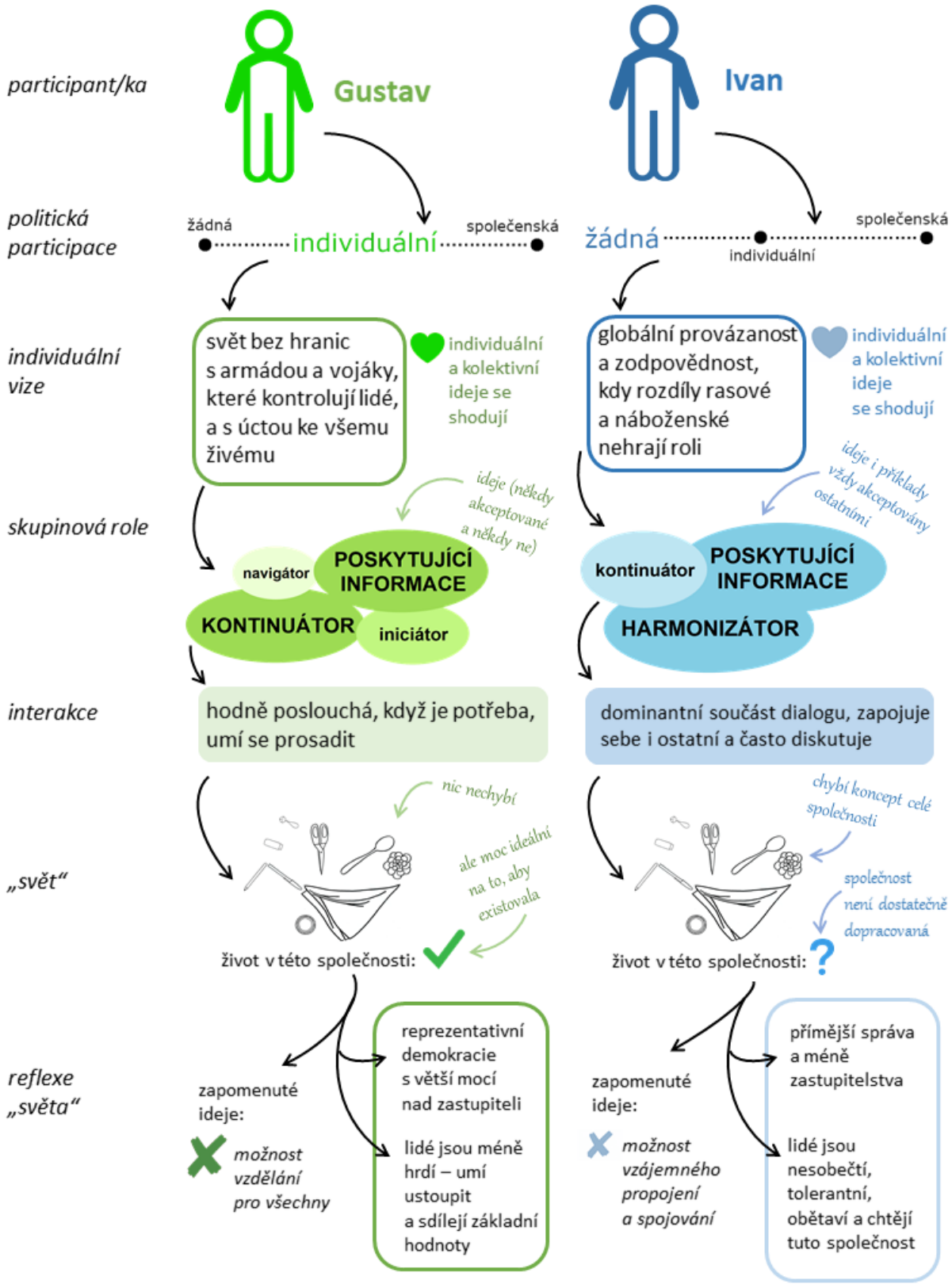
participant/ka
Gustav
Ivan
politická participace
žádná
individuální
společenská
žádná
individuální
společenská
individuální vize
svět bez hranic s armádou a vojáky, které kontrolují lidé, a s úctou ke všemu živému
individuální a kolektivní ideje se shodují
globální provázanost a zodpovědnost, kdy rozdíly rasové a náboženské nehrají roli
individuální a kolektivní ideje se shodují
skupinová role
ideje (někdy akceptované a někdy ne)
navigátor
POSKYTUJÍCÍ INFORMACE
KONTINUÁTOR
iniciátor
ideje i příklady vždy akceptovány ostatními
kontinuátor
POSKYTUJÍCÍ INFORMACE
HARMONIZÁTOR
interakce
hodně poslouchá, když je potřeba, umí se prosadit
dominantní součást dialogu, zapojuje sebe i ostatní a často diskutuje
„svět“
nic nechybí
ale moc ideální na to, aby existovala
život v této společnosti:
chybí koncept celé společnosti
společnost není dostatečně dopracovaná
život v této společnosti:
reflexe „světa“
zapomenuté ideje:
možnost vzdělání pro všechny
reprezentativní demokracie s větší mocí nad zastupiteli
lidé jsou méně hrdí – umí ustoupit a sdílejí základní hodnoty
zapomenuté ideje:
možnost vzájemného propojení a spojování
přímější správa a méně zastupitelstva
lidé jsou nesobečtí, tolerantní, obětaví a chtějí tuto společnost

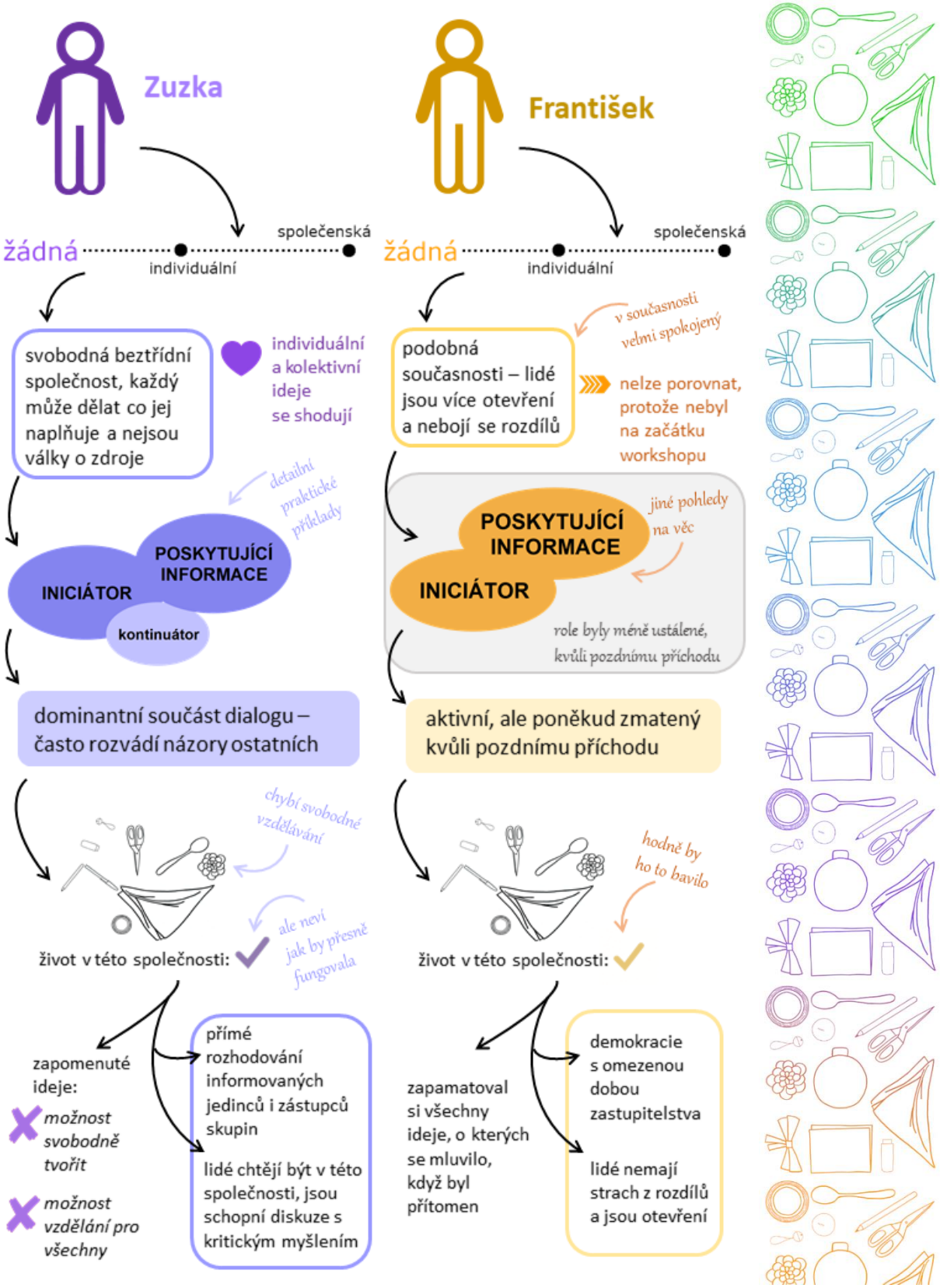
Zuzka
žádná
společenská
individuální
svobodná beztřídní společnost, každý může dělat co jej naplňuje a nejsou války o zdroje
individuální a kolektivní ideje se shodují
detailní praktické příklady
POSKYTUJÍCÍ INFORMACE
INICIÁTOR
kontinuátor
dominantní součást dialogu – často rozvádí názory ostatních
chybí svobodné vzdělávání
ale neví jak by přesně fungovala
život v této společnosti:
zapomenuté ideje:
možnost svobodně tvořit
možnost vzdělání pro všechny
přímé rozhodování informovaných jedinců i zástupců skupin
lidé chtějí být v této společnosti, jsou schopní diskuze s kritickým myšlením
František
žádná
společenská
individuální
v současnosti velmi spokojený
podobná současnosti – lidé jsou více otevření a nebojí se rozdílů
nelze porovnat, protože nebyl na začátku workshopu
jiné pohledy na věc
POSKYTUJÍCÍ INFORMACE
INICIÁTOR
role byly méně ustálené, kvůli pozdnímu příchodu
aktivní, ale poněkud zmatený kvůli pozdnímu příchodu
hodně by ho to bavilo
život v této společnosti:
zapamatoval si všechny ideje, o kterých se mluvilo, když byl přítomen
demokracie s omezenou dobou zastupitelstva
lidé nemají strach z rozdílů a jsou otevření

WORKSHOP 03 – popis „světa“

Bětka: Já nevim, budu mít ty informace, budu mít co pít, budu mít co jíst, budu si mít s kým povídat, budu mít přírodu, bude o mě postaráno dobře. Tak pak bysme se mohli dostat k nějakým jako financím, toho, z čeho ti lidi budou nějak fungovat, jako pak ten lidskej element toto je nějak jako ten, nějak base system a pak něco teda nad tím jako.

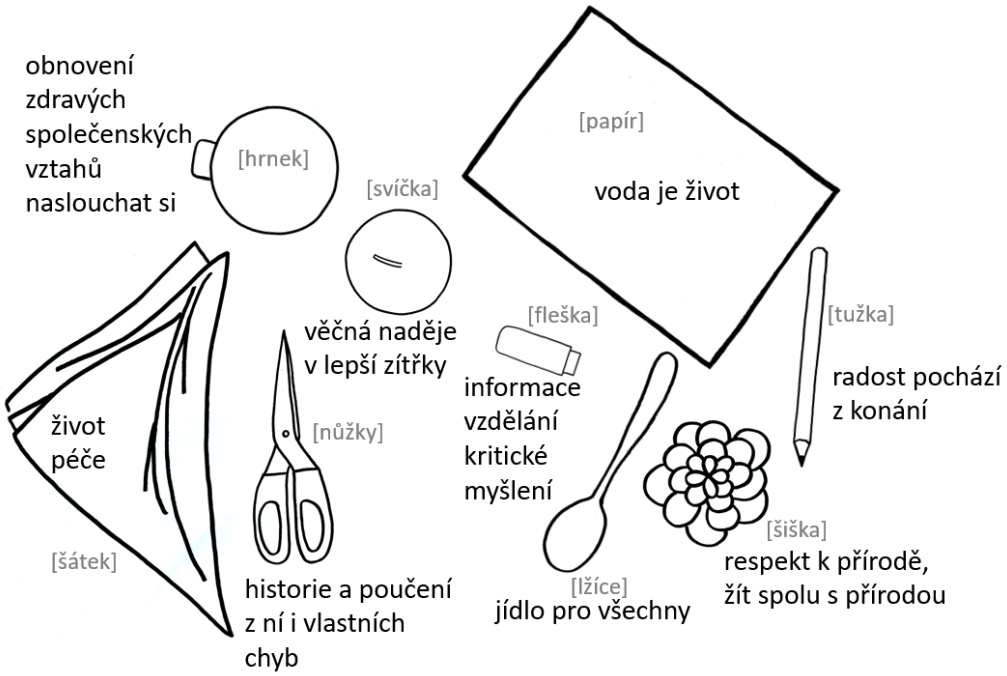

Tato ideální budoucnost společnosti je propojená a má určité hranice, ty však nejsou příliš pevné a postupem času byly otevírány, jak jen to šlo. I když je společnost ideální, lidé se stále vyvíjí a jsou aktivními členy společnosti. Základní potřeby společnosti, tedy jídlo a voda pro všechny, jsou uspokojeny a společnost je postavena na péči o život a zdravých mezilidských vztazích jak v soukromé, tak ve veřejné sféře. Lidé jsou informovaní, tolerantní, navzájem si naslouchají a řídí se racionálním uvažováním. Vzdělávací systém je součástí společnosti a je vyvinut tak, aby napomáhal k informované veřejné debatě a podporoval kritické myšlení. Všichni lidé sdílí cíl zlepšování ideální budoucnosti společnosti a její základní hodnoty. Lidé v této společnosti respektují jak ostatní, tak i přírodu. Nejedná se pouze o ochranu přírody za účelem využití, ale také spoluexistence.

<u>Myšlenky, které se ze společnosti dají vyvodit:</u>

K existenci ideální budoucnosti společnosti je potřeba, aby ji lidé chtěli.

Vzdělání je klíčové pro ideální společnost.

Cynismus

Bětka: Dobře, já jsem taky pesimista, ale prostě aby celej den tam chodili nějaký lidi a říkali, že to je na hovno. Jo prostě, tak mám vodu, ale tak nemám alkohol. Jakoby, nechtěla bych žít v té společnosti s někym, kdo by ji sám shazoval.

Dan: Ale mně to přijde jako takový, jako cynický observatismus. Prostě nemám přístup a nemám šanci to pořádně ovlivnit sám od sebe, ani kdybych se snažil sebevíc, a v tu chvíli tak u mě dochází k takovému bloku. Že jako co já můžu, je zjistit si o tom co nejvíc, popsat to, ale nakonec tam, nevím, v podstatě nakolik je to konstruktivní a nakolik je to alibistický odstup.

Oproti všem ostatním workshopům na tento přišlo mnohem více participujících, kteří měli tendenci myslet negativně. Často se to projevovalo tím, že buď zmínili i negativní stránku věci nebo něco přirovnali k dystopiím. V průběhu workshopu začali říkat věty typu: „napadá mě k tomu něco negativního, ale nebudu to zmiňovat“ (Eliška). Tento cynismus se projevil i v přemýšlení o organizaci ideální budoucnosti společnosti. Tu si většina participujících neuměla představit.

Lidé/lidská přirozenost

Bětka: To slovo „slušný“ vydefinovat, ono je to takový, že já nevím. Dobře, každá máme nějaké negativní vlastnosti, že prostě v tom ideálu bysme sice měli mít… To nemůže být dokonalé… Ale v tom ideálu ukazovat právě ty druhé, pozitivní, být vstřícní.

Lidé v ideální budoucnosti společnosti ji musí chtít a musí se podle toho chovat. Participující v rozhovorech zdůrazňovali, že se lidé musí ovládat a hlídat tak, aby byli tolerantní a otevření k ostatním. Lidé sami o sobě nejsou dokonalí, stále mají chyby, ale mohou se zlepšovat.

Štěstí a život ve společnosti

Eliška: Ale nějak asi vnitřně jsem nad něčím přemejšlela a vím, že mě tam hodně jako zaráželo, jestli ti lidé by byli opravdu šťastní. A že jestli jsou teda teďka šťastní, a co to štěstí je, a kdo je šťastný…

Někteří participující přemýšleli nad tím, jak by do společnosti bylo zakomponováno štěstí, pokud vůbec. I když nedospěli k žádnému závěru, většina z nich se nakonec shodla, že štěstí pro ně není nejdůležitější. Naplněnost a smyl života měly větší váhu.

Rozpory v realizaci hodnot

Aneta: Já jsem taky navrhovala, že si myslím, že je cesta, aby byli všichni vegetariáni, a to se nikomu nelíbilo a hned se to zamítlo. A pořád si za tím stojím, jakože vím, že to není jednoduché, ale myslím si, že je to cesta, že to dává smysl.

Participující se během workshopu dostali k několika tématům, která se jich individuálně dotýkala. Jakmile se témata stala méně abstraktními, participující se přestali shodovat, například ohledně vegetariánství, lásky nebo výchovy dětí. Participující o těchto tématech začali mluvit až na konci workshopu, a proto je nemohli příliš rozvést.

WORKSHOP 03 – interakce 01

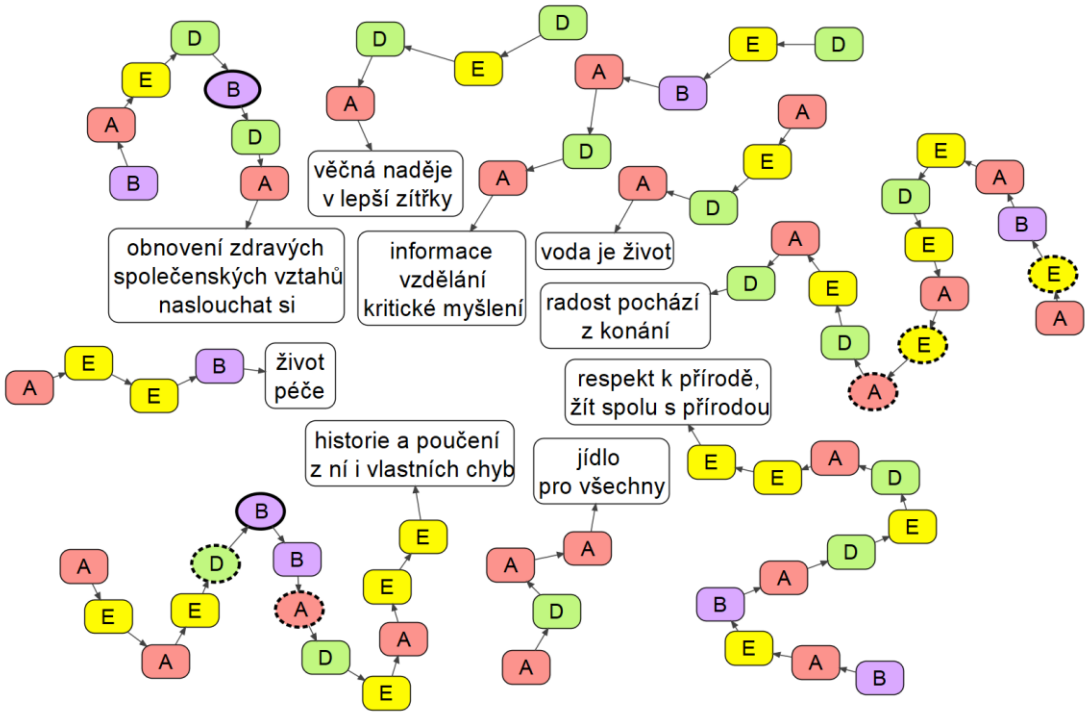

LEGENDA – každý rámeček je v barvě participanta/ky s jeho/její iniciálou

P participant/ka – součást diskuze

P participant/ka – jiný pohled na věc, není součástí výsledné ideje

P participant/ka – jiný pohled na věc, je součástí výsledné ideje

LETMÝ POHLED NA INTERAKCE

- **Bětka** se, na rozdíl od ostatních, neúčastnila všech konverzací. Ostatní participující přispívali k většině idejí. Pouze **Dan** a **Aneta** přispěli do všech diskuzí.
- Diskuze o idejích byly obecně poměrně krátké. Delší diskuze byly pouze k ideám „radost pochází z konání“ a „historie a poučení z ní i z vlastních chyb“. Obou diskuzí se účastnili všichni participující.
- Všichni poskytovali i jiné pohledy na věc, ale **Bětka** byla jediná, jejíž jiné pohledy na věc nebyly zakomponovány do výsledných idejí.

WORKSHOP 03 – interakce 02

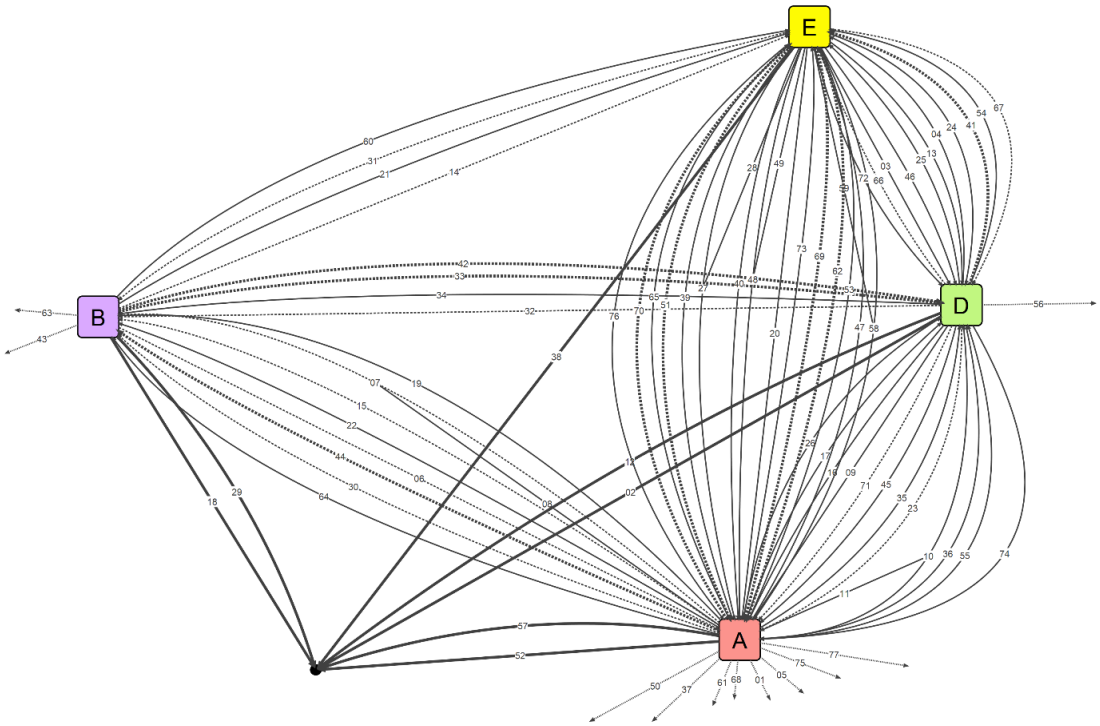

LEGENDA
každý rámeček je v barvě participanta/ky a je v něm jeho/její iniciála
tečka, ke které vedou silné čáry, symbolizuje návrhy

LETMÝ POHLED NA KOMUNIKAČNÍ SÍŤ

- Oproti ostatním workshopům je tato komunikační síť poměrně řídká. Participující méně o návrzích a ideách diskutovali.
- Hodně idejí participujících bylo naprosto ignorováno – ostatní je přešli bez jakékoliv reakce.
- Participující spolu komunikovali relativně rovnoměrně, ale méně s **Bětkou**.
- Participující navrhovali ideje rovnoměrně a všechny návrhy se dostaly do ideální budoucnosti společnosti.

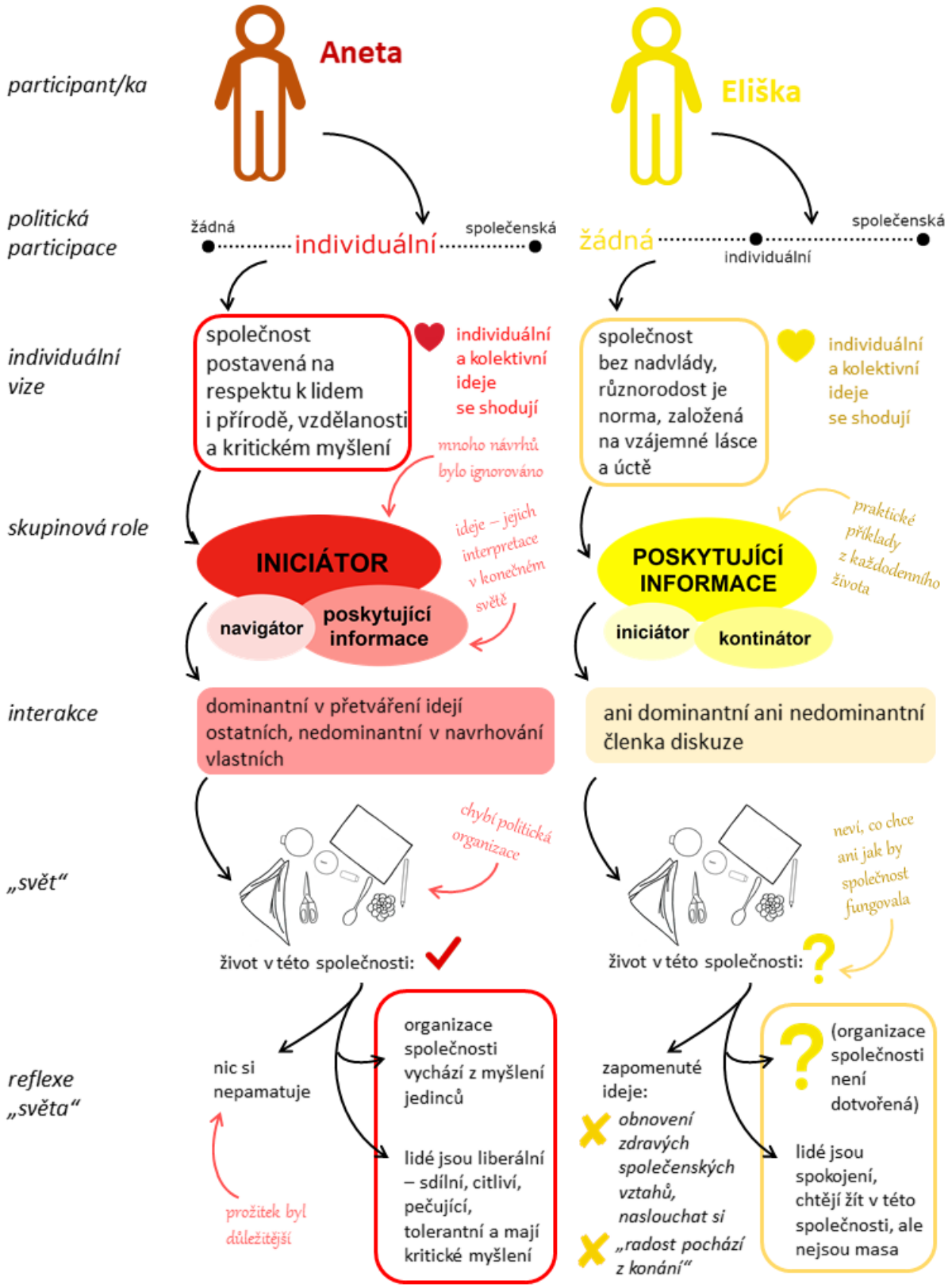
participant/ka
Aneta
Eliška
politická participace
žádná
individuální
společenská
žádná
individuální
společenská
individuální vize
společnost postavená na respektu k lidem i přírodě, vzdělanosti a kritickém myšlení
individuální a kolektivní ideje se shodují
společnost bez nadvlády, různorodost je norma, založená na vzájemné lásce a úctě
individuální a kolektivní ideje se shodují
skupinová role
mnoho návrhů bylo ignorováno
ideje – jejich interpretace v konečném světě
INICIÁTOR
navigátor
poskytující informace
praktické příklady z každodenního života
POSKYTUJÍCÍ INFORMACE
iniciátor
kontinátor
interakce
dominantní v přetváření idejí ostatních, nedominantní v navrhování vlastních
ani dominantní ani nedominantní členka diskuze
„svět“
chybí politická organizace
život v této společnosti:
neví, co chce ani jak by společnost fungovala
život v této společnosti:
reflexe „světa“
nic si nepamatuje
prožitek byl důležitější
organizace společnosti vychází z myšlení jedinců
lidé jsou liberální – sdílní, citliví, pečující, tolerantní a mají kritické myšlení
zapomenuté ideje:
obnovení zdravých společenských vztahů, naslouchat si
„radost pochází z konání“
(organizace společnosti není dotvořená)
lidé jsou spokojení, chtějí žít v této společnosti, ale nejsou masa

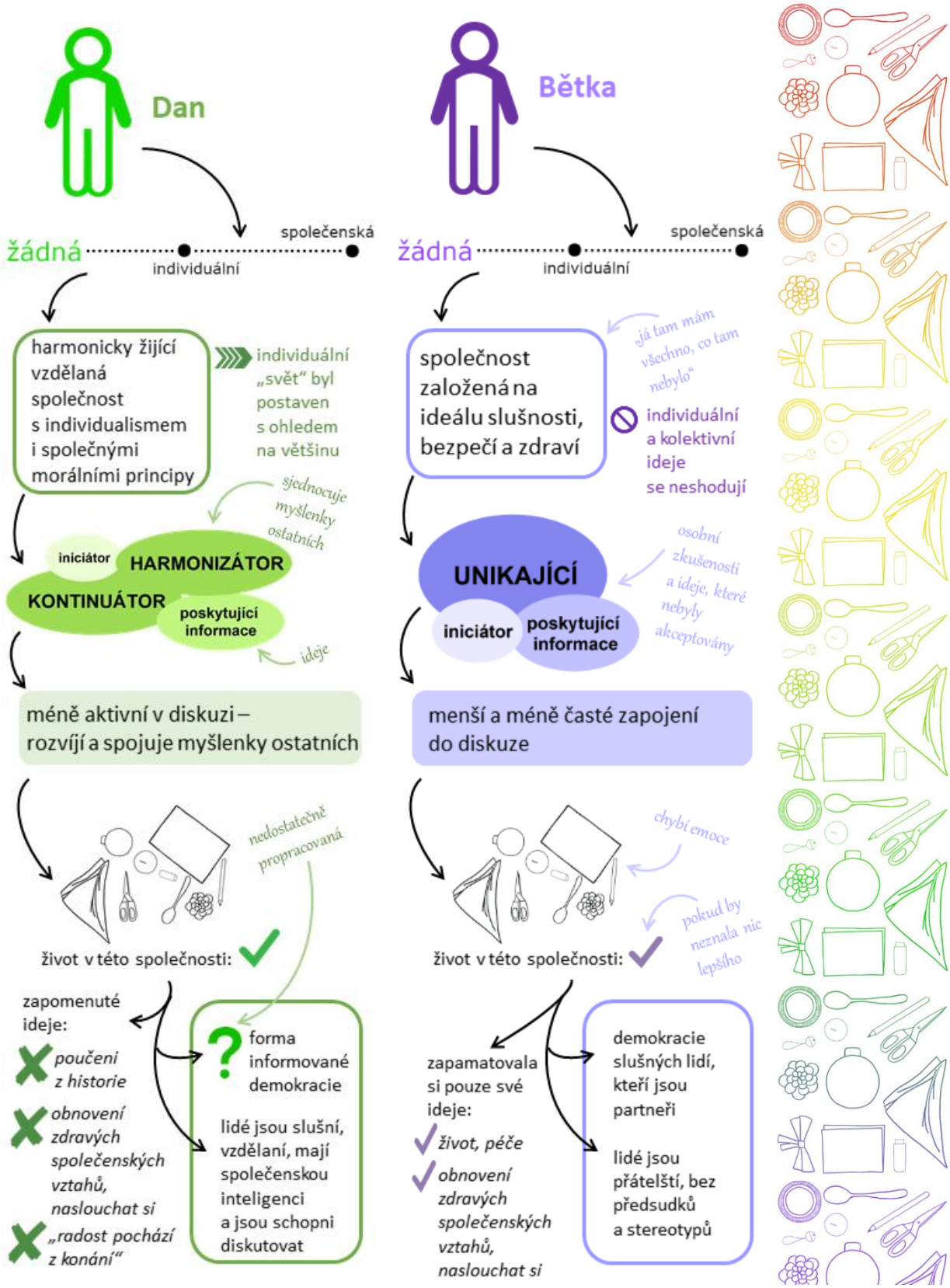
Dan
žádná
společenská
individuální
harmonicky žijící vzdělaná společnost s individualismem i společnými morálními principy
individuální „svět“ byl postaven s ohledem na většinu
sjednocuje myšlenky ostatních
iniciátor
HARMONIZÁTOR
KONTINUÁTOR
poskytující informace
ideje
méně aktivní v diskuzi – rozvíjí a spojuje myšlenky ostatních
nedostatečně propracovaná
život v této společnosti:
zapomenuté ideje:
poučení z historie
obnovení zdravých společenských vztahů, naslouchat si
„radost pochází z konání“
forma informované demokracie
lidé jsou slušní, vzdělaní, mají společenskou inteligenci a jsou schopni diskutovat
Bětka
žádná
společenská
individuální
společnost založená na ideálu slušnosti, bezpečí a zdraví
„já tam mám všechno, co tam nebylo“
individuální a kolektivní ideje se neshodují
UNIKAJÍCÍ
iniciátor
poskytující informace
osobní zkušenosti a ideje, které nebyly akceptovány
menší a méně časté zapojení do diskuze
chybí emoce
pokud by neznala nic lepšího
život v této společnosti:
zapamatovala si pouze své ideje:
život, péče
obnovení zdravých společenských vztahů, naslouchat si
demokracie slušných lidí, kteří jsou partneři
lidé jsou přátelští, bez předsudků a stereotypů

WORKSHOP 04 – popis „světa“

Václav: Já myslím, že vzhledem k tomu, jak jsme to postavili, že to není možný říct nějak dogmaticky: je tam ta ambivalence, ta pestrost, je tam jako hodně prostoru i v tý otevřenosti vůči novým generacím.

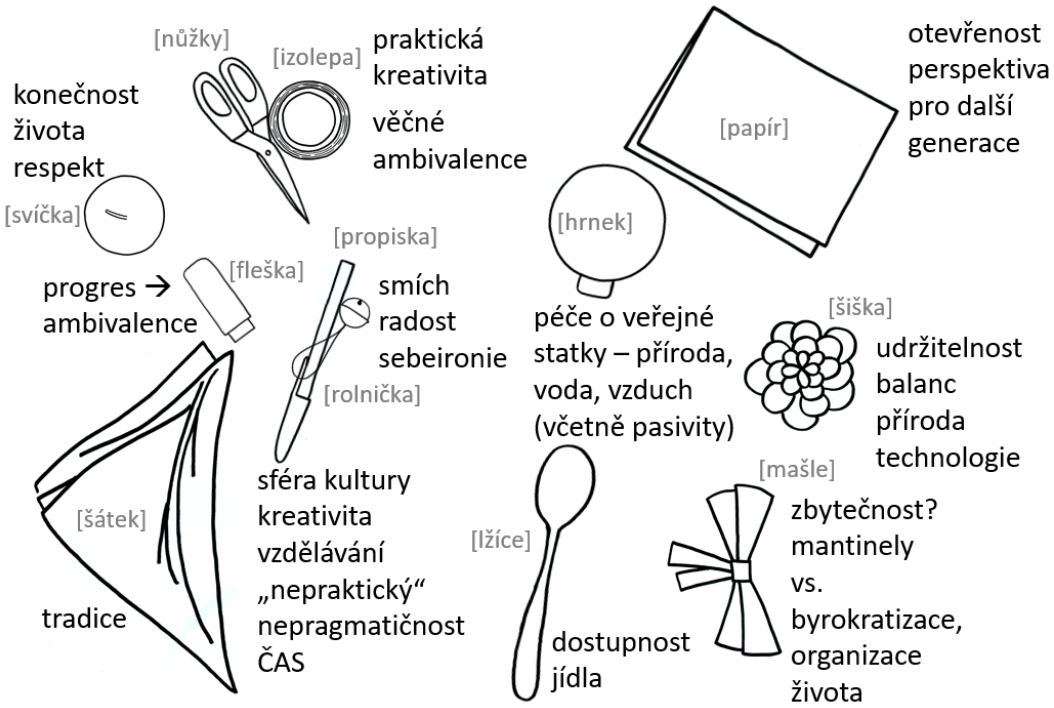

Vytvořený „svět“ je velmi otevřený v tom, že jej participující považovali za proces, který si každá generace dotvoří jinak. I tak ale jsou v této společnosti určité hodnoty a pravidla (od udržitelnosti až po zachování tradic). V tomto „světě“ všichni mají uspokojené základní potřeby. Společnost obsahuje i nepragmatické aspekty, stejně tak jako radost a sebeironii. Každý aspekt společnosti je ambivalentní v tom, že ji může ovlivnit jak pozitivně, tak negativně. Například praktická kreativita může vést k prospěšným vynálezům, ale také k věcem, které pouze ničí životní prostředí. Lidé v tomto světě nalezli jakousi rovnováhu mezi tím, jak se starat o přírodu, a zároveň jí dát svobodu, aby se vyvinula sama. Lidé také hromadně pečují o veřejné statky. Přesný mechanismus péče je ambivalentní. Vzhledem k tomu, že společnost má pouze základní pravidla a neřídí tedy každodenní život jedinců, mnoho z organizace společnosti závisí právě na lidech a jejich decentralizované, lokální organizaci. Společnost prosperuje za předpokladu, že je každý jedinec aktivní a zodpovědný a zároveň respektuje ostatní.

<u>Myšlenky, které se ze společnosti dají vyvodit:</u>

Společnost je ambivalentní proces, který dotváří lidé, kteří v ní právě žijí – aktivita, zodpovědnost a respekt jedinců jsou klíčové.

Společnost je decentralizovaná, ale má pevně daná a nějakou institucí udržovaná základní pravidla.

Ambivalence

Čeněk: K ambivalenci jsme myslím dospěli u tý přírody v tom jako, jestli teda příroda je v tom totálním jako nezasahování nebo jestli vnímáme přírodu pro sebe jako pro lidi, kteří ji v ní žijí a nějak se k ní vztahují. A postupně jsme potom zjistili, že nám, že nám vlastně prosakuje i do všech ostatních kategorií.

Participující si uvědomovali, že vše, co do společnosti vložili, je ambivalentní, a že každá generace to využije jiným způsobem. Ambivalenci ale nepovažovali za něco negativního. Viděli ji jako možnost vyvíjet společnost dál. Ambivalence také umožňovala pestrost. Ambivalence se promítla do každého aspektu společnosti od vzdělání až po kreativitu anebo rozdělení zdrojů.

Decentralizace

Ester: A myslíš, že bys tam byl spokojený?

Václav: Já ano, protože ten myslím si, že jako bych se a ostatní lidi, které znám, bysme se dokázali najít v těch sebeorganizacích se, jednotkách, které se můžou různě překrývat, můžou být kreativní, jsou dynamický.

Všichni participující viděli tuto společnost jako decentralizovanou. To znamená, že by lidé v ní byli více zapojení do rozhodování o společnosti a její budoucnosti. Decentralizace ale nemůže fungovat bez nějakých větších, řídících institucí, které určují základní hodnoty. Někteří participující viděli decentralizaci spíše ve starání se o své blízké, zatímco jiní ji vnímali jako organizaci za účelem ovlivnění společnosti a její budoucnosti.

Nepragmatičnost – kreativita

Čeněk: No prostě vědění, jako rámcově všechno to, co s tím souvisí, a akcentovali jsme tím přidáním rolničky to, že se to nesmí brát moc vážně, a to že by to vlastně nemělo směřovat k nějakým totalitnímu vědění, ale že by to mělo být jakoby otevřeno tý změně a tý kreativitě.

Podle participujících nemají ve „světě“ být jenom užitkové věci, ale i věci pro radost, ty věci, které jsou nepragmatické. Kreativita tedy byla rozdělena na užitkovou a kreativní za účelem kreativity. Kreativita byla propojená nejenom se vzděláváním, ale také se sebeironií a radostí. Ty byly zároveň propojeny se vzděláváním.

Pasivní a aktivní péče

Šimon: No já to možná beru vlastně jako opačně jo, já si myslím že ehm to je zas ta svoboda jo, že pro mě je strašně důležitý vlastně aby i ti druzí mě nechali žít ten život, kterej já chci žít jo, no ale zároveň je tam ten respekt… Jako uvědomovat si, že vlastně i ta pomoc může být omezující za určitých okolností.

Když se participující bavili o ideji „péče o veřejné statky“, nedokázali se úplně shodnout na tom, jestli je potřeba statky nechat ležet, nebo o ně aktivně pečovat. Šimon argumentoval tím, jak je dobré nechat les ležet ladem, ať se o sebe postará. Václav naopak poukazoval na to, jak je důležité zakomponovat krajinářství, a obecně biologii, do plánování společnosti. Participující nakonec souhlasili, že někdy je lepší aktivní péče a jindy pasivní a že péče – stejně jako všechno ostatní – je ambivalentní.

WORKSHOP 04 – interakce 01

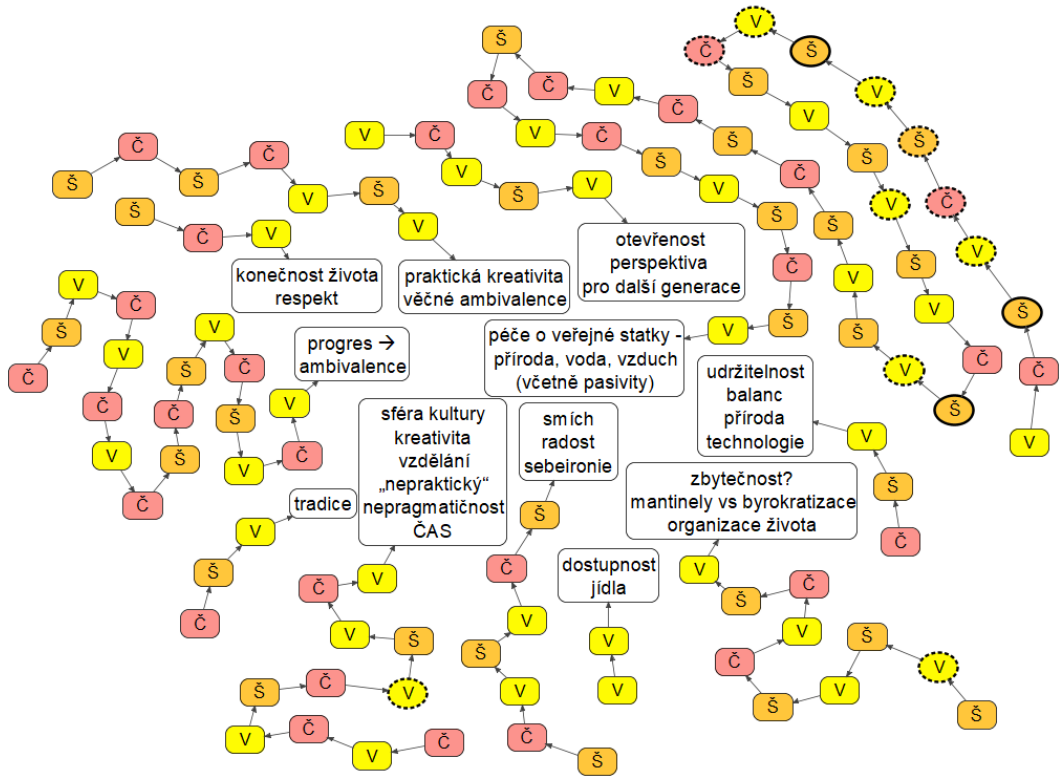

LEGENDA – každý rámeček je v barvě participanta/ky s jeho/její iniciálou

P participant/ka – součást diskuze

P participant/ka – jiný pohled na věc, není součástí výsledné ideje

P participant/ka – jiný pohled na věc, je součástí výsledné ideje

LETMÝ POHLED NA INTERAKCE

- Všichni participující se účastnili všech diskuzí. **Čeněk** se účastnil o něco méně než ostatní.
- Nejdelší diskuze s nejvíce různými pohledy na věc byla o ideji „péče o veřejné statky – příroda, voda, vzduch (včetně pasivity),“ naopak „dostupnost jídla“ byla tak akceptovaná, že o ní nikdo nediskutoval. **Václav** ji pouze navrhl.
- Pokud měl některý z participujících jiný pohled na věc, ten se většinou stal součástí ideje. Pouze některé **Šimonovy** ideje nebyly zakomponovány do výsledného „světa“.

WORKSHOP 04 – interakce 02

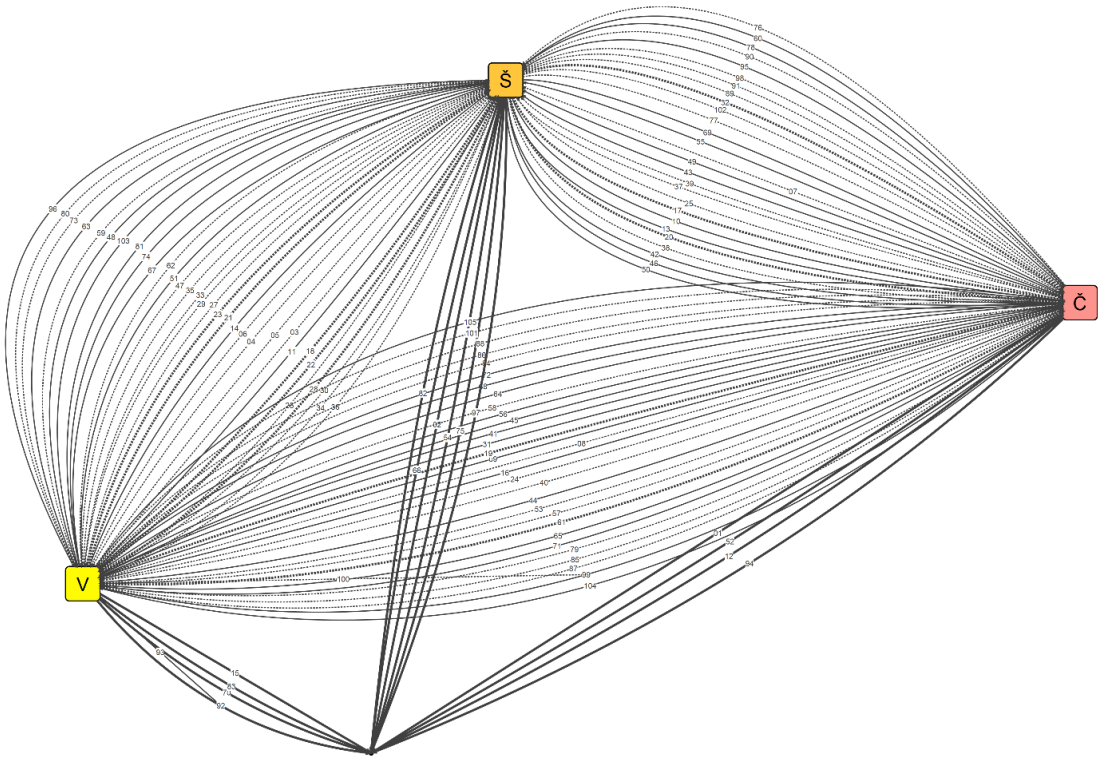

LEGENDA
každý rámeček je v barvě participanta/ky a je v něm jeho/její iniciála
tečka, ke které vedou silné čáry, symbolizuje návrhy

LETMÝ POHLED NA KOMUNIKAČNÍ SÍŤ

- Komunikační síť je velmi hustá a je v ní spousta návrhů na diskuzi.
- Všichni participující komunikovali se všemi a nikdo příliš diskuzi nedominoval.
- Ačkoliv **Šimon** navrhnul o pár předmětů více než ostatní, participující navrhovali relativně rovnoměrně.
- Ne všechny návrhy participujících se dostaly do konečné ideální budoucnosti společnosti.

participant/ka

politická participace

individuální vize

skupinová role

interakce

„svět“

reflexe „světa“

Václav

žádná ●·····●·····společenská

individuální

nehierarchická, antikapitalistická společnost, kde jsou si všichni rovni

ale překrývají se

⊘ individuální a kolektivní ideje se neshodují

poskytující informace

NAVIGÁTOR

HARMONIZÁTOR

iniciátor

nové ideové pohledy

facilitace diskuze, participace ve všech částech

chybí explicitní kritika kapitalismu

život v této společnosti: ✓

nic si nepamatuje

horizontální organizace skupin a jednotlivců v rámci větší instituce

lidé se navzájem respektují, jsou různorodí, provázaní, zapojení do společnosti

prožitek byl důležitější

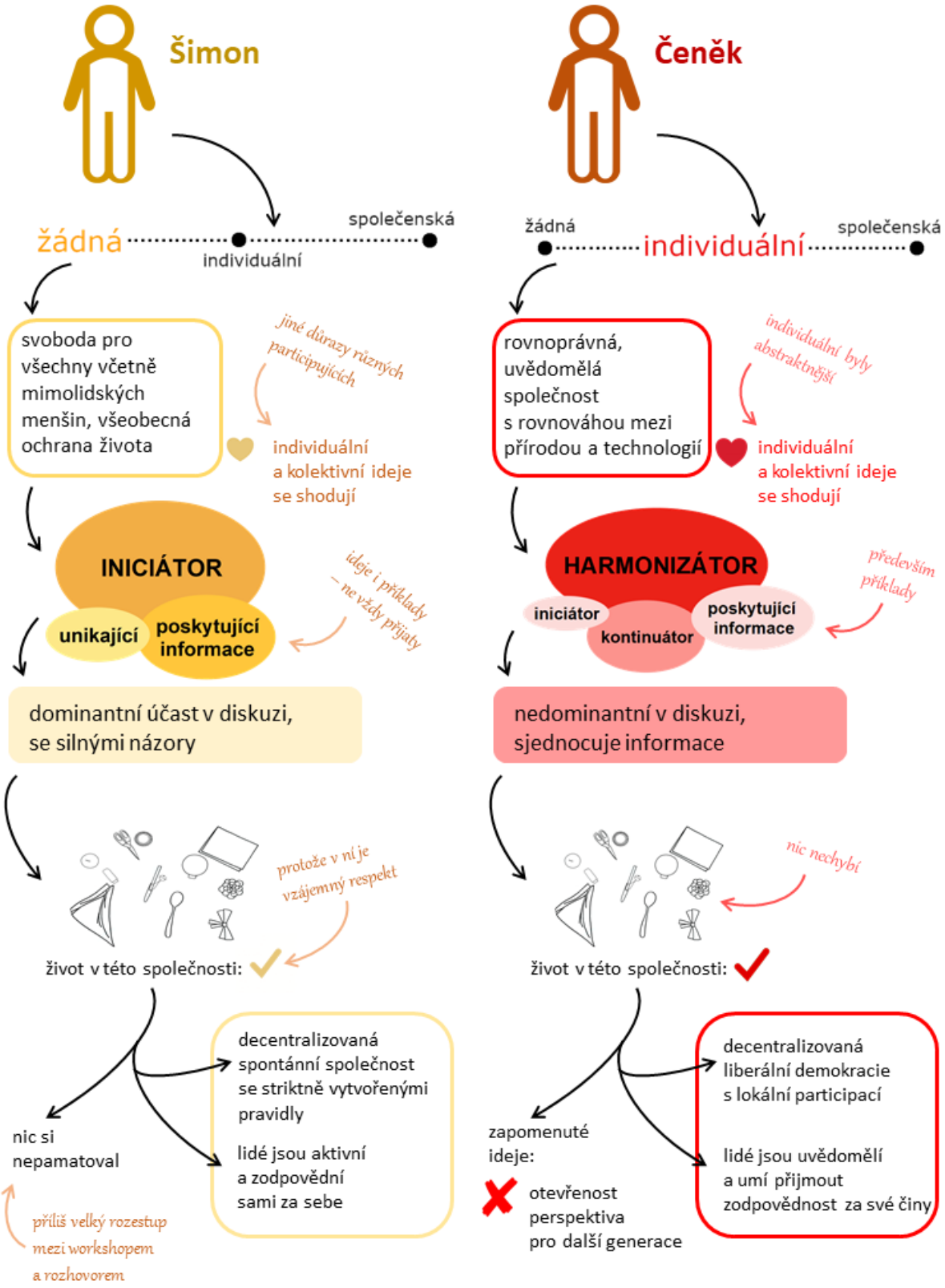
Šimon
žádná
společenská
individuální
svoboda pro všechny včetně mimolidských menšin, všeobecná ochrana života
jiné důrazy různých participujících
individuální a kolektivní ideje se shodují
INICIÁTOR
unikající
poskytující informace
ideje i příklady – ne vždy přijaty
dominantní účast v diskuzi, se silnými názory
protože v ní je vzájemný respekt
život v této společnosti:
nic si nepamatoval
decentralizovaná spontánní společnost se striktně vytvořenými pravidly
lidé jsou aktivní a zodpovědní sami za sebe
příliš velký rozestup mezi workshopem a rozhovorem
Čeněk
žádná
individuální
společenská
rovnoprávná, uvědomělá společnost s rovnováhou mezi přírodou a technologií
individuální byly abstraktnější
individuální a kolektivní ideje se shodují
HARMONIZÁTOR
iniciátor
kontinuátor
poskytující informace
především příklady
nedominantní v diskuzi, sjednocuje informace
nic nechybí
život v této společnosti:
zapomenuté ideje:
otevřenost perspektiva pro další generace
decentralizovaná liberální demokracie s lokální participací
lidé jsou uvědomělí a umí přijmout zodpovědnost za své činy

6B. PROŽITKY POLITICKÉ IMAGINACE – FENOMENOLOGIE

První část interpretace mi umožnila se seznámit s workshopy tak, jak jsem je neznala. Díky ní jsem se naučila více o každém participujícím. Byla jsem o krok blíže chápání politické imaginace, kterou jsem v teoretické části definovala jako *specifický proces dialogu založený na fiktivním myšlení, ve kterém si participující představují alternativní svět*. Zvážila jsem, že před pochopením politické imaginace tak, jak byla navozena na workshopu stavěním ideální budoucnosti společnosti z každodenních předmětů, potřebuji vědět, co participantky a participanti na workshopech prožívali.

I když jsem se jako výzkumnice na workshopy dlouho dívala pouze jako na způsob, jak lépe pochopit politickou imaginaci, nechtěla jsem opomenout prožitek z workshopu. Prožitek, tak jak ho chápe fenomenologie, je „komplexní objekt, překračující smyslové vnímání tak, aby zahrnoval i kognitivní a interpretační schopnosti[59]" (Alcoff, 2000, s. 48). Při zkoumání prožitků politické imaginace jsem předpokládala, že „ti, kteří fenomény zažili, je mohou sdělit vnějšímu světu[60]" (Todres & Holloway, 2004). Zaměřovala jsem se na „významy a podstaty prožitků[61]" (Mapp, 2008, s. 308) a hledala prožitky společné většině participantům a participantkám.

Při průzkumu prožitků se nejdříve zaměřuji na kolektiv a poté na jednotlivce. Popisuji, jak situace probíhala, a potom ukazuji prožitky, které se v situaci vyskytovaly. Na každý popis jsem si vybrala jeden z workshopů nebo jednoho/nu z participujících. To ale neznamená, že se podobné prožitky nevyskytovaly i jindy.

Zaměření na úroveň kolektivu ukázalo, že prožitek z workshopu se pohyboval po specifické trajektorii, kdy na začátku docházelo k vyrovnávání se s novým, nezvyklým prostředím, následovalo pochopení procesu a překvapení z toho, že funguje, a ponoření do procesu. Když jsem workshop ukončila, participující to často vnímali jako předčasné. Po workshopu jedinci prožitek reflektovali buď s nadšením, smutkem a nejistotou nebo ambivalentními pocity.

Protože byl výzkum koncipován jako ohniskové skupiny, uvědomovala jsem si, že prožitek politické imaginace kopíruje návrh workshopu. Prožitky začátku a procesu se

[59] Překlad vlastní, originál: complex object, exceeding sensory perception so as to include cognitive and interpretive faculties as well

[60] Překlad vlastní, originál: those that have experienced phenomena can communicate them to the outside world

[61] Překlad vlastní, originál: meanings and essences of the experience

daly srovnat s prožitky politické imaginace v jiných prostředích. Když kathleen blee (2015) popisuje politickou imaginaci v začínajících společenských hnutích, ukazuje, jak se na začátku skupina poznává (vyrovnávání se s novým, nezvyklým prostředím) a následně dochází k brainstormingu nových idejí (pochopení procesu a překvapení z toho, že funguje, a ponoření do procesu) (blee, 2015). Zatímco workshopy jsem zastavila po prvotním procesu politické imaginace, kathleen blee popisuje, jak se politická imaginace mění při dlouhodobé spolupráci. Ukončení politické imaginace vypovídá více o workshopu a méně o procesu samotném.

Reflexe a vzpomínky po workshopu přibližují dopad politické imaginace. Nepředpokládala jsem, že hodinový workshop výrazně ovlivní životy participujících. I tak přechod z nezvyklého prostředí workshopu zpátky do každodenního světa, přesněji prožitek z tohoto přechodu, ovlivnil vztah participantů/tek k politické imaginaci a tím i to, zda zvažovali, že by se zapojili znovu.

Na úrovni jedince se každý z participantů/tek vyrovnával/a s dílčími aspekty politické imaginace. Participující se museli vyrovnat s rozdíly mezi individuální a kolektivní ideální budoucností společnosti, buď tím, že je rozdělili, nebo tím, že je propojili, i když nebyly zcela kompatibilní. Někteří se také vyrovnávali s úrovní abstrakce, na které přemýšleli. Jak při workshopu, tak při reflexi se každý/á musel/a vyrovnat s tím, jak vnímá sám/a sebe ve vztahu ke společnosti – jestli se vůči ní vymezuje, nebo se považuje za její součást.

Prožitky vyrovnávání mezi individuální a kolektivní představou ideální budoucnosti společnosti, abstraktní a konkrétní úrovní přemýšlení a jedincem a společností byly součástí prožitku politické imaginace. To, jak se každý/á participant a participantka vyrovnal/a s jednotlivými aspekty, ovlivnilo průběh politické imaginace.

6B.1 Prožitky politické imaginace – skupinová úroveň

Participující si nejvíce pamatovali kolektivní prožitky workshopů politické imaginace. Čím více o nich mluvili v reflexivních rozhovorech, tím více jsem si uvědomovala, jak moc byly ovlivněny strukturou workshopu. Scénář workshopu byl rozdělen na úvod a explorativní otevření, hlavní aktivitu a závěr a po workshopu v horizontu dvou týdnů následoval reflexivní rozhovor. Protože prožitky kopírovaly stejnou trajektorii, rozdělila jsem zkoumání prožitků workshopu na začátek (úvod

a explorativní otevření), proces (hlavní aktivita), ukončení (konec workshopu) a dozvuky politické imaginace (reflexivní rozhovor) (Figura 6B.A).

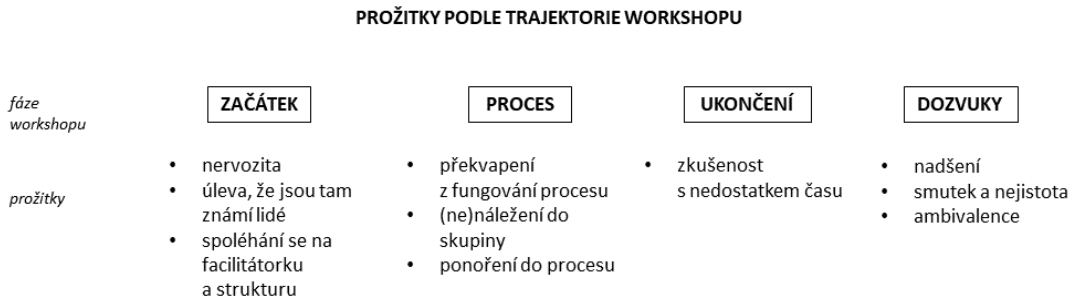

Figura 6B.A: Rozdělení prožitků podle trajektorie workshopu. Prožitky reprezentují zkušenosti participujících v různých fázích politické imaginace.

6B.1.1 Prožitky workshopu – začátek, proces a ukončení

Na druhém workshopu se nejdříve sešli Gustav, Ivan a Zuzka. Navzájem se znali a když si sedali kolem kulatého stolu, povídali si. Přestože se znali, Ivan později zmínil, že byl na začátku nervózní, že přece jen trvá, než si člověk zvykne na své spoluparticipující. Gustav vzpomínal na to, jak ho potěšilo, že workshop byl intimní, že se s ostatními znal a že se v něm cítil dobře. Všichni zároveň na začátku workshopu zmiňovali moji roli. Když se dostali k procesu politické imaginace, k samotné výstavbě ideální budoucnosti společnosti, už jsem z jejich vyprávění zmizela.

Chvíli před tím, než jsme se dostali do poloviny workshopu, se Ivan, Gustav a Zuzka ponořili do procesu politické imaginace. Ani jeden z nich neočekával, že se dokáží domluvit, a příjemně je to překvapilo. Zhruba v polovině workshopu Gustavovi volal František, který měl zpoždění, jestli může vejít dovnitř. I když jsem si nebyla jistá dopadem jeho příchodu, pozvala jsem ho do procesu politické imaginace. Příchod Františka ukázal, jak moc už se proces politické imaginace ustálil. I když se všichni snažili, Františkovi nějakou dobu trvalo, než se do procesu také ponořil a než se stal součástí skupiny.

Když se workshop blížil ke konci, participující stále měli mnoho idejí a všichni mi pak řekli, že měli pocit, že nestíhají a že by zůstali i déle. Z workshopu odcházeli s pocitem, že „svět" nedokončili a že neuzavřeli diskuze, které na workshopu začali.

Na začátku workshopu byla vždy cítit nervozita a pokud participující někoho z ostatních znali, často to zmiňovali i v reflexivním rozhovoru jako prvek úlevy. Aby politická imaginace mohla začít, byla potřeba struktura, která participující navede – role facilitátorky a mechanismus workshopu klíčové v navození politické imaginace. Nervozita a vstup do nového prostoru byly ulehčeny tím, že se jedinci na workshopu seznámili při individuální aktivitě. Začátek workshopu sloužil k překonání prožitků nervozity a k usnadnění vstupu do druhé fáze.

Snad každý z participantů a participantek zmínil, že je příjemně překvapilo, že něco postavili. Když jsem před ně dala krabici s věcmi, nedokázali si představit, že by mohli něco vytvořit. Postupně se všichni ponořili do procesu. Ne každý ale proces vnímal jako čas, kdy byl součástí skupiny. Když Bětka (W03) reflektovala svoji zkušenost na workshopu, zmiňovala, že se rozhodně součástí skupiny necítila, že nebyla vyslyšena, ale zároveň si uvědomovala, že do vytvořeného „světa“ přidala i své myšlenky. Bětka necítila sounáležitost se skupinou, ale i tak byla ponořená do procesu tvorby ideální budoucnosti společnosti.

Závěry workshopů, i tak jak je mám zapsané v terénním deníku, byly vždy trochu uspěchané, a to především protože byly určeny ne tím, kdy se participující rozhodli, ale hodinou, kterou jsme na workshop měli. Prožitek ze závěru workshopu se projevil jako pocit nedostatku času a nedokončenosti. Především participantky a participanti z druhého a třetího workshopu zmiňovali, že „svět“ nebyl dokončený, že by na workshopu rádi zůstali déle. Na druhou stranu na prvním workshopu Cyril, Jana a Hugo dostavěli ideální budoucnost společnosti před časovým limitem, sami proces politické imaginace dokončili a v rozhovorech potřebu delšího času nereflektovali. Jejich prožitkem bylo nadšení a potěšení „světem“, který vytvořili.

I když se prožitky velmi lišily – například podle toho, jak emocionální, extrovertní a připravení se jedinci cítili – politická imaginace vždy začínala nervozitou z kolektivu a zvykáním si na netradiční prostor, pokračovala procesem, do kterého se dříve či později jedinci ponořili, a většinou končila abruptně, pokud účastníci a účastnice nedokončili ideální budoucnost společnosti před časovým limitem.

6B.1.2 Dozvuky politické imaginace po workshopu

Po třetím workshopu jsem se postupně sešla s Eliškou, Danem, Anetou a Bětkou, a protože jsem všechny rozhovory měla v jednom týdnu, překvapilo mě, jak moc se liší zkušenosti jednotlivých participujících. Eliška se mnou dlouho diskutovala o tom, co je to štěstí, jestli je štěstí ideální, a uváděla, jak jí po workshopu bylo smutno, že k ideálu nikdy nedojdeme. Dan, se kterým jsem se viděla ten stejný den, mě naopak překvapil naprosto racionální a docela nezaujatou odpovědí, kdy zanalyzoval workshop bez jediné emoce nebo zážitku. O pár dní později mě Aneta pozvala k sobě na čaj a povídala mi o tom, jak kouzelný pro ni workshop byl a že by se něčeho podobného ráda zúčastnila znovu. Bětka, se kterou jsem si odpoledne sedla na kávu, se mou naopak sdílela, jak se na workshopu necítila součástí skupiny, a vysvětlila mi své názory bez toho, aby v ní vzpomínka na workshop vyvolávala jakékoliv emoce.

Reflexivní rozhovory ukazují, jak moc se prožitky dozvuků workshopu lišily. Skrze hermeneutickou fenomenologii jsem identifikovala tři společné kategorie prožitků dozvuku workshopů. Někteří z nich měli dobrý pocit, byli nadšení a ti také často zmiňovali, že by si rádi procesem prošli znovu. Eliška (W03) a Zuzka (W02) byly z workshopu rozesmutnělé, protože si skrze politickou imaginaci uvědomily, jak neideální je náš svět a jak těžké, snad i nemožné, by bylo ho zlepšit. I Zuzka a Eliška zmínily, že by se rády do podobného workshopu znovu zapojily, a Eliška dokonce navrhovala pomoc s organizací víkendové akce na toto téma. Ať už byly emoce spíše pozitivní nebo negativní, silné dojmy z workshopu, jeho intenzivní prožitek, vedl participující k tomu, že chtěli politickou imaginaci zažít znovu. Dan (W03) a Bětka (W03) se mnou na reflexivním rozhovoru nesdíleli žádný intenzivní prožitek z workshopu a ani nezmiňovali, že by se něčeho podobného znovu rádi zúčastnili.

Ze začátku mě to svádělo k přemýšlení nad tím, zda to, jak workshopy probíhaly, ovlivnilo, jak se participující vztahovali k politické imaginaci. Protože ale dozvuky politické imaginace po každém workshopu byly tak různorodé, uvědomila jsem si, že jde o můj nesprávný předpoklad. Například po prvním workshopu, který byl podle všech participujících velmi příjemný, byl Hugo k politické imaginaci ambivalentní, zatímco Jana a Cyril z ní byli nadšení a rádi by si proces zopakovali.

Proces politické imaginace, kterým účastníci a účastnice prošli, v nich zanechával různé prožitky, které nebyly přímo ovlivněny průběhem workshopu. Tyto prožitky byly buď intenzivní a vedly k ochotě si workshop zopakovat, nebo ambivalentní, kdy politická imaginace na úrovni prožitku participující příliš neoslovila. To ovšem neznamenalo, že je nezaujala například na intelektuální úrovni, jak poznamenal Dan při reflexivním rozhovoru:

Dan (W03): To je, já nevím, jestli to nebude vyznít blbě, pro mě to celé je takové jako na jednu stranu mi to dělá problém, na druhou stranu je to také důvod, proč jsem do toho šel, protože jsem to chtěl se s tím nějak konfrontovat. Mně celý ten koncept přijde strašně idealistický a celkově i ten workshop v návaznosti byl takový. Jako chápu, kam se tím snažíš mířit, protože snažíš se vymanit z toho jako to nemá smysl, stejně to bude takhle, a tak a snažíš se fakt uvažovat o tom, co by se dalo udělat, aby to bylo lepší. Ale já jsem v tomhle pohledu strašný pesimista, až cynický pesimista.

6B.2.3 Shrnutí – kolektivní prožitky politické imaginace

Každý z participujících si z workshopu odnesl/a i prožitky kolektivní politické imaginace, které se mnou sdílel/a při reflexivním rozhovoru a díky kterým jsem lépe

pochopila proces politické imaginace i celého workshopu. I když prožitky kopírují strukturu workshopu, některé se vztahují k politické imaginaci. Zatímco zakončení workshopu poukazovalo na příliš krátký čas, analýza vstupu do workshopu a procesu politické imaginace ukázala, jak jedinci prožívali kolektivní proces politické imaginace.

Proces politické imaginace začínal nervozitou, často hledáním někoho známého a spoléháním se na toho, kdo politickou imaginaci inicioval, v tomto případě na mě v roli facilitátorky. Postupně, když participující zjistili, že proces funguje, se do něj ponořili. Ponoření se do procesu ale neimplikovalo pocit, že je osoba součástí skupiny. Stejně tak se nepotvrdil předpoklad, že se člověk musí cítit součástí skupiny, aby mohl participovat na procesu politické imaginace. Prožitek politické imaginace v kolektivu se vyvíjí a buď přirozeně končí, když je ideální budoucnost společnosti postavena, nebo když je zastaven facilitátorkou. Protože skupiny měly přesně dané zadání, politická imaginace by vždy skončila v momentu, kdy by „svět“ byl dostavěn. Politická imaginace ale má potenciál se dál vyvíjet. Například poté, co jsem zrealizovala dva paralelní workshopy pro aktivisty a aktivistky, rozhodli jsme se v hovorech pokračovat – vybrali jsme si témata, která nás nejvíce zaujala, a rozvedli je v samostatných diskuzích. Při výzkumu to bohužel nebylo možné.

6B.2 Prožitky vyrovnávání – individuální úroveň

Zároveň s kolektivní prožitkem prožíval/a každý z participujících workshop individuálně. V rámci politické imaginace se participantky a participanti museli vyrovnat s některými idejemi, které nebyly v souladu s idejemi ostatních. Jednotlivci se často vyrovnávali s rozdíly mezi svou individuální a kolektivní vizí „světa“, mezi abstraktním a konkrétním myšlením a tím, jak vnímali sami sebe ve společnosti. Každý typ vyrovnávání obsahoval několik častých prožitků, které jsou rozepsány ve figuře 6B.B a které popisuji v následujících sekcích.

Figura 6B.B: Diagram zobrazující tři typy prožitku vyrovnávání a dílčí, časté prožitky v rámci každého typu.

6B.2.1 Prožitek vyrovnávání: individuální vs kolektivní

Protože workshop začínal individuálním cvičením a poté přecházel do kolektivního procesu, každý/á se musel/a vyrovnat s přechodem mezi svými individuálními a kolektivními představami „světa“. Někteří svoji individuální a kolektivní budoucnost společnosti rozlišovali, někteří se je snažili spojit a jiní je vnímali jako propojené bez delšího zamyšlení.

Dan (W03) byl jeden z participujících, kteří rozlišovali individuální a kolektivní „svět“ velmi zřetelně a museli se s tímto vymezením nějak vyrovnat:

Ester: Hmmm, jo to je zajímavé a myslíš, že se ta tvoje ideální budoucnost shoduje s tou, co jste postavili dohromady?

Dan (W03): Jo, to je právě taky jedna věc, já hmm já mám sice takhle svoji ideální, tu ideální společnost nebo nějak jsem si to představoval, ale nemůžu říct, že jsem do té skupinové práce projektoval jakoby své individuální přání. Jo, spíš, než abych se zaměřil na to jako, co by byla moje ideální společnost, jsem se zkusil zaměřit jako na to, co by byla ideální společnost pro většinu.

Konkrétně Dan se musel vyrovnat s tím, co by chtěl v ideální budoucnosti společnosti on a co by (podle něj) bylo nejlepší pro většinu. Václav (W04) si uvědomoval, že jeho individuální „svět“ byl explicitně antikapitalistický, zatímco vytvořený kolektivní „svět“ nebyl. Vyrovnávání mezi individuální a kolektivní ideální budoucností společnosti ovlivňovalo to, co participující sdíleli a nesdíleli v rámci procesu politické imaginace.

Oproti Danovi se Zuzka (W02) pokusila spojit své individuální ideje s kolektivními. Z mého pohledu se sice ne všechny Zuzčiny hodnoty ve „světě“ odrážely, ona to ale vnímala jinak:

Zuzka (W02): Myslím, že ano, že jsme se tak nějak shodli na tom, například jak jsme řešili hmm nějaký ten vzájemný respekt mezi profesemi, to už přece jenom tak nějak trošku naznačuje ten respekt mezi lidmi.

Zuzka měla ve své individuální budoucnosti společnosti napsáno „respekt mezi všemi“. I když se respekt mezi všemi neobjevil v kolektivní ideální budoucnosti společnosti, Zuzka rozšířila význam jednoho z předmětů ideální budoucnosti společnosti – „vzájemný respekt mezi profesemi“ – tak, aby reprezentoval i její ideu.

Mnoho participantek a participantů příliš neřešilo, jestli se individuální a kolektivní budoucnosti společnosti shodovaly. Většina z nich popsala, jakým způsobem se shodují, a někteří shodu bez další reflexe odkývali:

Ester: Hmhmm a myslíš, že ta tvoje ideální společnost, cos napsal tady, se shoduje s tou, kterou jste vyrobili dohromady?

Hugo (W01): hmmhmm [tj. souhlas]

Ne ve všech případech, kdy participující měli pocit, že se budoucnosti shodují, tomu tak opravdu bylo. Někteří z nich spíše neměli potřebu vyrovnávat se s rozdíly mezi individuálním a kolektivním „svět“ – k vyrovnání docházelo formou vyhnutí.

Každý z participujících se musel/a nějak vyrovnat s potenciálním rozdílem mezi svou individuální ideální budoucností společnosti a „světem“, který kolektivně vytvořili na workshopu. K tomu došlo buď skrze vymezení individuálního a kolektivního „světa“ na samostatné jednotky, snahou „světy“ spojit anebo vyhnutí.

6B.2.2 Prožitek vyrovnávání: abstraktní vs konkrétní

Zatímco většina participantů/ek prošla vyrovnáváním mezi individuální a kolektivní ideální budoucností společnosti, pouze pár participujících řešilo rozdíly mezi úrovněmi abstrakce myšlení. Pokud to ovšem řešili, vždy zmiňovali, že díky kolektivnímu procesu své abstraktní ideje posunuli na konkrétnější úroveň:

Ester: Hmmm hmmm když jsi teďka měl čas nad tím přemýšlet, změnil bys něco nebo máš pocit, že to tak jako reprezentuje tvoji ideu plus mínus?

Cyril (W01): Ne, mně se fakt líbilo, kam jsme jako došli, že že od nějakých tady jako základních tezí jsme spíš pak vymýšleli jako to reálné fungování, i když to bylo na základě nějakých jako předaných předmětů, tak pořád jsme tvořili jakousi ideální společnost prostě ve smyslu fakt nějakého spíš sci-fi. Jo jako takže jako po tom

workshopu, jestli bych to napsal přesně tak, minimálně ten začátek by byl stejný, a ten zbytek by spíš že, jak to říct, no by po tom workshopu bych tam možná psal víc jako konkrétnější styly než ty, než jak se řekne nekonkrétní?

Ester: Abstraktní?

Cyril (W01): Ano, děkuju než ty abstraktní pojmy, co tady mám jako spokojenost, svoboda, zájem jako.

Máločí individuální ideální budoucnost společnosti se pohybovala na jiné úrovni abstrakce než kolektivní „svět“. Pokud ano, jedinci se s tím vyrovnávali tak, že své abstraktní ideje převedli do konkrétnější roviny a přizpůsobili se úrovni abstrakce kolektivu.

6B.2.3 Prožitek vyrovnávání: jedinec vs společnost

Po workshopu jsem často slýchávala úvahu, zda je ideální budoucnost společnosti realizovatelná a jak bychom se k ní mohli dostat. Workshop sice vytvořil prostor, kde jedinci mohli přemýšlet mimo společnost a bez závazku ideje realizovat, to ovšem neznamenalo, že se všichni od společnosti úplně odpoutali. Naopak, přemítání nad „světem“ je donutilo přemýšlet nad změnou stávající společnosti, a tedy i nad tím, jaká je jejich role v ní. Participanti a participantky se museli vyrovnávat se svojí pozicí ve společnosti.

Jana (W01) byla jedna z mála, která se vůči společnosti vymezila a vnímala sama sebe mimo ni:

Ester: Dobře, ale takže jako by ta ta tvoje pozice je, že v současné době máš ty priority, že máš jako by sebe před nějakou společností.

Jana (W01): Ano, to ale asi je jako z důvodu toho, že jsem prioritizovala společnost před sebou a už mi to ubližovalo tím způsobem, že jsem řekla dost. Já jsem důležitá, pak je můj partner, pak moje rodina je důležitá a pak všichni ostatní, že jsem si ty priority v nějakých mnoha letech ještě dokázala posunout. A pořád se mi to nedaří, pořád je pro mě důležitější partner, rodina a pak já a není to dobře. Jsem si vědoma toho, že to není úplně dobře.

Jana již měla promyšlenou svoji pozici vůči společností a tím, že se vůči ní vymezovala, dále nepřemýšlela ani nad společenskou změnou. Většina ostatních participujících však o své pozici ve společnosti polemizovala. Někteří, jako například František (W02), si uvědomovali, jak je jejich pozice ve společnosti ovlivňuje, a snažili se si od ní udělat odstup.

František (W02): Možná, že já žiju v nějaké té dokonalé bublině a vidím prostě ten svět, že je hodně hodně v pohodě, a mám pocit, že jako už se nemáme moc kam jako posouvat, aby jako to zas nebylo něco úplně jinýho, aby to furt bylo reálné, protože lidi jsou strašně různí.

Jiní sami sebe vnímali jako bezmocné a snažili se s tím vyrovnat. K vyrovnání většinou došli tak, že koncipovali společenskou změnu jako individuální, čímž se posunuli od vnímání své vlastní pozice jako bezmocné k vnímání své pozice jako potenciálně schopné měnit společnost. Individuální společenskou změnu viděli ve změně chování jedinců. Ačkoliv některé „světy" měly potenciál jiného uspořádání než současná společnost, protože participující vyrovnávali svoji pozici ve společnosti důrazem na individuální změnu, a ne na změnu systémovou, nesoustředili se tolik ani na jiné systémové uspořádání ideální budoucnosti společnosti.

6B.2.4 Shrnutí – prožitky vyrovnávání na individuální úrovni

Každý, kdo prošel workshopem politické imaginace, také narazil na prožitky vyrovnávání rozdílů mezi individuální a kolektivní ideální budoucností společnosti, abstraktní a konkrétní úrovní myšlení a jedincem a společností, a tím ovlivnil proces politické imaginace. Zatímco srovnávání individuálního a kolektivního „světa" a abstraktní a konkrétní úrovně nebylo tak časté a neprolínalo se tolik s procesem politické imaginace, srovnávání mezi jedincem a společností proces ovlivnilo. To, jak se jedinci se svojí pozicí ve společnosti vyrovnali, když museli přemýšlet o ideální budoucnosti společnosti, ovlivnilo, na co se v rámci stavby „světa" soustředili. Místo důrazu na systém dávali důraz na individuální hodnoty právě proto, že tím vyrovnávali pocit bezmoci v celospolečenské změně soustředěním se na změnu individuální.

6B.3 Shrnutí – prožitky politické imaginace

Pro participanty a participantky byly prožitky důležitou součástí workshopu politické imaginace – často je zmiňovali ve svých popisech jeho průběhu. Prožitky z politické imaginace se projevovaly v různé intenzitě a nebyly přímočaře ovlivněny workshopem. Poznání těchto prožitků nám přibližuje politickou imaginaci – víme, jak ji jedinec prožíval.

Prožitek kolektivní politické imaginace začal vstupem do nezvyklého prostoru, který byl charakterizovaný nervozitou a spoléháním se na mechanismus workshopu a facilitátora/ku. Participující postupně pochopil, že prezentovaný proces politické imaginace může fungovat, a začal se do něj zapojovat. V rámci zapojení do procesu

buď měl, nebo neměl pocit, že je součástí kolektivu. Politická imaginace pokračovala podle struktury workshopu. Pokud kolektiv stihl ideální budoucnost společnosti postavit, proces politické imaginace přirozeně skončil. Byl-li proces předčasně ukončen facilitátorem/kou, pak jedinci měli pocit nedokončenosti a časového stresu. Dozvuky politické imaginace se u jedinců projevovaly různě. Pokud byl prožitek politické imaginace intenzivní, vzbuzoval touhu v procesu pokračovat.

Proces politické imaginace osoby prožívaly i na individuální úrovni. Vyrovnáváním se s napětím mezi individuální a kolektivní představou „světa“, abstraktní a konkrétní úrovní myšlení a svojí vlastní pozicí a společností mohli jedinci ovlivnit, na co budou klást důraz v rámci vytvořené ideální budoucnosti společnosti. Tento důraz určoval, jak vytvořený „svět“ vypadal a ukazoval, jak se jedinci s aspekty vyrovnali.

6B. Reflexe výzkumnice – vlastní prožitky z politické imaginace

Když jsem poprvé začala kódovat hermeneutickou fenomenologií, nedokázala jsem si představit, kam až mě dovede. Po dopsání této části je mi spíše líto, že jsem nemohla sdílet více. Mám pocit, že každý participující měl spoustu zajímavých prožitků, které částečně určovaly jeho/její průchod workshopem a díky kterým mi každý/á přirostl/a k srdci. Bylo příjemné dostat se do fáze, kdy jsem si pamatovala většinu svých participujících a jejich charakteristik. To samozřejmě neznamená, že jsem se nevracela k datům.

Pochopení prožitků participantů a participantek, jak těch, které jsem sdílela, protože byly časté, tak těch, které jsem pouze zjistila v rámci interpretace, mi opravdu pomohlo pochopit, co znamenalo projít workshopem politické imaginace. Především mě překvapilo vyrovnávání se s aspekty politické imaginace. Zároveň jsem lépe porozuměla tomu, proč mi tolik participujících zpětně oznámilo, že by chtělo více času. Tím, že jsem ustanovila cíl postavení ideální budoucnosti společnosti, jsem vlastně vymezila, kdy by měla politická imaginace skončit. I když stále věřím, že workshopy politické imaginace splnily svoji úlohu a ukázaly, co je a jak funguje politická imaginace, především u lidí, kteří s ní nemají zkušenosti, teď, když už jsem skoro na konci analýzy, bych chtěla více. Chtěla bych vědět, kam by se politická imaginace ubírala, kdybych nestanovila její cíl a jestli by vůbec byla možná.

Jsem ráda, že jsem se alespoň do určité míry mohla do každého z participujících vžít. Nejenom, že mi to pomohlo lépe pochopit prožitky politické imaginace, ale také to pro mě bylo cvičení v empatii. Mám vyhraněné politické postoje, které se snažím teoreticky i empiricky vždy podložit, a tak se v nich často cítím velmi jistá. To, že jsem se musela vžít do hodnot jiných lidí a pochopit, proč preferují individuální změnu a ne systémovou, proč nekritizují kapitalismus, proč mají pocit, že demokracie v národních státech je funkční systém, a proč nikdy nezmiňují moc, mě donutilo reflektovat své vlastní hodnoty (ale ne je změnit) a zároveň být otevřená jiným interpretacím společnosti. Stejně tak jako participantky a participanti vedli dialog, aby vytvořili „svět“, jsem já vedla dialog s nimi o jejich ideální budoucnosti společnosti, jejich vnímání sebe sama a společnosti a pocitech, které si z workshopu odnášeli.

6C. POLITICKÁ IMAGINACE JAKO KOLEKTIVNÍ MYŠLENÍ V NEZVYKLÉM PROSTORU – ZAKOTVENÁ TEORIE

Individuální a kolektivní prožitky participujících mi pomohly pochopit, jak na ně workshop působil a kde začínala a končila politická imaginace. Byl to ale až přístup konstruktivistické zakotvené teorie, který mě dovedl k pochopení toho, jakou politickou imaginaci workshop navodil. Protože jsem workshopy dobře znala, trvalo mi nějakou dobu, než jsem byla schopná se odpoutat od jejich průběhu a přestat o nich přemýšlet lineárně. Po dokódování všech rozhovorů, poznámek z workshopů a vlastní reflexe a několika přeorganizování všech kódů jsem dospěla k obecnějšímu chápání politické imaginace jako *způsobu kolektivního myšlení, které probíhá v dialogu*.

Když jsem si představila, jak tuto jednoduše znějící větu prezentuji jako závěr své práce, uvědomila jsem si, že musím vysvětlit, jak jsem k ní dospěla. Potřebovala jsem, aby reflektovala hloubku, kterou kódováním získala. V následující části představuji své chápání politické imaginace navozené na workshopu tím, že odpovídám na otázky, které si pokládám ohledně prezentované věty.

Nejdříve jsem se zaměřila na aspekt dialogu a ptala se: *Co znamená, že politická imaginace probíhá v dialogu? Jakou roli má dialog v tomto procesu?* Díky výpovědím participantů/ek jsem dospěla k názoru, že dialog vytvořil nezvyklý kolektivní prostor. Protože byl prostor vytvořený kolektivně, promítaly se do něj představy jedinců o významech pojmů „ideální“ a „politická“, které se dialogem doplňovaly a měnily. Srovnáním s ostatními předpoklady a představami jsem dospěla k tomu, že pojmy „ideální“ a „politická“ ovlivňují politickou imaginaci a výsledný „svět“ více než jiné. Nezvyklost prostoru, kterou participující často zmiňovali, napomohla navození procesu politické imaginace, protože v takovém prostoru bylo jednodušší vyhnout se konvenčním konverzacím o politických tématech a zapojit se do procesu kolektivního myšlení.

Druhá otázka, která pro mne byla důležitá k pochopení politické imaginace, se týkala kolektivního myšlení. Ptala jsem se: *Jaké kolektivní myšlení je navozeno na workshopu? Co participujícím umožňuje?* Když jsem v datech a kódech hledala odpovědi, stále jsem si připomínala, že dialog vytvořil nezvyklý prostor, který umožnil specifický způsob kolektivního myšlení, politické imaginace. Postupně jsem dospěla

k tomu, že kolektivní myšlení se odehrávalo na úrovni hodnot o společnosti a umožňovalo jejich reflexi. Reflexe hodnot vedla participanty/ky buď k ujištění se o vlastních hodnotách a jejich univerzalitě, nebo naopak k jejich kritickému zhodnocení.

I když by se mohlo zdát, že otázky, které jsem si dosud položila, by větu *politická imaginace je způsob kolektivního myšlení, které probíhá v dialogu* dostatečně vysvětlily, z mého pohledu by pochopení nebylo celé, kdybych nezjistila, jaký to má dopad. Poslední otázka, na kterou jsem přístupem zakotvené teorie chtěla najít odpověď, byla: *Jaký vliv měla zkušenost s politickou imaginací na účastníky a účastnice workshopu?* Participantky a participanti v reflexivních rozhovorech nejvíce zmiňovali pochopení toho, že je možné mluvit o politice a sdílet své hodnoty. Workshop jim ukázal, že politická imaginace je možná. Z kritického pohledu výzkumnice jsem si zároveň uvědomovala, že dopady politické imaginace mají své limity. I když participanti a participantky měli možnost reflektovat své hodnoty v procesu kolektivního myšlení, některé jejich představy, především o změně ve společnosti nebo možnosti pracovat k přiblížení se ideální budoucnosti společnosti, workshop nezměnil.

Politická imaginace je způsob kolektivního myšlení, které probíhá v dialogu, implikuje hlubší chápání politické imaginace jako procesu, kdy dialog vytváří nezvyklý prostor, kde se odehrává kolektivní myšlení o hodnotách ve společnosti. Takové myšlení je určeno představami o tom, co znamenají pojmy „politická“ a „ideální“ a dochází i k přehodnocení a doplnění významů těchto pojmů. Politická imaginace participujícím ukazuje, že je možné vést konverzaci o politických tématech, o hodnotách ve společnosti, a domluvit se. Politická imaginace navozená na workshopu zároveň participující nenutí se zamýšlet nad svými představami o změně ve společnosti ani nad tím, jak k ideální budoucnosti společnosti dojít.

Protože jsem chtěla pochopit politickou imaginaci, kterou jsem považovala za komplexní lidský fenomén, musela jsem se ujistit, že je mé chápání podložené daty. Proto postupně prezentuji detailnější odpověď na každou ze tří otázek spolu s úryvky rozhovorů a poznámkami ke kódům.

6C.1 Co znamená, že politická imaginace probíhá v dialogu? Jakou roli má dialog v tomto procesu?

Zatímco na workshopy politické imaginace jsem většinou chodila nejistá, odcházela jsem z nich inspirovaná, protože jsem měla možnost sledovat konverzaci o ideální budoucnosti společnosti. Když jsem workshop politické imaginace navrhovala, chtěla jsem se ujistit, že se během něj bude odehrávat dialog a ne diskuze. Ten jsem vybrala, protože je součástí politické imaginace v sociálních hnutích (blee, 2015) a umožňuje sdílet nejen názory, ale také hodnoty každé/ho z účastníků/ic (Bohm, 1996). Při interpretaci jsem chtěla pochopit, jakou roli dialog hrál v navozování politické imaginace. Skrze dialog participující vytvořili nezvyklý prostor. Na každém workshopu byl prostor trochu jiný, protože ho ovlivnilo chápání pojmů „politická" a „ideální". To, že byl dialog kolektivní, neznamenalo, že se všichni zapojovali ve stejné míře, protože každý/á participant/ka byl/a ovlivněn/a tím, co (ne)dokázal/a vyjádřit slovy, jak moc docházelo k autocenzuře a pocitu zapojení do kolektivu. Protože bylo kolektivní myšlení pro participující nezvyklé, to, že se odehrávalo v nezvyklém prostoru, zjednodušilo odstup od konvenčních způsobů konverzací o politických tématech. Tím, že se dialog soustředil na ideální budoucnost společnosti, se i kolektivní myšlení odehrávalo na úrovni společenských hodnot.

Dialog vytvořil nezvyklý prostor. V reflexi po workshopech jsem zmiňovala, že každý workshop měl zlomový bod, ve kterém jsem začala mít pocit, že workshop bude fungovat. Fenomenologická analýza ukázala, že při kolektivním prožitku z workshopu docházelo k ponoření do procesu. Z jiného úhlu pohledu jsme se v obou případech já nebo participující dostali do nezvyklého prostoru vytvořeného dialogem. Při zpětném čtení svých terénních deníků jsem zjistila, že na začátku stavby ideální budoucnosti společnosti vždy zmiňuji, jak participující nevěděli, čím začít a co vlastně říkat:

Terénní poznámky (W04): Potom jsme se konečně dostali k hlavní části workshopu, a to ke stavění ideální budoucnosti z věcí v krabici. Krabici jsem položila doprostřed stolu, vysvětlila jsem, co je potřeba dělat, a zeptala jsem se, jestli to dává smysl. Nikdo se moc neměl k tomu krabici otevřít, až si nakonec Václav klekl na židli a zeptal se ostatních, jestli tedy krabici může otevřít, a ti přikývli a on rozvázal tkaničku... Čeněk hned navrhl, že by flešku dal do boxu a tam ji zavřel a vyřadil ze společnosti, aby nás neovládly technologie. Šimon se zase natáhl k mašli a řekl, že se mu nelíbí, protože je zbytečná, neekologická, masově vyráběná atd. Václav ale říkal, že by mašli

úplně neodsuzoval, že by to naopak mohla být z recyklovatelného materiálu a že by to někomu mohla udělat radost a že tohle dělení na potřebné a nepotřebné mu vlastně docela vadí. Tím jsme se dostali k jakési počáteční diskuzi o základu společnosti, kdy především Šimon prosazoval svoji ideu, zatímco Čeněk a Václav se snažili najít kompromis.

Ke změně v konverzaci došlo ve chvíli, kdy si participující zvykli na způsob hovoru a začali sdílet, co si opravdu myslí – své hodnoty. Pokud něco prostor nenarušilo, jako například pozdní příchod Františka na druhém workshopu, konverzace participujících až do konce stavby „světa" zůstávala na úrovni hodnot o společnosti. Sdílení hodnot indikuje, že na workshopu probíhal dialog a že dialog byl tím mechanismem, který umožnil ponoření do procesu politické imaginace. Jinými slovy vytvořil prostor, kde byla politická imaginace navozena.

Dialog můžeme vést s ostatními nebo i sami se sebou (Jenlink & Banathy, 2005). I když se všichni na workshopu do dialogu zapojili, to, zda jej vnímali jako spíše individuální nebo kolektivní, se lišilo. Pamatuji si, jak zvláštní mi připadalo, že pouze pro Ivana byl Františkův pozdní příchod na druhý workshop natolik důležitý, aby ho zmínil při reflexivním rozhovoru. Ačkoliv jsem i se Zuzkou i Gustavem ze stejného workshopu o skupině mluvila, příchod dalšího člověka jim nezůstal v paměti. Vysvětluji to tím, že zatímco Ivan vnímal dialog kolektivně, Zuzka a Gustav dávali větší důraz na svůj interní dialog. Snad nejvíce mě zaskočila Jana (W01), která vnímala dialog tak kolektivně, že nechtěla do vytvořeného „světa" nic přidávat bez svých spoluparticipujících:

Ester: A to znamená… A ty si teda myslíš, že v téhle budoucnosti nejsou peníze?

Jana (W01): Já nevím, já tohle nemůžu bez kluků rozhodnout.

Jana (W01): To bychom museli prodiskutovat zase s Cyrilem a s Hugem.

Jana (W01): Nejsem ochotná říct ano, ne.

Jana (W01): Asi bych byla spokojená, kdyby nebyly, ale potřebovala bych to diskutovat s klukama, protože to je naše, né moje.

Silné vzpomínky na workshopy, které mi participantky a participanti vyprávěli, se vztahovaly k možnosti sdílet své hodnoty. Když jsem poprvé interpretovala rozhovor s Anetou (W03), uvědomila jsem si, že workshop vnímá jako něco „nenormálního", něco, co se ve společnosti běžně neděje. Postupně jsem začala chápat, že když píšu, že *politická imaginace je způsob kolektivního myšlení, který se*

odehrává v dialogu, dialog, který zmiňuji, není jednotný. Každý participující měl představu o konvenční konverzaci o politice. Při reflexivních rozhovorech se participantky a participanti vymezovali jak vůči „normálním" politickým diskuzím, tak nezvyklým konverzacím na workshopu. Zatímco pro mě, protože jsem workshopy vyvinula, se pozice vůči společnosti a pozice na workshopu překrývají, pro ně to tak nebylo. Dialog, ke kterému docházelo, nebyl nezvyklý jenom proto, že nekopíroval společenské diskuze o politice, ale také proto, že se s ním participující předtím nesetkali, ačkoli se neztotožňovali s mainstreamovými společenskými politickými diskuzemi:

Memo (W03): Dan rozděluje svět do alespoň tří normalit: má svoji normalitu – to, jaký svět považuje za normální; společenskou normalitu – to, co by bylo nejlepší pro společnost; a moji normalitu – workshop, pozice, ze které já vycházím a do které on vstupuje. Tyto normality, aspekty Danovy reality, se prolínají jak na workshopu, tak potom v rozhovoru. Dan neustále odkazuje ke své vlastní normalitě, která ho definuje a určuje jeho pojetí morálky (toho, co může a nemůže). Jeho osobní normalita se čas od času neshoduje se společenskou normalitou, ale vždy je vymezena proti workshopu, a tedy proti mně samotné. Dan chápe, co dělám, ale není to součástí jeho normality a neumí si to moc představit, protože to není ani součástí morality společenské.

S překvapením jsem také zjistila, že se někteří pokusili na workshop připravit. Když jsem participující oslovovala, očekávala jsem, že pouze přijdou a věnují mi hodinu svého času. Dialog o jejich hodnotách pro ně byl ale tak nezvyklý, že měli potřebu se nachystat:

Aneta (W03): No dobře hmmm já jsem právě hmm nevím úplně přesně, jaké jsem měla očekávání a snažila jsem se celou dobu nějakým způsobem na to připravit, protože jsem absolutně nevěděla, co si o tom myslím.

Gustav (W02): Jako víceméně jo, musel jsem si trošku trošku ty myšlenky utříbit, protože mám samozřejmě plno plno různých názorů, které se často spolu jako bijou, takže bylo trošku třeba si to dát do kupy.

Nemyslím si, že příprava na workshop byla podmíněna pouze tím, že jedinci vstupovali do nezvyklého prostoru nebo že všichni očekávali něco jiného než konvenční politickou diskuzi. Například Cyril (W01) při rozhovoru poznamenal, že nepřepokládal, že „suchá debata nad politologickými tématy se může skrz předměty vyvinout i v něco jako hezkýho uměleckýho". Pokud si ovšem jedinci uvědomili, že workshop po nich

bude vyžadovat něco netypického a připravovali se, ukazuje to, jak nezvyklý vytvořený prostor byl.

Kdybych měla popsat všechny aspekty skupiny, které ovlivnily nezvyklý prostor vytvořený dialogem, nikdy bych tento text nedokončila. Jako kompenzaci a způsob sdílení jsem v předchozí části (interpretace I) zahrnula vizuální reprezentaci toho, jak každý workshop probíhal. Díky tomu se zde můžu zaměřit pouze na pár aspektů, které přibližují chápání politické imaginace. Samotnou mě fascinovalo, jak se obsahy pojmů „ideální" a „politická" měnily na každém workshopu a jak moc určily vztah participujících k ideální budoucnosti společnosti. Někteří z participujících se mnou sdíleli význam slova „ideální", tj. „nejlepší možný". Jiní vnímali ideální budoucnost společnosti jako utopii. Ti, kteří „svět" chápali utopisticky, neměli takovou potřebu domýšlet aspekty společnosti do detailů. Slovu „politická" většina participujících rozuměla podobně. Zatímco já ho definuji jako *chápání moci ve společnosti, kdy moc nevychází pouze z vlády a politiky, ale vyskytuje se ve všech prvcích společnosti a je ovlivněna její organizací*, oni jej vnímali jako něco, co se týká pouze vlády, a tím se vyhnuli přemýšlení o moci v ideální budoucnosti společnosti. Tyto dva pojmy natolik ovlivňovaly politickou imaginaci, že lidé na workshopu museli najít průsečík mezi individuálními definicemi pojmů, aby mohli „svět" postavit.

Celou teoretickou sekci jsem začala utopianismem – právě protože jej zmiňovali participantky a participanti – a v této sekci se k němu vracím ve vztahu k významu slova „ideální". Přestože jsem se utopianismem původně nechtěla zabývat (a při workshopech jsem pojem „ideální" zřejmě měla odlišit od utopie), oceňuji srovnání, které jsem tím získala. Hugo (W01) vnímal „ideální" velmi utopisticky a to, že něco je ideální, často sloužilo jako argument, že to funguje:

Ester: Ano, takže tady teda definujete objektivitu jako něco, čemu všichni věří.

Hugo (W01): Já bych třeba tady tomu se vyhnul v ideální společnosti, že v té ideální společnosti jsme tady tu otázku vyřešili a víme, co je objektivní.

Oproti Hugovi například Zuzka (W02) vnímala „ideální" jako něco, k čemu bychom mohli a měli směřovat a musíme to tedy promyslet do podrobností:

Zuzka (W02): Představovala bych si, že by bylo dobré třeba s těmi lidmi, se kterými jsme dospěli svým způsobem k velmi podobné budoucnosti, vymyslet třeba i právě

jak, v jakém aparátu, jakým způsobem tu ideální budoucnost hmm dovést k realizaci. To je asi jediné, co mi na tom asi opravdu chybělo.

Neexistuje jedna správná definice slova „ideální“. Jeho chápání ale ovlivňuje, jaké hodnoty participující na workshopu sdíleli. Pokud vnímali „ideální“ jako utopické, potom mohli sdílet všechny ideje bez zamyšlení nad tím, zda by opravdu mohly fungovat. Pokud „ideální“ znamenalo „nejlepší možné“, byly sdílené hodnoty limitované tím, co participující za možné považovali. Osobně preferuji druhé vnímání tohoto slova, protože mě nutí domýšlet důsledky svých hodnot. Po interpretaci vidím i pozitiva prvního vnímání, které naopak politickou imaginaci tolik nelimituje.

Právě kvůli slovu „politická“ v politické imaginaci se mnoho lidí odmítlo workshopu zúčastnit – o politiku se nezajímali a nechtěli se o ní bavit. Na workshopu se nakonec politické aspekty ideální budoucnosti společnosti příliš nevyskytovaly, protože většina participantek a participantů moc do „světa“ nezakomponovala. Václav (W04) měl podobnou reflexi: „si myslím, že to téma mocenských nerovností jsme až tolik jako ani neadresovali, nerozporovali“. Příkladem, který se mi vybaví vždy, když nad mocenskými aspekty workshopů politické imaginace přemýšlím, je Jana (W01), která politiku a společnost naprosto oddělovala:

Memo (W01): Jana zde poukazuje na to, že pro ni jsou slova „politická“ a „společenská“ diametrálně odlišná – slovo „politická“ je pro ni zkrátka ekvivalent slova „vládní“ a slovo „společenská“ se váže ke společnosti. Zároveň na sebe nemají politika a společnost skoro žádný vliv. Jana nevidí to, jak jsou tyto dvě sféry propojené, a tak není schopná vidět cokoliv politického jako společensky relevantní. Ano, pokud chápe politiku takto, potom není slovo „politická“ v sousloví „politická imaginace“ relevantní. Myslím ale, že to hodně limituje její potenciální chápání změny ve společnosti.

Dopady definice slova „politická“ na dialog jsou podobné slovu „ideální“. Zakomponování moci do stavby „světa“ nutí jedince více se zamyslet nad organizací společnosti. Zároveň může zakomponování pojmu „politická“ a jeho mocenských aspektů do ideální budoucnosti společnosti politickou imaginaci limitovat.

Protože každý do dialogu přišel s jiným chápáním pojmů „ideální“ a „politická“ a protože tyto pojmy ovlivňují, jak lidé přistupují ke sdílení svých hodnot, na každém workshopu došlo k propojení těchto různých chápání. Participující buď měli dostatečně podobné chápání na to, aby se shodli, nebo se navzájem doplňovali.

Čeněk (W04) v rozhovoru zmínil rozdíly v ideách participujících jako něco pozitivního a přínosného:

Čeněk (W04): Sám sebe jsem situoval jako vlastně doprostřed mezi ty moje partnery, protože jeden z nich byl jako krapet cyničtější a druhej z nich byl krapet idealističtější a já jsem se vlastně jako poměrně pohodlně našel našel v nějakým středu. Že asi jako obě ty pozice byly pro mě nějakým způsobem extrémní a vlastně bylo hrozně příjemný zjistit jako, že se můžem potkat no.

Čeňkův rozhovor jsem následně četla znovu, abych zjistila, jestli došlo k dalšímu doplnění idejí v dialogu. Mezi řádky jsem objevila, že stejně tak jako se participující doplňovali při chápání toho, co znamená „politická", se bavili i o pojmu „ideální". V tomto případě ale nebyla reflexe tak explicitní:

Čeněk (W04): Já jsem to třeba u tý flešky jsem by takovej jako zaťatej ze začátku, že jsem se jí snažil zbavit, vytěsnit a tak. A vlastně byť jsem nesouhlasil s tím s těma vlastně předchozíma argumentama, tak postupně jsem se dostali k tomu, co bylo vlastně podstatný pro nás pro všechny, což myslím, že bylo jako super.

Když už jsem věděla, co mám hledat, na každém workshopu jsem dokázala určit průsečíky mezi přístupy ke slovům „ideální" a „politická". Participující nevedli dialog pouze o hodnotách ve společnosti, ale také o tom, co je to společnost, kam až může dojít a jakou roli v ní (ne)hraje moc.

Ne vždy se dialog dostal tak hluboko jak bych si představovala. Druhý workshop, na kterém se všichni znali, mi dlouho vrtal hlavou, protože jsem měla pocit, že na něm něco chybělo, ale nedokázala jsem určit co. Až při interpretaci Gustavova rozhovoru, který jsem z druhého workshopu kódovala jako poslední, jsem si uvědomila, že spolu účastníci a účastnice nesdíleli tolik, jako na jiných workshopech:

Memo (W02): Z Gustavovy výpovědi lze také vyčíst, že Gustav neměl velmi silný prožitek z workshopu (i když obecně mám z Gustava pocit, že hodně řídí své emoce racionálně) a že to pro něj, stejně jako pro Ivana, bylo příjemné posezení s přáteli nebo lidmi, které znal. To mě vede k myšlence, že když se lidé na workshopu znají, nemusí příliš vyjednávat své pozice, protože už je mají jistým způsobem dané. To, že se znají, je nenutí sdílet své hodnoty, protože je předpokládají. W02 byl v podstatě jediný workshop, kde opravdu byli jenom lidé, kteří se znali a byli na sebe zvyklí. Tím pádem byla celá politická imaginace velmi „jemná", předpokládaná, jen popovídání s přáteli. Politická imaginace, pokud probíhá mezi lidmi, kteří se znají, a zároveň není přítomen mechanismus, který by je donutil ukazovat své hodnoty, není tak silná, protože lidé nemusí ustanovovat své pozice a role ve skupině. Nemusí si navzájem toho tolik vysvětlovat.

Protože mám tendence tíhnout k abstraktním konceptům, soustředila jsem se i na individuální aspekty, které dialog ovlivnily. Participanti/ky uvedli, že neměli terminologii na to, aby popsali politické organizace společnosti, které si představovali, někdy se autocenzurovali, protože měli pocit, že jejich názory a hodnoty by nebyly přijaty, a ne vždy se začlenili do kolektivu.

Těžko by se mi mluvilo o vlastních hodnotách, kdybych nevěděla, jak o nich mám mluvit, kdybych měla pocit, že je musím upravovat, abych je mohla sdílet, a necítila bych se jako součást kolektivu. Bohužel mě nepřekvapilo, že se všechny tyto aspekty vyskytovaly v dialogu politické imaginace. Když jsem s Ivanem (W02) nad kávou diskutovala o uspořádání „světa", který spoluvytvořil na workshopu, zmínil, že neví, jak jinou organizaci společnosti pojmenovat:

Ivan (W02): Chtělo by to mít něco nějaký jakoby stálý parlament, prostě volený. Hmmm, existují různé volební systémy, nejsem politolog, neumím to teďka nějakým způsobem jako takhle říct, ta forma té vlády, která jako by je v současné době by… Myslím, že by byla jako by vhodná na to, aby začala tyhle prvky začleňovat do do toho současného světa.

Ivan se nedokázal přesně vyjádřit, protože k tomu neměl adekvátní slovní zásobu, proto své ideje ani nemohl sdílet v dialogu. I když Václav (W04) věděl, jak své myšlenky pojmenovat, při reflexivním rozhovoru zmínil, že nechtěl vnášet diskuzi o kapitalismu do stavění ideální budoucnosti společnosti, protože měl pocit, že by tato myšlenka nebyla přijata.

Ester: Jo a moje poslední otázka k tady tomuhle je: myslíš, že se ta tvoje ideální, co je tady, shoduje s tou, co jste vytvořili dohromady?

Václav (W04): Ne ne, ale překrývá se, ale překrývá se hodně, kupodivu. Je tam víc, než jsem čekal. Myslím, že tam nebylo to téma kapitalismu, tak jako já jsem to nechtěl jako vnášet…

Václav (W04): Jestli se vrátím ještě k tomu kapitalismu. Já třeba často přemýšlím o tom, jestli není určitá bariéra zvlášť třeba v tom českým prostředí s těma liberálama, že když řeknu, že kapitalismus je svinstvo, tak si strašně moc zavřu dveře, že oni můžou sami bez toho labelu, že ten kapitalismus je potřeba demontovat nebo minimálně reformovat, což já si myslím že nejde. Ale jo, musím říct, že v tom, co jsme došli, tak tam byla spousta antikapitalistickejch prvků, aniž se tam jako halasně řešilo, že jako na západ naší hranice je to úplně běžný říct jako kapitalismus je „out" a musíme to nějak vyměnit. A u nás to není možný, tak možná i tady z tohoto důvodu.

I když by to tak Václav možná nenazval, docházelo u něj k sebecenzuře, která ovlivnila, jak přispíval do dialogu.

K aspektům, které ovlivňovaly dialog, jsem zařadila i pocit v kolektivu. Oproti předešlým dvěma ale sounáležitost se skupinou na workshopu tolik neovlivňovala participaci jedinců v dialogu. Bětka (W03), která na workshopu měla roli unikajícího a při rozhovoru řekla, že se necítila přijatá skupinou, zároveň reflektovala, že i tak své ideje do dialogu začlenila:

Bětka (W02): Jsem si tam přišla taková odstrčená, jakože oni mají svůj pohled na svět a já mám ten nějakej svůj. A bylo to jako znát, že oni mají ten nějakej jinej… ale takovej jinej než já.

Bětka (W03): No a co ses ptala?

Ester: Jestli tvoje myšlenky byly vyslyšeny.

Bětka (W03): No něco jsem tam říkala, určitě to nebylo, jako že bych byla upozaděná, určitě jsem tam něco říkala.

Když jsem dospěla až k tomu, že dialog vytváří nezvyklý prostor, kde participující mohou sdílet a reflektovat své hodnoty, včetně chápání pojmů „politická“ a „ideální“, uvědomila jsem si, že tento prostor ulehčil navození politické imaginace. Připomněla jsem si, že skupinová mimetická konstruktivní hra, v tomto případě workshop politické imaginace, může „uvolnit některé nestereotypní způsoby komunikace“ (Borecký, 1982, s. 80). Protože byla politická imaginace pro participující nezvyklá, bylo by složitější navodit ji v prostoru, který považují za každodenní. I když každý vstupoval do workshopu s jinými představami, pro všechny včetně mě fungoval jako forma dialogu, která vedla k reflexi a lepšímu pochopení vlastních hodnot:

Memo (W02): Vlastně se to vztahuje k různým krokům toho, kde zrovna člověk je, když vytváří ideální budoucnost společnosti. Hugo (W01) neměl ani základní pojetí o tom, co bych chtěl, a proto mu workshop pouze poskytl odstup od jeho světa a pohled na společnost. Někteří přišli bez definovaných idejí a workshop jim poskytl prostor k tomu, aby se nad nimi zamysleli. Někteří přišli s idejemi a workshop jim poskytl prostor, aby zjistili, jak by se potenciálně daly tyto ideje realizovat, jak by fungovaly ve společnosti. Bylo hezké vidět, že lidé v různých fázích definování své politické imaginace všichni dokázali workshop využít, tedy využít politickou imaginaci, a zároveň se byli schopni domluvit. Nešlo jenom o to, že se tolerovali, ale respektovali se a respektovali také, kde právě jsou. Naopak lidé, kteří neměli ideje nebo je neměli definované (Aneta W03) mohli přispět ostatním novými idejemi, které si v průběhu workshopu vytvořili, a měli možnost posunout se v dalším myšlení. Ať už

participující tedy vešel do workshopu jakkoliv, vždy měl potenciál být obohacen procesem s lidmi, kteří na tom byli jinak než on.

Taková forma dialogu umožňovala kolektivní myšlení, protože i přes rozdíly, se kterými do dialogu participující vstupovali, skrze něj vytvořili kolektiv.

6C.2 Jaké kolektivní myšlení je navozeno na workshopu? Co participujícím umožňuje?

Vnímat a chápat politickou imaginaci jako způsob kolektivního myšlení pro mě byl dlouhý proces. Kolektivní myšlení, nebo myšlení vůbec, nebylo součástí toho, jak jsem vnímala politickou imaginaci na začátku výzkumu. Idea kolektivního myšlení pro mě byla dlouho nepřístupná, protože vychází ze současných proudů utopianismu (McManus, 2005), které jsem neměla v úmyslu zahrnout. Ve všech reflexivních rozhovorech jsem nacházela odkazy na myšlení a v některých na utopie a když jsem se do teorií utopianismu začetla, zjistila jsem, že odpovídají procesu, který byl na workshopech navozen. Teorie utopianismu prezentují politickou imaginaci jako formu fiktivního myšlení (McManus, 2005), která umožňuje vytvoření alternativních organizací společnosti, „které se na okamžik zhmotní jako součást chaotického ‚tady a teď"[62]" (Lykke, 2017, s. 6). Zatímco dialog byl součástí návrhu workshopů jako proces, který mi pomohl vytvořit nezvyklý prostor, kde bylo možné sdílet a reflektovat hodnoty o společnosti, kolektivní myšlení jako politická imaginace je čistě výsledkem přístupu zakotvené teorie. I proto definici politické imaginace začínám tím, že zmiňuji kolektivní myšlení a teprve potom se vracím k dialogu.

Když jsem dospěla k tomu, že politická imaginace je způsob kolektivního myšlení, zajímalo mě, jaké toto myšlení je a k čemu vede. Vzala jsem proces dialogu a podívala se na něj z jiného úhlu pohledu. To mi umožnilo uvědomit si, že se kolektivní myšlení, stejně jako dialog, odehrává na úrovni hodnot o společnosti a umožňuje jejich reflexi. Na rozdíl od dialogu kolektivní myšlení ukázalo, že hodnoty participujících jsou v procesu buď utvrzeny jako univerzální nebo kriticky reflektovány.

Pamatuji si první pilotní workshop pár dní potom, co jsem dokončila koncept workshopu politické imaginace – nedokázala jsem si představit, jak bude probíhat a měla jsem připravených několik alternativních scénářů, kdyby k vytváření ideální

[62] Překlad vlastní, originál: multiple and open anticipation of alternative futures, which materialize momentarily as part of a messy 'here and now'

budoucnosti společnosti nedošlo. Naštěstí se nic takového nestalo a já jsem mohla být svědkem kolektivního myšlení, ke kterému se participující často vraceli v reflexivních rozhovorech:

Aneta (W03): Hrozně se mi líbilo, jakým způsobem jsi to vedla ten workshop, protože to opravdu ty respondenty navedlo k tomu, aby se nějakým způsobem dokázali nad tím zamyslet. A třeba se mi moc líbilo ehm ty předměty, protože tě normálně nenapadne o tom uvažovat jako jenom o nějakém symbolu, a když se nad tím pak zamyslíš a řekneš si, jako co to může vlastně znamenat, můžeš se dostat čemukoliv i když to vlastně neevokuje úplně vyloženě ten předmět.

Kolektivní myšlení bylo ovlivněno tím, jak jsem workshop navrhla. Jak poukazuje Aneta (W03), předměty pomáhaly k přemýšlení nad hodnotami o společnosti. Participující se bavili o společenských hodnotách, protože jsem je požádala o postavení ideální budoucnosti společnosti a tím určila úroveň, na které bylo potřeba přemýšlet.

Když jsem s Čeňkem (W04) mluvila o procesu vytváření „světa“ zmínil, že ho asi nejvíce bavilo vyjednávání významů jednotlivých předmětů. Vidět, jak se hodnoty participujících mění v dialogu, mi připadalo natolik důležité, že jsem to zahrnula i do vizuální prezentace dat (interpretace I – konverzační mapy). V konverzacích ke každému z předmětů docházelo ke kolektivnímu myšlení o dané hodnotě a protože každý měl vlastní představy, musel své hodnoty reflektovat. Hugo (W01) proces reflexe hodnot zmínil ve své definici politické imaginace:

Hugo (W01): Hmmm politická imaginace podle mě... bude něco v tom smyslu jakože hmmm se umíme podívat na tu politiku svrchu a celou ji tak nějak jako popsat z pohledu pozorovatele a ne z pohledu člověka zaujatýho, který je uprostřed a tam to má názory a nějak s tím jako to.

Z mého pohledu se zdálo, že hodnoty, o kterých participující diskutovali, byly často odlišné, a ne vždy došlo k naprosté shodě. Už z fenomenologického přístupu jsem zjistila, že někteří se s rozdíly mezi individuální a kolektivní ideální budoucností společnosti vyrovnávali tím, že hodnoty propojily i přes jejich nesrovnalosti nebo předpokládali, že se s ostatními shodují. Stejně tak jsem zjistila, že většina participujících si na workshopu své hodnoty utvrdila natolik, že získali pocit, že jsou univerzální – každý, kdo by se workshopu zúčastnil, by k nim eventuálně došel:

Aneta (W03): Odnáším si hmmm to, že vlastně můžu i tímhle způsobem uvažovat a představovat si, co bude, a že se o tom dá diskutovat s dalšíma lidma. Pravděpodobně jsme tam byli lidé, kteří uvažujeme nějakým způsobem podobně,

protože jsme ze stejné sociální bubliny. Ale aleee mám takový pocit, že kdybych tohle tvořila i s lidmi z jiných skupin, tak že možná bychom se dohodli vždycky na podobných věcech, což je hrozně zajímavý, protože tady na tomhle světě máme ty politické názory třeba protichůdné. Ale ve výsledku jako se chceme, chcem to dobré jako pro všechny no, aby lidi byli spokojení a vedly k tomu podobné cesty, pokud někdo není nějaký extrémně radikální.

Zuzka (W02): Určitě odnáším si to, že můžu přemýšlet i o dalších věcech než jenom o tom, o čem jsem přemýšlela do teď, a pořád mi od té doby vrtá hlavou, jak to udělat. Takže jako je to hodně o tom, že jsem si vyslechla názory svých spoludiskutujících a jsem ráda, že jsou lidé, kteří mají podobné hodnoty jako já a rádi by, rádi by je jako jaký viděli v naší společnosti. Ale pořád mi to vrtá v hlavě, prostě co pro to můžeme vůbec udělat.

V izolaci od ostatních dat pro mě bylo těžké pochopit, jak k takové myšlence participující došli. Mnoho z nich reflektovalo, že žijí v sociální bublině a že na workshopu smýšleli všichni podobně. Mnoho z nich zmínilo, že s některými hodnotami „světa" úplně nesouhlasí. Co je tedy vedlo k myšlence, že bychom všichni stejným procesem došli ke stejným hodnotám?

Odpověď jsem našla v jejich přístupu ke společnosti. Při kódování rozhovorů jsem byla často frustrovaná ideou, že změna společnosti vychází pouze ze změny jedince. Ke konci interpretace poznámky k tomuto kódu obvykle začínaly slovy „stejně jako většina ostatních" nebo „ne nečekaně":

Memo (W01): Musím přiznat, že tento kód už mě začíná dost nudit. Hugo, stejně jako většina ostatních, viděl změnu ve společnosti v tom, že jedinci by se měli zlepšovat ve svém chápání a chování, ale vzhledem k tomu, že je v současné době spokojený a že nemá potřebu nic měnit a společnost ho nezajímá, nijak to nerozváděl, ani to neznělo, jako že by to pro něj bylo stěžejní.

Memo (W02): Ne nečekaně vede změna ve společnosti skrze individua, a ne společenský systém. Systém podle Františka funguje, jen lidé by měli např. více uklízet. Nevím, zde mi přijde, že tyto názory mají nějak podložené. Lidé, se kterými se bavím o politické imaginaci, vlastně nemají vztah ke společnosti a nevnímají se jako její součást, a tím pádem si ani neumí uvědomit potřebu společenské změny.

Pokud je změna společnosti změnou jedince a jeho hodnot a „svět" společnost, kde musí existovat sdílené hodnoty, potom můžeme pochopit, proč participující měli pocit, že se shodnou na stejných hodnotách. Předpokládali, že aby mohla ideální budoucnost společnosti existovat, musí mít homogenní hodnotový základ. Věřili, že dialogem by eventuálně k těmto hodnotám došli.

Ester: Hmmm super, a jací by museli být lidé v téhle společnosti?

Ivan (W02): [dlouhá pauza] Tolerující, nesobečtí, obětaví, nějakým způsobem jako vzájemně si pomoct, protože to je hodně důležitý v tady tomhlenctom hmmm příjemně naladění [smích] a hlavně chtějící jakoby, aby ten systém jakoby ta společnost jako by fungovala. To znamená, ono je fajn, že tady byla třeba diverzita názorů, což já pokládám za hodně důležité, ale pokud se bavíme konkrétně o téhle společnosti, hmm kdyby byla jako značná část lidí, kteří by třeba todle sabotovali, tak si myslím, že by to rozhodně nebylo schopné nějak fungovat. Takže tam by bylo potřeba lidí, kteří by hmmm jako tohlencto nějakým způsobem realizovat, musela by to být značná většina.

Kolektivní myšlení na workshopu vedlo k utvrzení hodnot participujících také proto, že do dialogu promítali své chápání pojmu „politická“. Ve čtyřech workshopech, které interpretuji, jsem hledala někoho, kdo by explicitně a kriticky reflektoval své ideje o společnosti, ale nenašla jsem. Uvědomila jsem si, že ke kritickým reflexím hodnot docházelo na workshopech s aktivistkami a aktivisty, kdy se často setkávaly osoby, které se na společnost dívaly systémově a zároveň měly různé představy o tom, jak by měla vypadat. Utvrdilo mě to v tom, že workshopy mohou vést i k systémovému pohledu na společnost, ale předpokládají zakomponování moci. To, že moc nebyla na workshopech zakomponována, ukazuje, jak moje nedostatečné vysvětlení pojmu „politická“, tak limity toho, jak participující chápali společnost.

Participující ukázali, že politická imaginace je způsob kolektivního myšlení. Když jsem měla lepší představu o tom, co hledám, identifikovala jsem kolektivní myšlení v diskuzích nad jednotlivými předměty i v reflexivních rozhovorech a interpretacích workshopů participantkami a participanty. Kolektivní myšlení, politická imaginace, bylo umožněno a zároveň modifikováno dialogem. Dialog vytvořil nezvyklý prostor, kde bylo jednodušší politickou imaginaci navodit, a zároveň určil úroveň, na které se o hodnotách diskutovalo. Kolektivní myšlení vedlo k utvrzení hodnot participujících. I když lze skrze politickou imaginaci hodnoty jak utvrdit, tak kriticky reflektovat, workshopy, které jsem zorganizovala, vedly k jejich utvrzení kvůli individuálnímu vnímání změny a absenci moci. Na všech workshopech byla navozena politická imaginace, tedy *způsob kolektivního myšlení, který se odehrává v dialogu*, její dopad se ale lišil podle kolektivu a jednotlivých participantů/ek.

6C.3 Jaký vliv měla zkušenost s politickou imaginací na účastníky a účastnice workshopu?

Při navrhování workshopů politické imaginace jsem se zamýšlela i nad tím, co bych chtěla, aby si participující odnesli. Chyběly mi diskuze o společnosti a způsob, jakým často zpochybňovaly můj vlastní pohled na svět, a chtěla jsem lidem poskytnout čas a prostor na to, aby se společně nad takovými tématy mohli zamyslet. I když jsem uvažovala o tom, co bych dělala, kdyby participující budovali explicitně nenávistný „svět", nenapadlo mě, že by workshop mohl jedince utvrdit v univerzálnosti jejich hodnot. Myslím, že vliv workshopu měl jeden podstatnější aspekt. Ukázal participantkám a participantům, že alternativní způsob konverzace o politických tématech je možný, že se dokážou vyslechnout, domluvit a shodnout. Stále jsem měla na paměti, že konverzace, kterou participující považovali za alternativní, měla své limity.

Napadá mě bezpočet momentů, kdy některý/á z účastníků/ic workshopu, zmínil/a, že je pozitivně překvapilo, že se dokázali domluvit. Jana (W01) mi už po cestě z workshopu na tramvaj povídala, jak nadšená byla z toho, jak hezky se „s kluky" shodli. Ivan (W02) při rozhovoru poněkud rozvážněji poznamenal, že byl příjemně překvapen tím, jak daleko při stavbě ideální budoucnosti společnosti došli. V hermeneutické fenomenologii jsem zmiňovala, že silný prožitek workshopu motivoval osoby, aby se znovu zapojily. Tento prožitek se většinou vztahoval k uvědomění si toho, že alternativní způsob hovoru o politických tématech je možný a přínosný:

Ester: Hmmm děkuju, a jak ses na workshopu cítila?

Zuzka (W02): Pohodlně, bylo to příjemné určitě. Byla jsem i překvapená, jakým způsobem jsme byli schopni kooperovat, že jsme se jako nehádali, že spíš bych řekla, že jsme došli k jako nějaké ke společnému nějakému tomu konsensu, že jsme se shodli a což mě hodně překvapilo. Jsem nečekala vůbec, ale myslím, že jako mám z toho pozitivní dojem jo, určitě jako kdyby toho bylo víc, tak bych si určitě ráda zúčastnila.

Čeněk (W04): Vlastně bylo hrozně příjemný zjistit jako, že se můžem potkat no ono to jako zase spěje k tomu, že asi bychom byli jako na tom obecně líp, kdybysme měli čas se o věcech bavit, což bohužel jako nemáme.

Participující příliš nereflektovali, že workshopy politické imaginace ukázaly pouze jednu z alternativních možností komunikace. Jak už jsem zmínila při

interpretaci politické imaginace jako způsobu kolektivního myšlení, společenská změna byla vnímána jako individuální a nereflektovala moc ve společnosti. Vytvořený prostor ovlivnil i vztah k ideální budoucnost společnosti. V reflexivních rozhovorech jsem se ptala, jestli je politická imaginace důležitá a proč. Často jsem se setkala s názorem že vytvořený „svět" je nedosažitelný cíl, ke kterému bychom měli směřovat:

Ester: Jo a myslíš, že je to důležitý přemýšlet takhle o budoucnosti?

Ivan (W02): Já myslím že rozhodně.

Ivan (W02): Protože bez vize se nikam nepohneš.

Častá definice pojmu „ideální" jako něčeho nedosažitelného a utopického v kombinaci s potřebou homogenních hodnot vedly k tomu, že participující ideální budoucnost společnosti neviděli jako reálnou. Workshop utvrdil jedince nejenom v univerzalitě jejich hodnot ale i v nerealizovatelnosti ideální budoucnosti společnosti. Na začátku výzkumu jsem sousloví „ideální budoucnost společnosti" zvolila raději než například „ideální společnost", abych indikovala, že stavíme „svět", který by jednou mohl být možný:

Memo (W01): I když tedy politická imaginace donutila lidi přemýšlet nad alternativními budoucnostmi společnosti nebo alternativními společnostmi, jako mechanismus nebo proces neukázala, že tyto společnosti mohou být i dosažitelné. Je tu taková tenze, která se podle mě odehrává i v participantech: na jednu stranu chtějí, aby ideální budoucnost společnosti byla realizovatelná, ale uvědomují si, že teď podle nich není, a na druhou stranu, kdyby stavěli realizovatelnou budoucnost, nikdy by neměli takovou volnost imaginace. Politická imaginace by tedy ještě potřebovala další krok – nějaké uvědomění si toho, že to, co jsme vymysleli, je alternativa reality, a ne jen jakási idealita, po které můžeme toužit a která nás může rozesmutnět, protože neexistuje.

Ani retrospektivně si nejsem jistá, jestli bych tenzi mezi ideální budoucností společnosti a její potenciální realizovatelností dokázala vyřešit. Myslím ale, že je důležité workshopy politické imaginace chápat tak, jak jsem je zamýšlela. Jako mechanismus, který navodí politickou imaginace v lidech, kteří s ní nemají zkušenosti, a tím umožní politickou imaginaci lépe pochopit.

Hodina, kterou jsme strávili tím, že jsme stavěli ideální budoucnost společnosti, je příliš krátká na to, aby měla větší vliv na myšlení účastníků a účastnic. Workshop jim ukázal, že existují i jiné možnosti toho, jak se bavit o politických tématech. I když byly dialog a kolektivní myšlení ovlivněny a limitovány představami

participujících o společnosti, zjištění, že se participující dokáží domluvit, pro ně bylo přínosné. Afirmativní antropologie, kterou jsem se inspirovala v teoretické sekci, připomíná, že bychom měli ukazovat, že alternativy jsou možné (Razsa, 2015). Vliv workshopu politické imaginace vidím právě v tom, že ukázal alternativy konvenční konverzace o společenských hodnotách, byť limitované, krátké a někdy ne příliš hluboké.

6C.4 Shrnutí – propojenost politické imaginace

Tato kapitola dodala hloubku pochopení politické imaginace navozené na workshopu jako *způsobu kolektivního myšlení, které se odehrává v dialogu*. Chápání politické imaginace tak, jak vyšlo z přístupu zakotvené teorie, jsem se rozhodla shrnout do několika vět. Pár vět nikdy nenahradí delší dialog s daty, teorií, ostatními interpretacemi a sama se sebou, ale může ideje přiblížit. Fenomén, ke kterému jsem se celou dobu chtěla dostat a ke kterému jsem nakonec opravdu dospěla, chápu následovně:

Politická imaginace je způsob kolektivního myšlení, které se odehrává v dialogu. Dialog, skrze sdílení a reflexi vlastních hodnot i hodnot ostatních, vytváří nezvyklý prostor, ve kterém je jednodušší navodit politickou imaginaci. Politická imaginace je způsob kolektivního myšlení na úrovni hodnot o společnosti. Protože při dialogu participující vytváří ideální budoucnost společnosti, nedochází k reflexi chápání změny a moci ve společnosti. Pokud nedochází k reflexi těchto chápání, politická imaginace může vést k utvrzení univerzality vlastních hodnot. Vliv politické imaginace navozené na workshopech spočívá v tom, že ukazuje, že alternativní konverzace o politických tématech jsou možné, ale limitované představami participujících o společnosti.

6C. Reflexe výzkumnice – kolektivní myšlení

Když jsem dopisovala pracovní verzi této části, mísily se ve mě dvě naprosto protichůdné emoce. Na jednu stranu jsem byla vděčná, že konstruktivistická zakotvená teorie, kterou jsem použila, mi dává smysl, že mi pomohla pochopit politickou imaginaci a že jsem našla způsob, jak své myšlenky sepsat bez toho, aby zabraly desítky stran. Na druhou stranu jsem cítila aspekt zklamání. To zklamání nebylo racionální. Workshopy politické imaginace jsem vytvořila tak, aby fungovaly jako začátek politické imaginace, jako dialog, ve kterém můžeme sdílet hodnoty a bavit se o společnosti. Myslím ale, že malá část mě doufala, že workshopy pomohou lidem dekonstruovat představy, které mají sami o sobě, o společnosti, o společenské změně nebo o tom, co je a není nemožné. To se ale nestalo. Uvědomuji si, že se to ani stát nemělo, ale své emoce tolik ovlivnit nedokážu.

Politická imaginace mi ale také dala naději. Vím, že by byly potřeba další výzkumy, ale umím si představit, že popis politické imaginace by se dal rozšířit, pokud by workshopy byly delší a hlubší a obsahovaly další aspekty. Když jsem podobné, i když trochu modifikované, workshopy dělala s aktivistkami a aktivisty, vždy jsem přidávala ještě jednu část, kdy jsem skupiny požádala, aby odpověděly na otázky na kartičkách, které se týkaly toho, jak by společnost každodenně fungovala. David Graeber, jeden z autorů, kteří inspirovali tuto práci, poukazuje na to, že to, co lidi zajímá, není tolik, proč se revoluce děje, ale jestli si i po revoluci budou moci přečíst časopis (Graeber, 2004)*. Stejně tak jsem se aktivistů ptala, jak se budou vyrábět časopisy, jestli budou existovat zbraně či centralizované školství. Diskuze, které vznikly po vystavění „světa", byly často zajímavější než ty, které se odehrály při stavbě samotné. To ovšem předpokládá delší workshopy a podrobnější formulace otázek, které bych pokládala.*

Když antropologové a antropoložky vstupují do terénu, říká se, že dělají zúčastněné pozorování, že se do určité míry vžijí do participujících a jsou je schopni pochopit. Musím přiznat, že ani po tom, co jsem přepsala a nakódovala 14 rozhovorů o workshopech a několik jich odvedla, nevím, jaké by pro mě bylo být participantkou na workshopu politické imaginace a nikdy to vědět nebudu. Workshop předpokládá, že si jednotlivci neumí úplně představit, co přesně je čeká, že musí vymyslet, jak spolu

komunikovat a co dělat. I kdybych dnes na svůj workshop šla, byla bych ovlivněna všemi „světy“, jejichž stavbu jsem měla to štěstí vidět, a každou participantkou a participantem, se kterými jsem se při výzkumu setkala. Vědecky kompenzuji nemožnost zúčastněného pozorování metodou hermeneutické fenomenologie, abych pochopila prožitky účastníků/ic workshopu. Osobně jsem spíše zvědavá, jaké by to pro mě bylo a umím si představit, že by mi reflexe vlastního prožitku přinesla přece jenom trochu jiný pohled na věc.

Ze všeho nejvíce jsem ale asi vděčná, že jsem výzkum realizovala. I když byly workshopy někdy stresující a vždy jsem byla trochu nejistá, jak to všechno dopadne, jsou pro mě příjemnou vzpomínkou. Opravdu mě těšilo vidět, jak jedinci staví „světy“. Fascinovalo mě, k čemu došli. Málokdy jsem souhlasila s ideálními budoucnostmi společnosti, které postavili, ale vždy jsem si uvědomovala, kolik je za nimi práce a přemýšlení. Stejně tak jako participující i já jsem si z workshopu odnášela spíše reflexi procesu politické imaginace než svět samotný a jsem vděčná, že mi spousta lidí věnovalo svůj čas. Kódováním a komparací se mi participanti a participantky trochu vzdálili, ale jsem ráda, že se k nim mohu vrátit v reflexi. Shrnutí politické imaginace do jednoho odstavce je možné právě díky nim, a i když už možná v tom odstavci nejsou rozeznatelní, je důležité se k nim vrátit a ocenit myšlenky a hodnoty, které do procesu i „světů“ vložili.

7. ANALÝZA – PROPOJENÍ TŘÍ INTERPRETACÍ

Workshopy politické imaginace jsem interpretovala třemi způsoby. V první interpretaci jsem se zaměřila na pochopení dat a na jejich roztřídění. Díky tomu jsem se seznámila s jednotlivými „světy“ a tím, jak participující workshopem procházeli a jak spolu komunikovali. Přístup hermeneutické fenomenologie mi pomohl pochopit, jak participující proces politické imaginace prožívali. *Na kolektivní úrovni prožitek začal nervozitou a spoléháním na mechanismus workshopu, pokračoval k pochopení toho, že proces funguje, a ponořením do procesu. Intenzivní prožitky dozvuků procesu politické imaginace motivovaly jedince k dalšímu zapojení do politické imaginace, ambivalentní ne. Na osobní úrovni participantky a participanti také prošli prožitkem vyrovnávání se s rozdílem mezi individuální a kolektivní ideální budoucností společnosti, úrovní abstrakce myšlení a svojí vlastní pozicí ve společnosti.* Při interpretaci konstruktivistickou zakotvenou teorií jsem se zaměřila na pochopení politické imaginace navozené na workshopu a zjistila jsem, že je to *způsob kolektivního myšlení, které se odehrává v dialogu. Dialog, skrze sdílení a reflexi vlastních hodnot i hodnot ostatních, vytváří nezvyklý prostor, ve kterém je jednodušší navodit politickou imaginaci. Protože při dialogu participující vytváří ideální budoucnost společnosti, nedochází k reflexi chápání změny a moci ve společnosti. Politická imaginace ukazuje, že alternativní konverzace o politických tématech jsou možné, ale limitované představami participujících o společnosti.* Tři interpretace poskytly tři pohledy na proces politické imaginace.

Pro tři typy interpretace jsem se rozhodla, protože politická imaginace je komplexní lidský fenomén, a chtěla jsem se ujistit, že na něj nahlížím z více než jedné perspektivy, abych ho lépe pochopila. Triangulace je považována za způsob „zlepšení rigoróznosti analýzy posouzením integrity závěrů, které jedinec vyvozuje z více než jedné výhodné pozice[63]“ (Leech & Onwuegbuzie, 2007, s. 579). Abych se ujistila, že interpretace byly pro triangulaci přínosné, propojila jsem je. K prezentaci výsledného pohledu na politickou imaginaci jsem připojila i zamyšlení nad tím, jak struktura workshopu politické imaginace ovlivnila to, jak se fenomén vyvíjel.

[63] Překlad vlastní, originál: improving the rigor of the analysis by assessing the integrity of the inferences that one draws from more than one vantage point

7.1 Propojení tří interpretací v jedné mini-biografii

Triangulaci dat, propojení perspektiv jednotlivých přístupů, jsem se rozhodla realizovat na jedné mini-biografii z první interpretace. Mini-biografie jsem použila na popis průchodu každého jedince workshopem od jejich míry politické participace až po to, co si z workshopu odnesli. Mini-biografii jako východisko, do nějž jsem zakomponovala perspektivu konstruktivistické zakotvené teorie a hermeneutické fenomenologie, jsem si vybrala záměrně. Za prvé byly mini-biografie součástí první interpretace, která mi data pomohla roztřídit, a nemají tedy perspektivu specifického přístupu. Za druhé mini-biografie obsahují i ostatní aspekty první interpretace. V ní jsem se zaobírala „světem", který participující vytvořili, a jejich interakcemi. Za třetí mini-biografie ukazují průběh celého workshopu a je na nich možné vymezit nezvyklý prostor, stejně tak jako průběh prožitku na kolektivní úrovni. Za čtvrté, protože mini-biografie ukazují i individuální pohledy participujících (politická participace, individuální budoucnost společnosti), mohou zobrazovat individuální prožitky vyrovnávání. V neposlední řadě jsou mini-biografie znázorněny graficky. Grafické znázornění dat přispívá k interpretaci dat, jejich pochopení a propojení (Lengler & Eppler, 2007). V tomto případě grafické znázornění dat zjednodušilo jejich propojení a umožnilo komplexněji popsat politickou imaginaci. Figura 7.A ukazuje propojení všech tří interpretací na mini-biografii Václava (W04). Václavovu mini-biografii jsem vybrala náhodně. Do mini-biografie jsem různými barvami vyznačila interpretace, které vyšly ze zakotvené teorie a fenomenologie. Díky vytvořené grafické reprezentaci jsem fenomén politické imaginace pochopila a popsala v propojení všech tří interpretací.

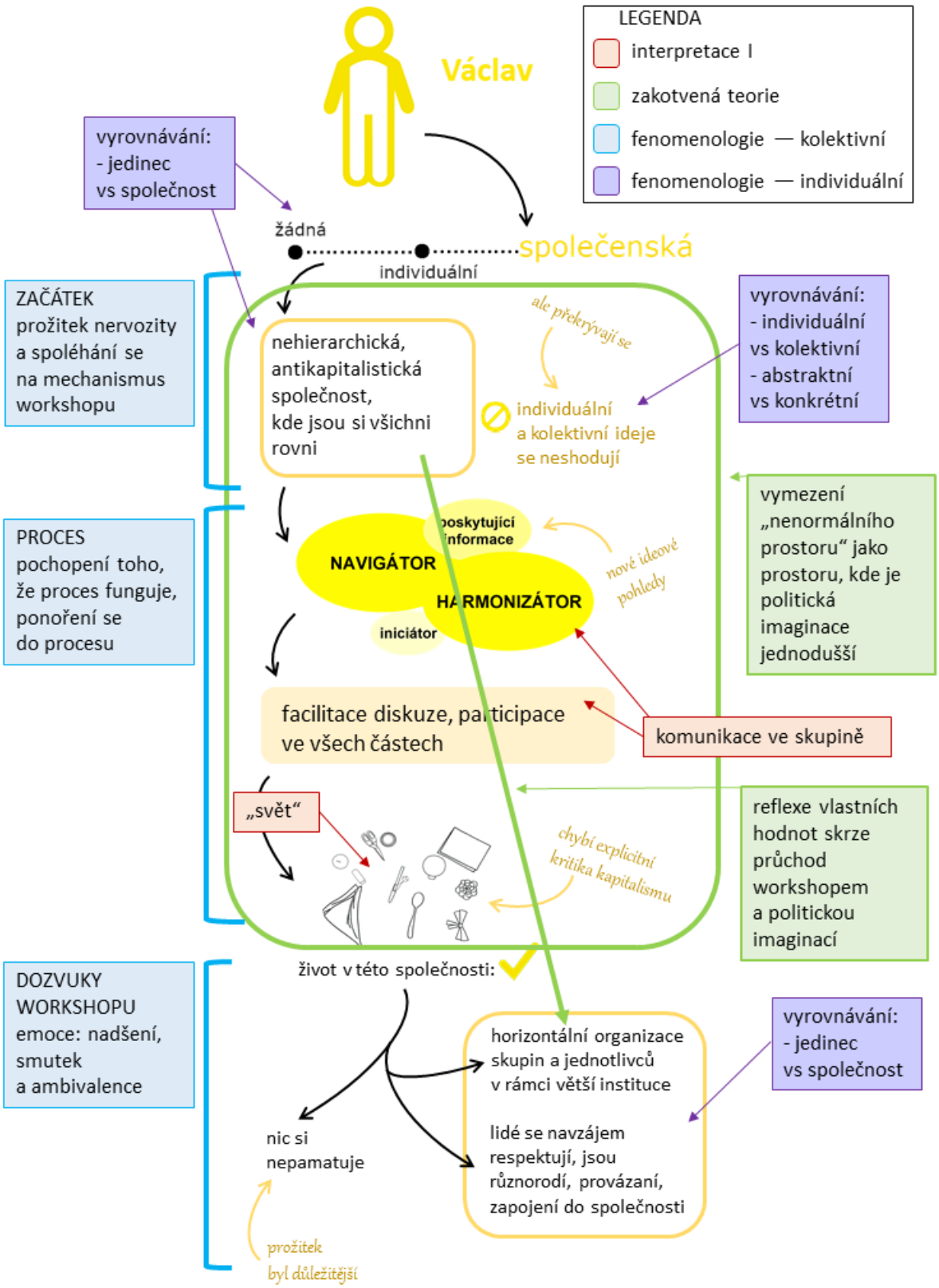

Figura 7.A: Propojení všech tří interpretací na mini-biografii Václava (W04).

Politická imaginace je proces, který se odehrává na kolektivní úrovni a na úrovni jedince. Na kolektivní úrovni je politická imaginace vstupem do nezvyklého prostoru, kde pomocí dialogu dochází ke kolektivnímu myšlení, které je jednou z alternativ konvenčních diskuzí o politice. Kolektivní prožitky začínají nervozitou a vedou ke spoléhání se na mechanismus workshopu a facilitátora/ku, aby skupina mohla přejít z konvenčního do nezvyklého prostoru. Když skupina do prostoru přejde, jedinci pochopí, že proces politické imaginace založený na konstruktivní mimetické hře funguje, a ponoří se do procesu. Prožitek politické imaginace se odráží v jejích dozvucích, kdy – pokud byl prožitek intenzivní – jsou jedinci motivovaní znovu politickou imaginaci zažít. Na individuální úrovni politická imaginace umožňuje reflexi hodnot skrze dialog o ideální budoucnosti společnosti. V dialogu dochází také k prožitku vyrovnávání se s vlastní pozicí ve společnosti, se skupinovými rozdíly v hodnotách a s úrovní abstrakce myšlení.

7.2 Kritické zamyšlení nad metodou

Po celou dobu toho, co jsem interpretovala a analyzovala data, jsem přemýšlela nad tím, do jaké míry je to, co popisuji, struktura workshopu nebo fenomén politické imaginace, popřípadě kombinace obou. Metoda ohniskových skupin je velmi strukturovaná tím, že proces konverzace je do určité míry určován moderátorem/kou. „To by nemělo být vykládáno tak, že to znamená vysoce strukturovaný rozhovor. Ve skutečnosti je jedním z nejkonzistentnějších vláken v literatuře zaměřené na ohniskové skupiny zásadní význam používání nepřímých otázek k vyvolání spontánního vyjádření mezi účastníky[64]" (Kidd & Parshall, 2000, s. 296). I když byl proces workshopu politické imaginace velmi otevřený, neznamená to, že jsem se vyhnula všem úskalím analýzy ohniskových skupin. „Živá a bezprostřední povaha interakce může vést vědce/kyni nebo moderátora/ku k tomu, aby věřil/a ve zjištění ve větší míře, než je ve skutečnosti zaručeno. Rovnováha mezi stanovením agendy integrací a vyplývajícím dominantním názorem, nemusí být vždy

[64] Překlad vlastní, originál: This should not be construed as implying a highly structured interview. In fact, one of the most consistent threads in focus group literature is the vital importance of using nondirective questions to elicit spontaneous expression among participants

jednoznačná[65]" (Robinson, 1999, s. 909–910). Při analýze jsem si neustále připomínala, že „ohniskové skupiny (…) by neměly být analyzovány jako přirozeně se vyskytující diskuze, ale jako diskuze probíhající ve specifickém, kontrolovaném prostředí[66]" (Smithson, 2000, s. 105).

Vždy když jsem se vrátila k interpretacím a analýze, připomněla jsem si i implikace a limity workshopů politické imaginace. Workshopy politické imaginace jsem ukotvila v mimetické konstruktivní hře právě proto, že mimetická konstruktivní hra umožňovala navodit imaginaci. Předpokládala jsem tedy, že když budu analyzovat data z interakcí procesu stavění ideální budoucnosti společnosti a z reflexe tohoto procesu, budu analyzovat data o politické imaginaci. To, že politická imaginace byla navozena v kontrolovaném prostředí, má své dopady. Například pokud bych studovala politickou imaginaci v rámci sociálních hnutí, její proces a prožitek by pravděpodobně byl jiný. Z toho důvodu jsem se v závěrech z interpretací nesoustředila na detaily, které ovlivnily různé workshopy, ale na kolektivní aspekty všech workshopů. Ty měly větší potenciál popisovat politickou imaginaci.

K rozlišení mezi popisem ohniskové skupiny a politické imaginace mi pomohla teoretická část i první interpretace dat. K teoretické části jsem se při interpretaci často vracela, abych s ní vedla dialog ohledně toho, kde končí a začíná politická imaginace. První interpretace pro mě byla také velmi přínosná. Tím, že jsem data roztřídila a zpracovala, jsem získala přehled o pestrosti dat a mnohosti informací. Mnoho zajímavých prvků, které se vyskytovaly u jednoho nebo dvou osob, jsem vynechávala ve prospěch vytváření obecnějšího popisu, protože jsem si uvědomovala jejich marginálnost.

Na výsledky této práce je i tak nutné nahlížet jako na výsledky interpretace dat z ohniskových skupin. Mechanismy reflexe, opakované kontroly s daty i teorií a teoretické podložení metody výzkumu i přístupů interpretací pomohly eliminovat některá úskalí výzkumu i mé vlastní subjektivity. Věřím, že právě díky těmto aspektům jsem měla možnost pochopit politickou imaginaci v české společnosti.

[65] Překlad vlastní, originál: The live and immediate nature of the interaction may lead a researcher or decision maker to place greater faith in the findings than is actually warranted. The balance between setting the agenda and leading opinion may not always be clear cut

[66] Překlad vlastní, originál: focus groups (…) should not be analysed as if they are naturally occuring discussions, but as discussions occurring in a specific, controlled setting

8. POLITICKÁ IMAGINACE JAKO REFLEXE A KRITIKA ČESKÉ SPOLEČNOSTI

Koncept politické imaginace, *tedy kolektivní myšlení v dialogu o hodnotách a jeho prožitek, který ukazuje alternativní způsob, jak hovořit o politických tématech a umožňuje jedincům zamýšlet se nad jejich hodnotami i hodnotami ostatních jinak*, jsem zakotvila v české společnosti ze dvou důvodů. Za prvé si uvědomuji, že protože výzkum byl pouze v Česku, chápání fenoménu nelze bez dalšího teoretického a empirického výzkumu aplikovat kdekoliv jinde. Za druhé mi zkoumání politické imaginace poskytlo vhled na to, jak jedinci vnímají českou společnost. Skrze politickou imaginaci jedinci reflektují i současnou společnost (Sargent, 2010). Po propojení tří interpretací jsem se zaměřila na to, co proces politické imaginace vypovídá o názorech účastníků a účastnic na českou společnost.

Participující na workshopech politické imaginace vnímali českou společnost především negativně. Kritizovali jedince v české společnosti a některé instituce českého státu. Jejich kritika ukázala, že se česká společnost může změnit k lepšímu změnou hodnot jedinců. Změna hodnot by měla nastat díky institucím, především díky vzdělání nebo rodině. Změna by měla vycházet od expertů, kteří by ovlivnili instituce, a tím i jedince. Vláda, která byla kritizována za elitismus a nízkou funkčnost, ve změně hodnot nefigurovala (figura 8.A). Protože participující vnímali lidi v české společnosti jako neinformované, pasivní a negativní, neměli tendence se s nimi bavit o společnosti. O to důležitější je politická imaginace jako ukázka možnosti dialogu o politických tématech. Jinými slovy „představivost se nevyznačuje schopností vytvářet fantastické vize alternativních realit, ale způsobem, kterým brání tomu, aby se myšlení omezilo na soubor forem nebo výroků[67]“ (Mieszkowski, 2006, s. 5).

V této části postupně představuji, v čem participující kritizovali lidi v české společnosti a jak problematizovali instituce. Zaměřuji se i na implikace kritiky pro vnímání potenciální změny v české společnosti. V neposlední řadě se zamýšlím nad možnou rolí politické imaginace.

[67] Překlad vlastní, originál: the imagination is distinguished not by its ability to create fantastic visions of alternate realities, but by the way in which it prevents thinking from being reduced to a set of forms or propositions

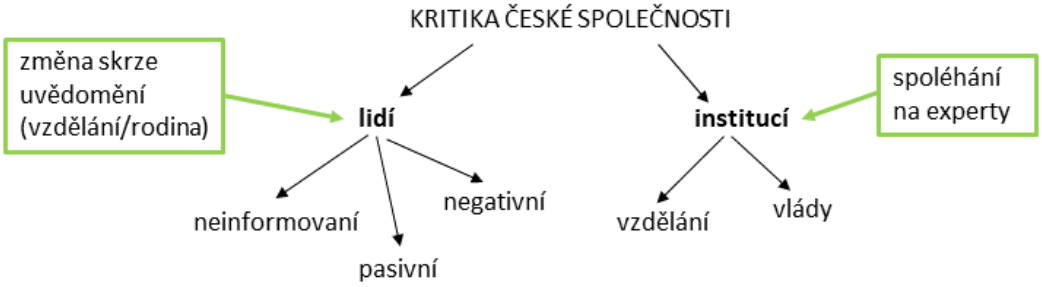

Figura 8.A: Znázornění kritiky české společnosti, která vyplynula z workshopů politické imaginace a reflexivních rozhovorů.

8.1 Kritika lidí v české společnosti

Když jsem s participujícími vedla reflexivní rozhovory, málokdy jsme se vyhnuli tématu současné české společnosti. Jedním z hlavních bodů její kritiky byli lidé, které participanti/ky považovali za neinformované, pasivní a negativní.

Například Václav (W04) hned za začátku rozhovoru předestřel, že má negativní pohled na české prostředí: „mám pocit, že to české prostředí je hrozně zabedněný, no“. Zuzka (W02) zase poukázala na to, že lidé jsou pasivní, že se nechtějí angažovat:

Zuzka (W02): A hlavně jako bohužel většina naší společnosti je právě taková ta ignorantská, která žije ze dne na den, a prostě je jim to jedno. Oni si žijou v tom svým a je jim to jedno… a o budoucnosti nepřemýšlí vůbec: je to jedno, tak proč bych to řešil, když já už budu mrtvej, tak ať si dělají, co chtějí. Já bych řekla, že většina naší společnosti je taková, nebo alespoň minimálně v České republice je taková.

Ester: Hmmm jo.

Zuzka (W02): Jenže proč jsou nedostatečně informovaní? Je to z nedostatku zájmu nebo z neschopnosti mít nějaké informace nebo z nějaké omezenosti? Hmm… ať už je to nějaká omezenost dejme tomu ve vzdělání třeba, prostě čím to je, to je těžké, jako určitě to nezjistíme.

Bětka (W03) zmínila, že lidé jsou příliš pesimističtí na to, aby se společností něco dělali: „většina lidí si řekne: tak s tim stejně nic neudělám, je to prostě zbytečný“.

Když jsem dopisovala tuto část, už mě příliš nepřekvapilo, že zatímco většina participujících negativním způsobem okomentovala lidi v české společnosti, na instituce se jich zaměřilo pouze pár. Znovu se ukázalo, že problémy i změna ve společnosti byly vnímány spíše individuálně.

8.2 Kritika institucí v české společnosti

Protože se participanti/ky zaměřovali na individuální změnu, kritika institucí se vyskytovala málo. Pokud se vyskytovala, většinou se zaměřovala na vládu a její

nedostatečné kompetence a na školský vzdělávací systém. Kritika školského vzdělávacího systému často vycházela z toho, že systém nenaučil lidi správné hodnoty. Škola by podle participujících měla sloužit jako iniciátor individuální změny. Jana (W01) kritizovala oba systémy zároveň:

Jana (W01): Jestli to můžu připodobnit k tomu zaměstnání v České republice. Teďka, nevím, jestli seš si toho vědoma, se teďka změnilo vzdělávání osob s různými postiženými, inkluze, jo integrace. Žáci s postiženými chodí do klasických škol a my se jim musíme věnovat. Vzorem nám jsou Skandinávie a severské země. Je to moc hezký ve Skandinávii, ten vzor náš se tvořil 20, 30, 40 let. Neměli komunismus, postupně se k tomu dopracovávali. U nás řekli, takhle to bude vypadat, protože ve Finsku to takhle vypadá. A tady to prostě nejde. Nejdou na to finance, nejsou na to lidi, není na to vzdělání, není na to nic, ale chcou, aby to vypadalo přesně tak.

Jana (W01), stejně jako ostatní participantky a participanti, kritizovala vládu České republiky především za to, že nedělá správná rozhodnutí v dlouhodobém měřítku. Zklamání z vlády se poté často odráželo v tom, že participanti a participantky nebyli motivovaní ani chodit k volbám. Vzdělávací instituce, především základní a střední školy, často prezentovali jako nedostatečné.

8.3 Shrnutí – vnímání české společnosti a společenské změny

To, jak participující vnímali českou společnost a společenskou změnu, se odráželo v konverzacích o lidech a institucích v české společnosti. Podle participujících je česká společnost v současnosti nefunkční jak na úrovni institucí, tak na úrovni jedinců. Instituce nedostatečně vzdělávají a formují lidi a zároveň nejsou kompetentní v realizaci dlouhodobých plánů pro společnost. Lidé jsou pasivní, neinformovaní a negativní, a proto se nezamýšlí nad svými vlastními hodnotami, nereflektují je a nejsou aktivní součástí společnosti.

V úvodu práce jsem psala, že českou společnost považuji za společnost bez politické imaginace, právě protože se lidé neangažují a nepřemýšlí nad společenskými a politickými tématy (Drulák, 2012; Müller, 2018), a zde se ukázalo, že participující se mnou názor sdíleli. Jejich řešení se ale od mého lišilo. Většina participantů/ek považovala za nejdůležitější změnu hodnot jednotlivců. Tato změna by podle nich měla přijít „shora“, skrze instituci školství, která by vychovala novou generaci, jejíž hodnoty by lépe korespondovaly s ideální budoucností společnosti. Nevládní experti by měli být těmi, kdo tuto změnu iniciují. I zde se pohled participujících shoduje s jinými analýzami českého veřejného prostoru (Müller, 2018).

To, že skrze politickou imaginaci lze dospět k podobnému závěru o problémech české společnosti jako v jiných studiích, ukazuje, že metoda workshopů politické imaginace nás může dovést i k lepšímu pochopení pohledů participujících na společnost. Workshopy politické imaginace zároveň pomohly pochopit koncepty, ke kterým se tyto postoje vztahují. Pokud víme, že participující si nebyli schopni představit systémovou změnu a že změnu vnímali individuálně, potom lépe chápeme i to, proč je pro ně právě reforma vzdělávacího systému, který nás učí hodnoty, tak důležitá. Jestliže participující nevnímali společnost a moc jako spjatou se společností, prohlubuje to naše porozumění potřeby expertní změny. Experti jsou podle participujících součástí společnosti, ale ne politiky, a tím tedy nedisponují mocí, kterou by mohli zneužít.

Přemýšlení participantek a participantů o české společnosti mě znovu přesvědčilo o potřebě politické imaginace jak jako ukázky, že alternativy jsou možné, tak jako ilustrace, že existují různé způsoby, jak o politice hovořit, a kolektivní myšlení v dialogu je jedním z těch, které mají potenciál fungovat. Workshopy politické imaginace sloužily jako ujištění nebo znovuzjištění toho, že konverzace o společnosti jsou možné a mohou být přínosné.

8. Reflexe výzkumnice – ovlivnění politickou imaginací

Workshopy jsem začala organizovat s tím, že česká společnost nemá mnoho politické imaginace a v této části jsem dospěla k tomu, že účastníci a účastnice workshopu politické imaginace mají stejný názor. Stejně jako já jsem se na začátku vymezovala vůči nim, oni se vymezovali vůči dalším lidem v české společnosti. Vnitřně jsem tedy přestala vnímat politickou propast mezi sebou a participujícími a uvědomila jsem si, že rozdíl je jinde. Tam, kde politická imaginace, tak jak jsem ji navodila na workshopu, už nedosáhla. Myslím, že rozdíl, který cítím, spočívá v tom, jak vnímám sama sebe ve společnosti, co považuji za ideální a kde vidím moc (všude). Stejně tak jako participujícím workshopy politické imaginace ukázaly, že existují alternativy toho, jak se bavit o politice, i mně otevřely oči v tom, jak s ostatními o politice mluvit. Nevěřím, jako někteří na workshopech, že bychom všichni dospěli ke stejným ideám, ale díky workshopům jsem si uvědomila, jak důležité je nacházet způsoby, jak vést tyto konverzace – ať už je to s někým známým, na přednášce nebo na ulici s kolemjdoucím. Oproti participantům a participantkám, kteří workshopem strávili hodinu a potom mi věnovali čas na reflexivní rozhovor, se tímto tématem zabývám už více jak rok a půl. Doufám tedy, že mě dostatečně inspiruje k tomu, abych opravdu vedla více dialogů o politice, o svých hodnotách, s lidmi, o kterých si myslím, že se mnou nebudou souhlasit. I když nikdy nezažiji workshop politické imaginace, mám pocit, že stejně jako všechny ostatní mě ujistil, že mluvit o politických tématech se dá i jinak a že mluvit o politických tématech má smysl.

Když se zpětně podívám na reflexe, kterými jsem protkala analytickou část této práce, vidím svůj vlastní posun. Skrze reflexe reflektuji svoji vlastní pozici ve výzkumu a to, jak nebo jestli se měnila. „Významným problémem ‚psaní jako [název kategorie]' je to, že poloha etnografa buď předchází zkušenostem v terénu, nebo je nasazena po výzkumu, během psaní, aby se osoba lokalizovala v tom, co by se dalo nazvat ‚topofilní[68]' akademie[69]" (Robertson, 2002, s. 788). *Až v této reflexi jsem si uvědomila, jak moc jsem se čas od času definovala právě kategoriemi – výzkumnice, člověk, co se*

[68] Topofilní – takový, který je zakotven v silném vztahu k prostoru, který částečně definuje i jedincovu identitu (Oliveira et al., 2010)

[69] Překlad vlastní, originál: A major problem with "writing as a [name the category]" is that the ethnographer's positionality either precedes the fieldwork experience or is deployed after the fact, during the write-up phase, to locate oneself in what might be termed the "topophilic" academy

zajímá o politiku, někdo, kdo nezažije workshop politické imaginace. „Přebírání těchto kategorií jako by byly zřejmé, neodhalí, ale místo toho může skutečně zakrýt, jedinečnou osobní historii, i když tyto kategorie propůjčují iluzi utváření sebeuvědomělé identity[70]*"* (Robertson, 2002, s. 788). *Zde se dostávám k tomu, že si musím uvědomit, že moje kategorie nejsou rigidní, ale že i já jsem se posunula v tom, jak jsem vnímala participující, workshopy politické imaginace, politickou imaginaci a nakonec i sama sebe. To, že se více dokážu vžít do účastnic a účastníků na workshopu neznamená, že jsem ztratila kritický odstup, ale že i skrze analýzu jsem došla k lepšímu pochopení jich i sebe sama.*

Když jsem se před dvěma lety, pár měsíců před tím, než jsem začala tento výzkum, vracela zpátky do Česka, absolutně jsem se vůči české společnosti vymezovala. A bylo to i skrze workshopy politické imaginace, skrze lepší pochopení toho, jak lidé přemýšlí a proč, že dnes sama sebe vnímám jako součást české společnosti. Sama nevím, jakou budoucnost si (ne)dokážu představit pro společnost, ve které jsem, ať už má hranice kdekoliv. I já jsem však skrze politickou imaginaci kritizovala českou společnost, vyrovnávala se s různými aspekty chápání společnosti, sdílela a reflektovala své hodnoty a ujišťovala se v tom, že ještě stále stojí za to o lepší budoucnost bojovat.

[70] Překlad vlastní, originál: Wearing these categories as if self-evident does not reveal but can instead actually obscure one's unique personal history, even as these categories impart an illusion of self-conscious identity formation

9. Reflexe výzkumnice – v aktivistickém prostředí

V průběhu práce jsem zmiňovala, že jsem zrealizovala i čtyři workshopy s aktivisty/kami. Ty ovšem nebyly zařazeny do výzkumu – neptala jsem se na informovaný souhlas a nepsala jsem si poznámky. Protože jsem sama součástí sociálních hnutí, tam, kde to dává smysl, se snažím přemýšlet v rámci konceptu „movement-relevant theory" (teorie relevantní hnutím). Tento koncept říká, že antropoložky a antropologové by měli být součástí praxis, která produkuje teorie užitečné i sociálním hnutím (Bevington & Dixon, 2005). *Koncept politické imaginace jsem od začátku hledala, protože mi chybělo větší zapojení lidí do veřejné sféry. Mohla bych tedy argumentovat, že už jenom popisování politické imaginace je „movement-relevant theory", i když tak práci nerámuji. Pro mě ale bylo důležitější jít ještě o krok dále a stejně tak jako jsem participujícím poskytla prostor zastavit se a zamyslet se nad tím, co by vlastně chtěli v ideální budoucnosti společnosti, tento prostor poskytnout i aktivistkám a aktivistům. kathleen blee ukázala, jak začínající aktivistické skupiny ztrácí politickou imaginaci* (blee, 2015)*, a i když jsem nijak nereflektovala, zda skupiny, kde jsem workshopy dělala, měly nebo neměly politickou imaginaci, zvážila jsem, že je přínosné se čas od času zastavit a zamyslet se, proč to vlastně všechno děláme. Většinu lidí na workshopech jsem znala a i tak to pro mě byla nová zkušenost:*

> *Reflexivní deník: Dost jsem se bála – byl to první workshop, který jsem vedla v aktivistickém prostředí a vůbec jsem si jím nebyla jistá. Zároveň jsem chtěla aktivisty a aktivistkami být přijata a chtěla jsem jim být užitečná... Když jsme pak dělali reflexi, jeden z aktivistů zmínil, že by asi nechtěl a ani nebyl schopen žít v té „utopii", kterou vytvořili. Neměla jsem se však už čas zeptat se ho, proč.*

Nechci zde dělat nějaká velká srovnání, protože to nemá smysl – data i způsob, jakým s nimi mohu pracovat, se liší. Opravdu se jedná pouze o reflexi. Spíš jsem se chtěla zamyslet nad tím, jestli workshopy politické imaginace jsou něco, co lze aplikovat i jinde než v rámci výzkumu. Díky workshopům v aktivistickém prostředí jsem dospěla k názoru, že ano. Ne všechny samozřejmě koncept oslovil stejnou měrou, ale myslím, že byl zajímavý. V obou případech jsem měla dvě skupiny, které „světy" stavěly paralelně, a následně je sdílely. Co si nejvíce pamatuji, byl zájem jedinců o to, co si myslí ti druzí a jaké hodnoty do „světů" vložili. Jak už jsem zmínila jinde v této práci, jednou jsme dokonce dospěli k tomu, že si účastnice a účastníci workshopu vyhradili další čas na diskuzi o některých z idejí, které se ve „světech" objevily. Protože jsem se

pohybovala mezi lidmi, se kterými více názorově souzním, většinou jsem z workshopů odcházela nadšená, protože jsem viděla zárodky „světů“, které by se líbily i mně.

Figura 9.A: Fotografie části vytvořeného „světa“ na jednom z workshopů politické imaginace v aktivistickém prostředí. Na přiloženém papírku je napsáno „dekonstruovaný gender“. Autorem fotografie je jeden z participujících v aktivistickém prostředí.

Mám pocit, že workshopy politické imaginace v aktivistickém prostředí se spíše staly, než abych intencionálně vyhledávala způsoby, jak sdílet to, co dělám, a aplikovat výzkum mimo akademii. Možnost realizovat tyto workshopy mě ale vrátila zpátky ke konceptu „movement-relevant theory“ a donutila mě přemýšlet nad tím, jak a proč sdílet poznatky z této práce, ani ne tak za účelem výzkumu, jako spíš za účelem sdílení procesu politické imaginace.

ZÁVĚR – POLITICKÁ IMAGINACE V ČESKÉ SPOLEČNOSTI

Na začátku celého výzkumu jsem stála před jednou velkou neznámou – komplexním lidským fenoménem politické imaginace, ke kterému jsem neměla teorii ani metodologii. Příliš mě zajímalo, co si lidé v české společnosti, kteří se nezapojují do veřejné sféry, představují jako budoucnost naší společnosti na to, abych se od tématu nechala odradit. Protože jsem ale stála opravdu na začátku zkoumání politické imaginace, odpovídala jsem na otázku *Jakou politickou imaginaci navozuje nástroj studia politické imaginace v podobě workshopů politické imaginace?*, stanovila jsem si takové cíle, abych mohla celý výzkum zrealizovat. Nejdříve jsem potřebovala vyvinout nástroj navození politické imaginace – workshopy politické imaginace – vyzkoušet ho, zjistit, jak ovlivňuje participující, a teprve potom jsem mohla dojít k pochopení toho, jakou politickou imaginaci nástroj navozuje. Chtěla jsem tím odpovědět na n*edostatek nástrojů empirického studia politické imaginace* a zároveň se přiblížit tomu, jak někteří lidé v české společnosti o společnosti přemýšlejí a jak vnímají svoji vlastní roli v ní.

Jsem ráda, že mohu sdílet, že jsem dospěla k pochopení politické imaginace tak, jak byla navozena na workshopu. Abych k němu dospěla, nejdříve jsem postupně plnila dílčí cíle výzkumu. Úplně na začátku, ještě než jsem výzkum realizovala, jsem navrhla workshopy politické imaginace založené na mimetické konstruktivní hře, kdy osoby stavěly ideální budoucnost společnosti z každodenních předmětů. O dva pilotní a čtyři výzkumné workshopy později jsem měla možnost zamyslet se nad interpretacemi vytvořených dat, tak aby mě dovedly k pochopení politické imaginace. Teorie, která byla zčásti inspirovaná výpověďmi participujících, mi pomohla se zaměřit na politickou imaginaci jako na *specifický proces dialogu založený na fiktivním myšlení, ve kterém si participující představují alternativní svět*. S tímto základním chápáním jsem potom mohla na data aplikovat tři interpretace. První interpretace data roztřídila a umožnila mi je sdílet skrze jejich vizuální zobrazení. Druhá interpretace, přístup hermeneutické fenomenologie, přiblížila prožitky politické imaginace a představila průběh workshopu. Třetí interpretace, přístup konstruktivistické zakotvené teorie, vedla k chápání politické imaginace navozené

na workshopu. Tři interpretace jsem propojila v analýze a podložila jimi i reflexi toho, co účastníci a účastnice kritizovali v české společnosti.

Co je tedy politická imaginace v české společnosti? Ta politická imaginace, kterou jsem navodila na workshopu s neangažovanými lidmi v české společnosti, je *způsob kolektivního myšlení, které se odehrává v dialogu. Dialog, skrze sdílení a reflexi vlastních hodnot i hodnot ostatních, vytváří nezvyklý prostor, ve kterém je jednodušší navodit politickou imaginaci. Politická imaginace je způsob kolektivního myšlení na úrovni hodnot o společnosti. Protože při dialogu participující vytváří ideální budoucnost společnosti, nedochází k reflexi chápání změny a moci ve společnosti. Pokud nedochází k reflexi těchto chápání, politická imaginace může vést k utvrzení univerzality vlastních hodnot. Vliv politické imaginace navozené na workshopech spočívá v tom, že ukazuje, že alternativní konverzace o politických tématech jsou možné, ale limitované představami participujících o společnosti.* I když participující prožívali workshopy různě, *kolektivní prožitek workshopu začínal vstupem do nezvyklého prostoru, který byl facilitován moderátorkou a strukturou workshopu. Když participanti/ky pochopili, že proces politické imaginace je možný, do procesu se ponořili. Na individuální úrovni participující prožívali vyrovnávání mezi individuální a kolektivní ideální budoucností společnosti, různými mírami abstrakce myšlení a jejich rolí ve společnosti*. Zkoumání politické imaginace také přiblížilo kritiku české společnosti, kdy participující negativně hodnotili především neinformovanost, pasivitu a negativitu lidí a příliš se nezaměřovali na kritiku institucí. To, že participující vnímali společenskou změnu individuálně a nezakomponovali moc do chápání společnosti, ovlivnilo, jak stavěli ideální budoucnost společnosti a jaká tato budoucnost byla.

Na konci výzkumu vnímám, jak se změnilo mé chápání nejen politické imaginace a metody, kterou jsem navrhla, ale i participujících a sebe sama. Proces výzkumu mě posunul nejen protože jsem došla k chápání politické imaginace, k formě jejího studia, k možnosti jejího navození, ale také prostě protože jsem jím prošla. Chápání politické imaginace mi pomohlo, stejně jako participujícím, reflektovat vlastní pozici v české společnosti.

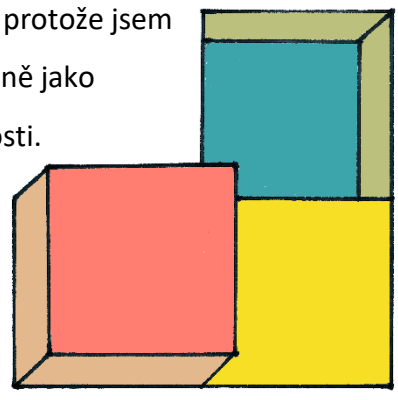

LITERATURA A ZDROJE

Adler, R. P., & Goggin, J. (2005). What Do We Mean By “Civic Engagement”? *Journal of Transformative Education*, *3*(3), 236–253. https://doi.org/10.1177/1541344605276792

Alcoff, L. M. (2000). Phenomenology, Post-structuralism, and Feminist Theory on the Concept of Experience. In L. Fisher & L. Embree (Ed.), *Feminist Phenomenology. Contributions to Phenomenology* (s. 39–56). Springer.

Annells, M. (1996). Hermeneutic phenomenology: Philosophical perspectives and current use in nursing research. *Journal of Advanced Nursing*, *23*, 705–713.

Annells, M. (2006). Triangulation of qualitative approaches: Hermeneutical phenomenology and grounded theory. *Journal of Advanced Nursing*, *56*(1), 55–61. https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2006.03979.x

Aron, L. (1992). Interpretation as Expression of the Analyst’s Subjectivity. *Psychoanalystic Dialogues*, *2*, 475–507.

Baker, C., Wuest, J., & Stern, P. N. (1992). Method slurring: The grounded theory/phenomenology example. *Journal of Advanced Nursing*, *17*(11), 1355–1360. https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.1992.tb01859.x

Beasley, C., & Bacchi, C. (2007). Envisaging a New Politics for an Ethical Future: Beyond Trust, Care and Generosity towards an Ethic of „Social Flesh". *Feminist Theory*, *8*(3), 279–298. https://doi.org/10.1177/1464700107082366

Berlin, L. N., & Fetzer, A. (2012). Dialogue in politics. In L. N. Berlin & A. Fetzer (Ed.), *Dialogue in politics* (s. 3–18). John Benjamins Publishing Company.

Bevington, D., & Dixon, C. (2005). Movement-relevant Theory: Rethinking Social Movement Scholarship and Activism. *Social Movement Studies*, *4*(3), 185–208. https://doi.org/10.1080/14742830500329838

blee, kathleen. (2015). How grassroots group lose political imagination. *Contexts*, *14*(1), 32–37. https://doi.org/10.1177/1536504214567854

Bohm, D. (1996). *On Dialogue*. Routledge.

Borecký, V. (1982). *Světy Hraček*. MONA.

Borecký, V. (1996). *Imaginace a kultura*. Univerzita Karlova.

Bottici, C., & Challand, B. (2011). Introduction. In C. Bottici & B. Challand (Ed.), *The Politics of Imagination* (s. 1–15). Birkbeck Law Press.

Brady, H. (1999). Political Participation. In J. P. Robinson, P. R. Shaver, & L. S. Wrightsman (Ed.), *Measures of Political Attitudes* (s. 737–801). Academic Press.

Brugger, W. (1994). Legal Interpretation, Schools of Jurisprudence, and Anthropology: Some Remarks from a German Point of View. *The American Journal of Comparative Law*, *42*(2), 395–421.

Bugliani, A. (2011). From soul to mind: Psychology and political imagination. In C. Bottici & B. Challand (Ed.), *Politics of the Imagination* (s. 73–85). Birkbeck Law Press.

Bühler, C. (1933). THE CHILD AND ITS ACTIVITY WITH PRACTICAL MATERIAL. *British Journal of Educational Psychology*, *3*, 27–41. https://doi.org/10.1111/j.2044-8279.1933.tb02901.x

Burke, J. G., O’Campo, P., Peak, G. L., Gielen, A. C., McDonnell, K. A., & Trochim, W. M. K. (2005). An Introduction to Concept Mapping as a Participatory Public

Health Research Method. *QUALITATIVE HEALTH RESEARCH*, *15*(10), 1392–1410. https://doi.org/10.1177/1049732305278876
Caillois, R. (2001). *Man, Play and Games*. University of Illinois Press.
Cidell, J. (2010). Content clouds as exploratory qualitative data analysis. *Area*, *42*(4), 514–523.
Clement, G. (1996). *Care, Autonomy, and Justice: Feminism and the Ethic of Care*. Westview.
Corbin, J., & Strauss, A. (1990). Grounded Theory Research: Procedures, Canons and Evaluative Criteria. *Qualitative Sociology*, *13*(1), 3–22.
Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry & Reserach Design: Choosing Among Five Approaches* (2. vyd.). SAGE Publications, Inc.
Crist, J. D., & Tanner, C. A. (2003). Interpretation/Analysis Methods in Hermeneutic Interpretive Phenomenology. *Nursing Research*, *52*(3), 202–205.
Critchley, S. (2011). Is Utopianism Dead? *Log*, *22 The Absurd*, 169–175.
de Sousa Santos, B., & Rodríguez-Garavito, C. A. (2005). Law, politics, and the subaltern in counter-hegemonic globalization. In B. de Sousa Santos & C. A. Rodríguez-Garavito (Ed.), *Law and Globalization from Below: Towards a Cosmopolitan Legality* (s. 413). Cambridge University Press.
Denzin, N. K. (2001). *INTERPRETATIVE INTERACTIONISM* (Second Edition). SAGE Publications, Inc.
Denzin, N. K. (2015). Triangulation. *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. https://doi.org/10.1002/9781405165518.wbeost050.pub2
Deuber-Mankowsky, A. (2008). Nothing is Political, Everything Can Be Politicized: On the Concept of the Political in Michel Foucault and Carl Schmitt. *Telos*, *142*, 135–61.
Drulák, P. (2008). *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích* (První vydání). Portál.
Drulák, P. (2012). *Politika nezájmu: Česko a Západ v krizi*. SLON.
Duggleby, W. (2005). What About Focus Group Interaction Data? *QUALITATIVE HEALTH RESEARCH*, *15*(6), 832–840. https://doi.org/10.1177/1049732304273916
Ekman, J., & Amna, E. (2012). POLITICAL PARTICIPATION AND CIVIC ENGAGEMENT: TOWARDS A NEW TYPOLOGY. *HUMAN AFFAIRS*, *22*, 283–300. https://doi.org/0.2478/s13374-012-0024-1
Fern, E. F. (2001). *Advanced Focus Group Research*. SAGE Publications, Inc.
Flick, U. (2017). Mantras and Myths: The Disenchantment of Mixed-Methods Research and Revisiting Triangulation as a Perspective. *Qualitative Inquiry*, *23*(1), 46–57. https://doi.org/10.1177/1077800416655827
Foucault, M. (2005). *The Hermeneutics of the Subject: Lectures at the College de France 1981-1982* (E. Francois & A. Fontana, Ed.; G. Burchell, Přel.). Palgrave Macmillan.
Glăveanu, V. P., & de Saint Laurent, C. (2015). Political Imagination, Otherness and the European Crisis. *Europe's Journal of Psychology*, *11*(4), 557–564. https://doi.org/10.5964/ejop.v11i4.1085
Graeber, D. (2004). *Fragments of an Anarchist Anthropology*. Prickly Paradigm Press.
Graeber, D. (2009). *Direct Action: An Ethnography*. AK Press.

Grant, J. (1993). Is the Personal Still Political? *NWSA Journal*, *5*(3), 404–411.
Greene, J. C. (2006). Toward a Methodology of Mixed Methods Social Inquiry. *RESEARCH IN THE SCHOOLS*, *13*(1), 93–98.
Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (2005). Paradigmatic Controversies, Contradictions, and Emerging Confluences. In N. K. Denzin & Lincoln, Yvonna S. (Ed.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (3. vyd., s. 191–217). SAGE Publications Ltd.
Hanisch, C. (2006). *The Personal Is Political*. www.CarolHanisch.org.
Harper, D. (2002). Talking about pictures: A case for photo elicitation. *Visual Studies*, *17*(1), 13–26. https://doi.org/10.1080/14725860220137345
Henderson, S., & Segal, E. H. (2014). Visualizing Qualitative Data in valuation Research. In T. Azzam & S. Evergreen (Ed.), *Data Visualization, Part 1* (s. 53–71). John Wiley & Sons Inc.
Hollander, J. A. (2004). THE SOCIAL CONTEXTS OF FOCUS GROUPS. *Journal of Contemporary Ethnography*, *33*(5), 602–637. https://doi.org/10.1177/0891241604266988
Chan, G., & Sharma, N. (2007). Eating in Public. In S. Shukaitis & D. Graeber (Ed.), *Constituent Imagination: Militant Investigations // Collective Theorization* (s. 180–189). AK Press.
Charmaz, K. (1996). Grounded Theory. In J. A. Smith, R. Harre, & L. Van Langenhove (Ed.), *Rethinking Methods in Psychology* (s. 27–50). SAGE Publications Ltd.
Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. SAGE Publications Ltd.
Charmaz, K. (2011). A Constructivist Grounded Theory Analysis of Losing and Regaining a Valued Self. In F. J. Wertz, K. Charmaz, L. M. McMullen, R. Josselson, R. Anderson, & E. McSpadden, *Five ways of doing qualitative analysis: Phenomenological psychology, grounded theory, discourse analysis, narrative research, and intuitive inquiry* (s. 165–205). The Guilford Press.
Jenlink, P., M., & Banathy, B. H. (2005). Dialogue: Conversation as Culture Building and Consciousness Evolving. In P. Jenlink M. & B. H. Banathy (Ed.), *Dialogue as a Means of Collective Communication* (s. 3–17). KLUWER ACADEMIC PUBLISHERS.
Kidd, P. S., & Parshall, M. B. (2000). Getting the Focus and the Group: Enhancing Analytical Rigor in Focus Group Research. *QUALITATIVE HEALTH RESEARCH*, *10*(3), 293–308.
Kitzinger, J. (1994). The methodology of Focus Groups: The importance of interaction between research participants. *Sociology of Health & Illnes*, *16*(1), 103–121.
Kitzinger, J. (1995). Introducing Focus Groups. *BJM*, *311*, 299–302.
Kögler, H.-H. (2006). *Kultura, kritika, dialog* (J. Balon & M. Hrubec, Ed.). Filosofia.
Leech, N. L., & Onwuegbuzie, A. J. (2007). An Array of Qualitative Data Analysis Tools: A Call for Data Analysis Triangulation. *School Psychology Quarterly*, *22*(4), 557–584. https://doi.org/10.1037/1045-3830.22.4.557
Lemke, T. (2002). Foucault, Governmentality, and Critique. *Rethinking Marxism*, *14*(3), 49–64.
Lengler, R., & Eppler, M. J. (2007). Towards A Periodic Table of Visualization Methods for Management. In M. Alam (Ed.), *Proceedings of the IASTED*

International Conference on Graphics and Visualization in Engineering (Roč. 2007, s. 83–88). ACTA Press.
Lowenfeld, M. (1979). *The world technique*. Allen & Unwin.
Lykke, N. (2017). Academic Feminisms: Between Disidentification, Messy Everyday Utopianism, and Cruel Optimism. *Feminist Encounters: A Journal of Critical Studies in Culture and Politics*, *1*(1), 1–12.
Mapp, T. (2008). Understanding phenomenology: The lived experience. *BRITISH JOURNAL OF MIDWIFERY*, *16*(5), 308–311.
Marcos, S. (2001). *Zapatista Stories*. Gardners Books.
Mardache, A. C. (2018). INTENTIONAL COMMUNITIES IN ROMANIA - THE MOTIVATION TO LIVE IN THE COMMUNITY. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov*, *11*(60), 75–82.
Matoušek, P. (2008). Rozvažování nad etickými otázkami sociálně-vědného výzkumu. *Biograf*, *47*, 85–94.
Mayo, J., & Onwuegbuzie, A. J. (2015). Toward a Conceptualization of Mixed Methods Phenomenological Research. *Journal of Mixed Methods Research*, *9*(1), 91–107. https://doi.org/10.1177/1558689813505358
McManus, S. (2005). *Fictive Theories: Towards a Deconstructive and Utopian Political Imagination*. Palgrave Macmillian.
Mieszkowski, J. (2006). *Labors of Imagination: Aesthetics and Political Economy from Kant to Althusser*. Fordham University Press.
Morgan, D. L. (1996). FOCUS GROUPS. *Annu. Rev. Sociol.*, *22*, 129–52. https://doi.org/0360-0572/96/0815-0129
Morgan, D. L. (2001). *Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu* (J. Krchová, Přel.). Albert; Sdružení SCAN.
Morgan, D. L. (2010). Reconsidering the Role of Interaction in Analyzing and Reporting Focus Groups. *Qualitative Health Research: Pearls, Pith, and Provocation*, *25*(5), 718–722. https://doi.org/10.1177/1049732310364627
Müller, K. B. (2003). *Češi a občanská společnost: Pojem, problémy, východiska* (2. vyd.). Triton.
Müller, K. B. (2018). *Dobré vládnutí ve veřejném nezájmu: Lokální politické elity jako klíčoví aktéři demokratizace?* SLON.
Nakonečný, M. (2009). *SOCIÁLNÍ PSYCHOLOGIE* (Rozšířené a přepracované vydání). ACADEMIA.
Novotná, E. (2010). *Sociologie sociálních skupin* (1. vydání). Grada Publishing.
Oliveira, C., Roca, Z., & Leitão, N. (2010). Territorial identity and development: From topophilia to terraphilia. *Land Use Policy*, *27*, 801–814. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2009.10.014
Onwuegbuzie, A. J., Dickinson, W. B., Leech, N. L., & Zoran, A. G. (2009). A Qualitative Framework for Collecting and Analyzing Data in Focus Group Research. *International Journal of Qualitative Methods*, *8*(3), 1–21.
Parker, A., & Tritter, J. (2006). Focus group method and methodology: Current practice and recent debate. *International Journal of Research & Method in Education*, *29*(1), 23–37. https://doi.org/10.1080/01406720500537304
Puchta, C., & Potter, J. (2004). *Focus Group Practice*. SAGE Publications Ltd.
Ramírez Blanco, J. (2018). *Artistic Utopias of Revolt: Claremont Road, Reclaim the Streets, and the City of Sol*. Palgrave Macmillian.

Razsa, M. (2015). *Bastards of utopia: Living radical politics after socialism*. Indiana University Press.

Rethmann, P. (2013). Imagining Political Possibility in an Age of Late Liberalism and Cynical Reason. *Reviews in Anthropology*, *24*(2), 227–242. https://doi.org/10.1080/00938157.2013.844013

Richard, V. M., & Lahman, M. K. E. (2015). Photo-elicitation: Reflexivity on method, analysis, and graphic portraits. *International Journal of Research & Method in Education*, *23*(1), 3–22. https://doi.org/10.1080/1743727X.2013.843073

Robertson, J. (2002). Reflexivity Redux: A Pithy Polemic on „Positionality". *Anthropological Quarterly*, *75*(4), 785–792.

Robertson, K. (2007). The Revolution Will Wear a Sweater: Knitting and Global Justice Activism. In S. Shukaitis & D. Graeber (Ed.), *Constituent Imagination: Militant Investigations // Collective Theorization* (s. 209–223). AK Press.

Robinson, N. (1999). The use of focus group methodology – with selected examples from sexualhealth research. *Journal of Advanced Nursing*, *29*(4), 905–913.

Řezáč, J. (1998). *SOCIÁLNÍ PSYCHOLOGIE*. Paido.

Saldaña, J. (2013). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. SAGE Publications Ltd.

Salmon, J., & Buetow, S. (2013). TRANSCENDENTAL PHENOMENOLOGY AND CLASSIC GROUNDED THEORY AS MIXED DATA COLLECTION METHODS IN A STUDY EXPLORING FETAL ALCOHOL SPECTRUM DISORDER IN NEW ZEALAND. *Journal of Population Therapeutics and Clinical Pharmacology*, *20*(2), 82–90.

Sargent, L. T. (2010). *Utopianism: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.

Shih, F.-J. (1998). Triangulation in nursing research: Issues ofconceptual clarity and purpose. *Journal of Advanced Nursing*, *28*(3), 631–641.

Sládek, O. (2004). Fiktivní a fikční světy: Několik poznámek k teoretickým přístupům Felixe Vodičky a Lubomíra Doležela. In *Sborník Edice E* (s. 99–106). Ústav pro českou literaturu AVČR.

Smith, E. T. (2004). From Miami to Quebec and Beyond: Opposition to the Free Trade Area of the Americas. *PEACE & CHANGE*, *23*(2), 221–249.

Smithson, J. (2000). Using and analysing focus groups: Limitations and possibilities. *International Journal of Social Research Methodology*, *3*(2), 103–119. https://doi.org/10.1080/136455700405172

Smithson, J. (2008). Focus Groups. In P. Alasuutari (Ed.), *The SAGE Handbook of Social Research Methods: Roč. First edition* (s. 356–371). SAGE Publications Ltd.

Teorell, J., Torcal, M., & Ramón Montero, J. (2007). Political participation: Mapping the terrain. In J. V. van Deth, J. Ramón Montero, & A. Westholm (Ed.), *Citizenship and Involvement in European Democracies: A comparative analysis* (s. 334–357). Routledge.

Todres, L., & Holloway, I. (2004). Descriptive phenomenology: Life-world as evidence. In F. Rapport (Ed.), *New Qualitative Methodologies in Health and Social Care Research* (s. 79–98). Routledge.

Tondl, L. (1997). *Dialog: Sémiotické rozměry a rozhraní rozhovoru*. Filosofia.

Verdinelli, S., & Scagnoli, N. I. (2013). Data Display in Qualitative Research. *International Journal of Qualitative Methods*, *12*, 359–381.

Welser, H. T., Gleave, E., Fisher, D., & Smith, M. (2007). Visualizing the Signatures of Social Roles in Online Discussion Groups. *Journal of Social Structure*, *8*(2), 1-š2.

Wilson, H. S., & Hatchinson, S. A. (1991). Triangulation of Qualitative Methods: Heideggerian Hermeneutics and Grounded Theory. *Qualitative Health Research*, *1*(2), 263–276.

Wimpenny, P., & Gass, J. (2000). Interviewing in phenomenology and grounded theory: Is there a difference? *Journal of Advanced Nursing*, *31*(6), 1485–1492.

Wissenburg, M. (2004). GLOBOTOPIA: THE ALTERNATIVELY GLOBAL MOVEMENT AND UTOPIANISM. *Organization & Environment*, *17*(4), 493–508. https://doi.org/10.1177/1086026604268018

Zaborowski, Z. (1965). *Sociální psychologie a výchova* (1. vyd.). Státní pedagogické nakladatelství.

Žižek, S. (2014). *Požadujme nemožné*. Broken Books.

SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A SCHÉMAT

Figura 1.A: Seznam myšlenek napsaných na tabuli při asociacích slova politická na všech workshopech. Větší slova jsou ta, která se vyskytovala častěji.

Figura 2.A: Workshopy politické imaginace a jejich složení. Jména participantek a participantů jsou anonymizována. Barvy jednotlivých participujících se budou opakovat ve všech grafických zobrazeních.

Figura 2.B: Poznámky ze strukturální zakotvené teorie Jany (W01) ohledně jejího vztahu k politické imaginaci. Jana je zvyklá na alternativní myšlení, ale nezapojuje se do politiky.

Figura 2.C: Reflexe Cyrila (W01) ohledně toho, jak politologie ovlivnila jeho vztah k politické imaginaci. Cyril je zvyklý přemýšlet o politice, ale není zvyklý na alternativní myšlení.

Figura 2.D: Citace Huga (W01) a poznámka ke kódu ohledně jeho vztahu k politické imaginaci. Hugo nemá zkušenosti ani se zapojením do politického dění ani s alternativním myšlením.

Figura 2.E: Fotografie vytvořeného „světa" z W01; popisky předmětů (shora dolů, zleva doprava): modrá mašle – nezaniknou emoce, šiška – soulad s přírodou, izolepa – soudržnost, tužka – schopnost rozlišit subjektivní informace od objektivních informací, svíčka – mít cíl, šátek – uvědomění si reality, lžíce – všichni mají dostatek všeho, nůžky – respekt k ostatním, rolnička – co chci, kdy chci, USB flash disk – zachování klíčových informací, hrnek – zachování rozmanitosti kultur.

Fotografie k reflexi participujících:

diskuze nad rozestavěným světem

diskuze na začátku kolektivního cvičení

individuální cvičení

Figura 3.A: Ukázka individuální reflexe – Gustav (W02). Přepis zleva doprava: IDEÁLNÍ: – společenský systém založený na dobrovolnosti, svět bez právně/politicky stanovených hranic → národní identita má symbolický lokální význam, ale globálně je irelevantní, – zdravé a transparentně fungující policejní a vojenské složky → nejsem pacifista a antimilitarista, ale hezké by bylo, kdyby moc nad těmito složkami měli do určité míry lidé, – nezneužívání přírody (včetně zvířat) k sobeckým potřebám lidí, – úcta ke všemu živému, – jsem tak trochu anarchista :D, ale ne v radikálním slova smyslu. REAL: – demokratické parlamentní státní zřízení bez komunistů a radikálních národovců → stát vedený vzdělanou elitou, – globální propojení území, – spojení s přírodou po stránce energetické.

Figura 3.B: Spirálové zobrazení výzkumu: reprezentace pohybu mezi jedincem a strukturou při výzkumu.

Figura 3.C: Zobrazení procesu celého výzkumu.

Figura 3.D: Popis paradigmatického zakotvení práce. Po vzoru Merilyn Annels (2006) je práce zakotvena v konstruktivistickém paradigmatu, které implikuje relativistickou ontologii a subjektivistickou epistemologii.

Figura 3.E: Znázornění konverzace o každé z idejí „světa" (W-A). Popisky idejí jsou rozmístěny tak, jak byly rozmístěny předměty, které je reprezentovaly. Každá participantka a každý participant má vlastní barvu. Pokud je participant/ka v kolečku, jedná se o argumentativní interakci. Je-li obrys kolečka přerušovaný, argumentace ovlivnila výslednou myšlenku. Z tohoto zobrazení například můžeme vyčíst, že participující diskutovali o ideji bezpečnosti mnohem déle než o ideji automatizace nebo že Matěj (M) se zapojoval méně než ostatní.

Figura 3.F: Typologie komunikačních sítí v malých skupinách (Nakonečný, 2009, s. 418).

Figura 3.H: Grafické zobrazení mini-biografie.

Figura 3.I: Ukázka kódování rozhovoru s Anetou (W03).

Figura 3.J: Výňatek z mema ke kódu „normální_vs_na_workshopu", který ilustruje, jak se význam kódu měnil.

Figura 3.K: Finální mapa kódů, která zobrazuje pouze nejčastější a klíčové kódy.

Figura 3.L: Ukázka významové jednotky a její reflexe z hermeneutického fenomenologického přístupu k rozhovoru s Anetou (W03). Tučné části zvýrazňují důležité sekce výpovědi a stěžejní myšlenky reflexe.

Figura 3.M: Srovnání shrnutí interpretace rozhovoru s Anetou (W03) přístupem konstruktivistické zakotvené teorie a hermeneutickým fenomenologickým přístupem.

Figura 6B.A: Rozdělení prožitků podle trajektorie workshopu. Prožitky reprezentují zkušenosti participujících v různých fázích politické imaginace.

Figura 6B.B: Diagram zobrazující tři typy prožitku vyrovnávání a dílčí, časté prožitky v rámci každého typu.

Figura 7.A: Propojení všech tří interpretací na mini-biografii Václava (W04).

Figura 8.A: Znázornění kritiky české společnosti, která vyplynula z workshopů politické imaginace a reflexivních rozhovorů.

Figura 9.A: Fotografie části vytvořeného „světa" na jednom z workshopů politické imaginace v aktivistickém prostředí. Na přiloženém papírku je napsáno „dekonstruovaný gender". Autorem fotografie je jeden z participujících v aktivistickém prostředí.